МАТЕРІАЛИ V МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«ФІЛОЛОГІЯ І ЛІНГВІСТИКА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ»

(23–24 березня 2018 року)

Хмельницький
2018

УДК 80(063)
Ф 54

Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві. Матеріали
Ф 54 V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 23–24 березня 2018 року). – Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2018. – 108 с.
ISBN 978-617-7640-08-9

У збірнику представлені матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві». Розглядаються загальні питання української мови і літератури, літератури зарубіжних країн, романських, германських та інших мов, теорії та практики перекладу та інші.

Збірник призначено для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, які цікавляться філологічнимі науками, а також для широкого кола читачів.

УДК 80(063)

ISBN 978-617-7640-08-9

© Колектив авторів, 2018
© Видавництво «Молодий вчений», 2018

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Балюк В.Є.
ЩОДО ПРИНЦИПІВ ФОРМУВАННЯ
МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ 5

Буряк О.Ф.
ФІЛОСОФІЯ ЛЮБОВІ В ПОЕЗІЇ ІГОРЯ КАЛИНЦЯ 8

Іванченко В.Є.
«БЕЗВІЗ» ЯК КЛЮЧОВЕ СЛОВО ПОТОЧНОГО МОМЕНТУ 12

Кладова Т.О.
СПЕЦИФІКА ВИЯВУ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ
ТА ФОНЕТИКО-МОРФОЛОГІЧНИХ РИС ВИЗНАЧЕНОГО АРЕАЛУ 17

Ляленко В.А., Приходько Г.В.
ВПЛИВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ 21

Максименко Р.І.
ГАЛИНА ПАГУТЯК – МАЙСТЕР СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ 25

Скубіліна О.Є.
АРХЕТИПОВИЙ ОБРАЗ БОЖОЇ МАТЕРІ 31

Смольницька О.О.
ДІОНІСІЙСТВО У ПЕРЕКЛАДАХ ФРАНЦУЗЬКОЇ ПОЕЗІЇ
МАКСИМОМ РИЛЬСЬКИМ: ПРОТИВАГА
АПОЛЛОНІЗМУ ЧИ ДОПОВНЕННЯ 35

Тереховська Л.М.
ПОРІВНЯННЯ З ОРУДНИМ ВІДМІНКОМ
ЯК ПРОДУКТИВНИЙ ЧИННИК ЕСТЕТИЗАЦІЇ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ
(НА ПРИКЛАДІ ПОСТМОДЕРНОЇ ПОЕЗІЇ) 40

Цепа О.В.
ОБРАЗ ОПОВІДАЧА В НОВЕЛІ «ФАВСТ» ГРИГОРІЯ КОСИНКИ 44

Юлдашева Л.П.
АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАГОЛОВКІВ ТВОРІВ 48

ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Гетман Ю.С.
ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ
Е. БЕРДЖЕСА «МЕХАНІЧНИЙ АПЕЛЬСИН» 53

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Гасюк Н.В., Пуш О.М.
ВІДОБРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ
«SYSTEM» В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ 57

Карлова В.О.
ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКА ДІАЛЕКТНА СИСТЕМА 62

Полякова А.І.
ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ У СУЧАСНІЙ КОМУНІКАЦІЇ 66

Pukaliak M.V.
IMPORTANCE OF IDIOMS IN MODERN ENGLISH 70

Стельмах М.Ю.
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
МОДАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ У ПЕРСЬКІЙ МОВІ 74

Тарасюк І.В.
ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЇ ЖЕСТІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ
(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ФРАНЦУЗЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ)..... 77

Чичиркоза А. Ю.
ГРАМАТИЧНІ АСПЕКТИ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ
НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ..... 80

Юшкевич В.І.
ПУБЛІЧНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС:
ТОЧКИ ДОТИКУ ТА ВІДМІННОСТІ..... 83

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Малишівська І.В.
ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ТЛУМАЧЕННЯ
ЕКЗИСТЕНЦІАЛІСТСЬКИХ ТЕКСТІВ 87

ЗАГАЛЬНЕ, ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ, ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Бородійчук Н.В.
АРХЕТИПИ-ПЕРШОСТИХІЇ ЯК ПЕРЕДКОНЦЕПТУАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА
ТВОРЕННЯ АРХЕТИПНИХ МЕТАФОР..... 93

Лопата В.О.
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ
ОДНОСКЛАДНИХ БЕЗОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ
З ДІЄСЛОВАМИ НЕПОВНОЇ ОСОБОВОЇ ПАРАДИГМИ 97

МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Добровольська Г.Д., Кондратенко Н.В.
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПОЛІТИЧНОЇ МЕТАФОРИ В ТЕКСТАХ ЗМІ:
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ..... 102

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ

Балабін В.В.
ЗАВДАННЯ ТЕОРІЇ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ 105

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Балюк В.Є.
вчитель української мови та літератури,
Глухівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів

ЩОДО ПРИНЦИПІВ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Соціальні процеси, пов'язані з умовами перехідного періоду, змінами в структурі суспільно-політичного устрою, зміною складу активних учасників комунікації, призводять до «розхитування» традиційних літературних норм.

До проблеми культури мовлення зверталася ціла когорта вітчизняних лінгвістів і методистів (Н. Бабич, І. Білодід, М. Васильєва, О. Біляєв, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, А. Каніщенко, А. Коваль, Л. Мацько, М. Пентилюк, М. Пилинський, Д. Розенталь, В. Русанівський, М. Шанський та ін.).

Культура мовлення – це сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують суб'єкту можливість легко будувати мовленнєві висловлювання для оптимального розв'язання завдань спілкування.

Звертаючись до проблеми формування культури мовлення, С. Ожегов [1] зазначав, що висока культура мовлення – це уміння правильно, точно й виразно передавати свої думки засобами мови. Але автор зазначає, що висока культура мовлення полягає не лише у слідуванні нормам мови, вона полягає ще й в умінні знайти не лише точний засіб для вираження власної думки, а й найбільш зрозуміле (найбільш виразне) й найбільш доцільне (стилістично виправдане).

Видатний педагог-класик В. Сухомлинський надавав культурі мовлення особливого значення, він уважав, що мовленнєва культура людини – це дзеркало його духовної культури. Педагог наголошував на тому, що важливим засобом впливу на дитину, облагородження її

почуттів, душі, думок, переживань є краса і велич, сила і виразність рідного слова [2].

Проблема підвищення культури мовлення акумулює дві складові: засвоєння літературної мови й правильності мовлення шляхом сприйняття нормованого мовлення літературних творів та формування на цій основі навичок мовленнєвої майстерності та комунікації.

Дане визначення дозволяє виділити 3 аспекти культури мовлення (рис. 1).

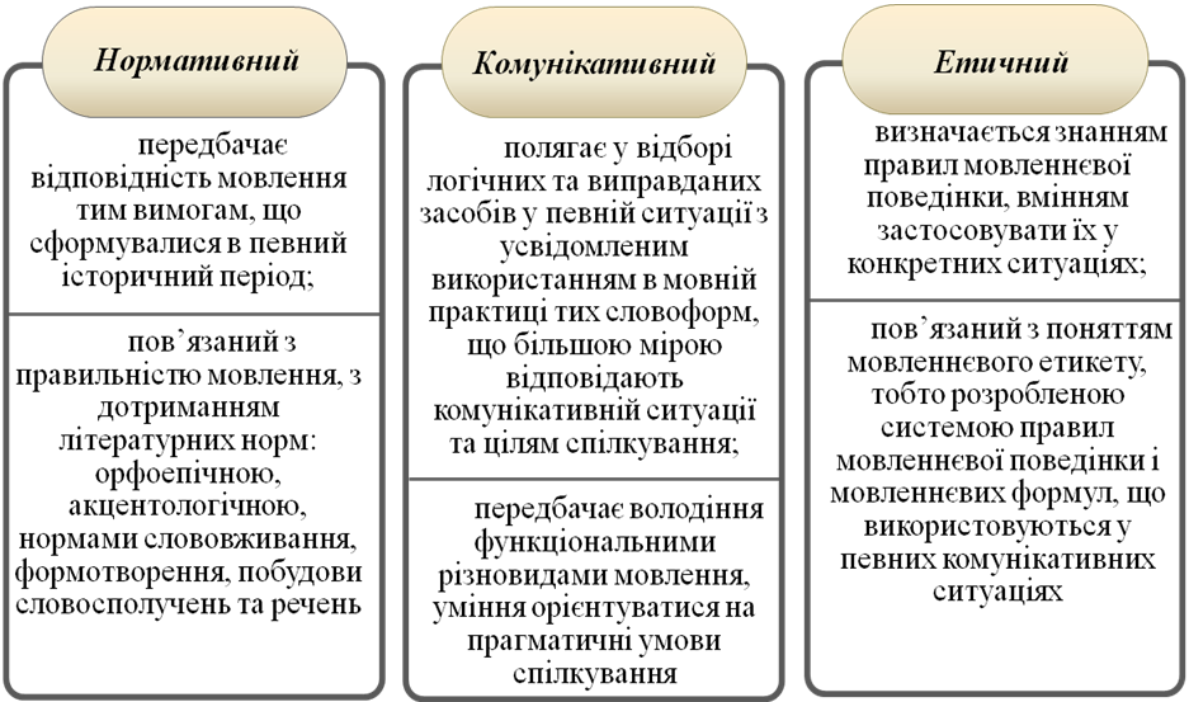

Рис. 1. Аспекти культури мовлення

Формуючи мовленнєву культуру на уроках української мови та літератури, спираємося на ряд принципів.

Комунікативний принцип (пов'язаний з вивченням мови як засобу спілкування, оскільки основна мета вивчення української мови – формування комунікативної компетентності та розвиток мовної особистості; текст у даному аспекті розглядається як продукт мовленнєвої діяльності особистості, як реалізований замисел висловлювання).

Когнітивний принцип (мовлення розвивається в процесі пізнання світу, оскільки мова виконує когнітивну функцію й слугує засобом

пізнання оточуючої дійсності. Крім того, процеси розвитку мовлення й мислення знаходяться в діалектичній єдності, саме тому даний принцип є дуже важливим з огляду на формування та розвиток мовної особистості, для розвитку мовних здібностей. Цілеспрямоване збагачення лексичного запасу учнів неможливо здійснювати без урахування когнітивного принципу поза розвитком пізнавальної активності особистості учня.

Принип градуальності (мовлення розвивається, якщо зміст навчання, його методи та прийоми враховують градацію між зоною найближчого розвитку й зоною актуального розвитку (Л. Виготський). Градуальність у розвитку мовлення – це поділ системи навчання на декілька складових (засобів, методів, форм, прийомів), орієнтованих на різні етапи навчання, з поступовим зростанням об'єму знань, з ускладненням їх характеру й форм подання. Даний принцип визначає відповідність прийомів та методів віковим особливостям дітей, відповідність освітніх засобів навчальному етапу, ступінь доступності засобів, що використовуються для конкретної групи учнів у відповідності з рівнем розвитку їх мовлення).

Принцип варіативності (поєднання загального часткового та індивідуального, тобто організація навчально-виховного процесу з урахуванням не лише загальних особливостей мовлення учнів, а й їх індивідуальні особливості).

Принцип цілісності та інтеграції процесів формування лексико-граматичної будови мовлення (формування лексичного запасу і граматичної будови мовлення в єдності, взаємозв'язку й координації. Відсутність зв'язку між роботою над збагаченням словникового запасу й вивченням граматики порушує об'єктивно існуючий алгоритм породження мовлення (послідовність операцій у процесі створення висловлювання).

Принцип створення та підтримання позитивного емоційного фону (передбачає індивідуальний підхід до кожного учня, орієнтацію на його внутрішній світ, суб'єкт-суб'єктну взаємодію вчителя й учнів, «опору на позитивне», створення ситуації успіху, формування позитивної мотивації, створення невимушеної, сприятливої емоційної атмосфери на уроці, формування пізнавальних інтересів).

Зміст мовної освіти повинен бути орієнтований на створення необхідних умов для реалізації творчих можливостей особистості, на здобуття кожним учнем багатоаспектної, естетичної мовної культури, адже висока культура мовлення – важлива складова загальної культури особистості.

Список використаних джерел:

1. Ожегов С. И. Очередные вопросы культуры речи. Вопросы культуры речи. – Вып. 1. – М., 1955. – С. 6.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. – Х. : Акта, 2012. – 563 с.

Буряк О.Ф.
кандидат філологічних наук, доцент,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

ФІЛОСОФІЯ ЛЮБОВІ В ПОЕЗІЇ ІГОРЯ КАЛИНЦЯ

Серед сутнісних рис людини Ігор Калинець називає здатність до «градації вдосконалення» [1, с. 395]. Стверджуючи безмежність людського Я, поет розглядає дихотомну структуру особистості в традиціях кордоцентричної філософії Г. Сковороди. Тіло – «*тритлінна пелена*» [1, с. 116], недосконале через свою минущість. Духовне начало – вияв істинної людини, а серце – її життєдайний центр:

Початок дерева життя – у серці,
його велінням дерево росте [1, с. 115].

Калинець доводить перевагу духовного над «тісними гранями тіла» [1, с. 394]. Людська душа має невичерпний потенціал, наділена здатністю до безкінечного розвитку, а значить, відкриває шлях до абсолютного утвердження людини, її наближення до Бога:

Господнє царство всередині,
любові осяйний престол,
і озивається правдивий,
стоправедний її глагол:

нема ні меж, ні пут, ні впину
по всій Вселенній зореплинній [1, с. 267].

Митець висвітлює універсальні властивості любові як вершини еволюції духовного первня. Любов – це і мета існування, і спосіб енергійного утвердження особистості: «*існуємо щоб любити*» [1, с. 400].

Водночас любов відкриває людині шлях у вічність:

беруть тільки нашу любов
в країну що перлистою
пеленою огортає виснажену
кулю [1, с. 401]

Необхідна умова ствердження особистості – відновлення людської цілісності, що немислиме без глибинного самопізнання. Оскільки сфера Я в художньому світі Калинця дуже динамічна, то поняття самопізнання може розширюватися й бути тотожним поняттю пізнання.

Як альтернатива розуму, озброєному різними мірками, виступає серце, безмежне в силі своєї ненормованої спонтанності. Любов володіє адекватною унікальною пізнавальною здатністю: «*Ми серцем бачим, серце зорим…*» [1, с. 71]. Осяяння серця допомагають збагнути те, що недоступне розуму, приреченому на вічну дистанцію з абсолютною істиною. Саме завдяки любові можна досягти виконання умови глибинного, абсолютного пізнання – зменшення відстані між суб’єктом і об’єктом пізнання до нуля.

гину в синьому
в тобі гину
куди несеш мене своїми ногами
який краєвид покажеш своїми очима
в яку розпуку вкинеш своїм серцем [1, с. 404]

Пізнавальна функція любові нерозривно пов’язана з її потужним творчим началом. І. Калинець переконаний, що саме любов конституює людину:

Була собі з мене людинка з глини,
глиняний світ спирався на глиняних ногах.
Аж поки не об’явилася ласка твоя до мене –
черленої печі животворящий огар [1, с. 88].

У Калинцевій поезії любов реалізується в усьому своєму багатотональному спектрі – від філавтелії (любові до себе) як нульової точки відліку в її розвитку до вершинного вияву – самозреченого почуття. Це не лише кохання, а любов до всього світу в його неосяжному розмаїтті.

Завдяки любові відбувається надзвичайно важливий процес відновлення людської цілісності, в якому можна умовно визначити два еволюційні етапи, що стали об'єктом художнього зображення митця.

Перший етап, певною мірою спричинений дією інстинкту самозбереження людини, – реставрація андрогінної цілісності особистості, єднання зі своєю втраченою «половиною». Змальовуючи нерозривний зв'язок закоханих, автор використовує алюзії з міфу Платона про андрогінів – перших двостатевих людей [3]: «*я ланцюг / на береги що п'ють голубе кохання / і ніколи не розлучаються навіть / якщо проминуть хвилі сп'яніння / і підойметься таємниче дно / то не між ними / а щоб згладити їх гранисті обриси відособлення / я благословення ланцюг / не на два береги / а на одне двобереге»* [1, с. 396].

Другий етап відновлення цілісності особистості відбувається шляхом осягнення любов'ю єдності з макрокосмом. Через любов світ входить у людину, і сфера Я розширюється адекватно сфері любові. Усвідомивши свій новий буттєвий стан, Калинцевий ліричний герой дивується: «*Мене багато як!*» [67, с. 534]. Духовна всюдиприсутність не розпорошує, не руйнує, а навпаки укріплює ядро особистості. Відбувається реставрація первісної цілісності особистості, сфера Я стає адекватною безмежжю Всесвіту:

глибоко в душі відчуваю кристали
землі повітря води
вірю в їх існування поза тісними
гранями тіла [1, с. 394].

Всеохопна спроможність любові допомагає самоствердитися людині як універсуму. Особистість кардинально відрізняється від інших реалій природи, спроможних любити лише частинки свого мікросвіту («Дві пісеньки про синє»): «*У синьої квітки / золоте серце: / вона любить / срібну рослину / і золоту осу. / У синьої пташки / золоте серце: / вона любить / і золоте яєчко, / і сорокате…*» [1, с. 374].

Людський світ любові незрівнянно більший, бо поєднує в собі безліч мікрокосмів: «*У нашої дівчинки / найзолотіше серце, / бо вона любить / і квітку з осою, / і пташку з яєчком, / і річку із рибкою, / і пісню зі смутком* [1, с. 374].

Поет уважає, що людина самовдосконалюючись повинна розвинути здатність любити задля досягнення гармонії зі світом. Ця думка перегукується з тлумаченням любові представником Флорентійської академії М. Фічино: «любов – та рухаюча сила, яка примушує Бога – або за допомогою якої Бог примушує себе – вилити свою сутність у світ і яка, з іншого боку, примушує його творіння шукати возз'єднання з ним» [Цитую за: 2, с. 321]. На переконання філософа, такий духовний кругообіг сприяє гармонізації світу. Якщо у М. Фічино Бог – першоджерело любові, то в І. Калинця він має статус ідеалу, уособлює невичерпний потенціал душі, що відкриває шлях у вічність.

М. Кузанський доводить, що любов людини до світу – закономірний наслідок її любові до Всевишнього: «Бог – безкінечне – присутній у кожному найдрібнішому предметі» [Цитую за: 2, с. 320], тому, люблячи Бога, людина повинна любити весь світ. Калинець творчо осмислює цю ідею, міняючи місцями причину і наслідок: людина любить світ і цим самим наближається до Бога як ідеалу любові.

Філософська концепція Калинця суголосна з різними філософськими теоріями, серед яких чільне місце займає кордоцентричне вчення Г. Сковороди й концепції мислителів Відродження. Центральний постулат І. Калинця: любов – універсальний спосіб самоствердження особистості. Подолання смерті – наслідок, що випливає з альтруїстичної філософії митця, тому платонівська формула: «Любов – це поривання до безсмертя» набуває самобутньої авторської інтерпретації: «Безсмертя – результат любові».

Митець знайшов граціозне розв'язання проблеми утвердження людини у вічності – наслідок, що випливає із «закону сили любові». Шукаючи оптимальний спосіб зв'язку індивіда зі світом, Калинець відкрив шлях проникнення до вічності Чим глибша й вища любов, тим потужніше самоствердження людини. Поет із геніальною легкістю подолав труднощі, що були непереборною перешкодою для інших:

це той
що забув тверезу мову людей
і пішов орати метеликами
серед зілля-журілля
де навіть волам не під силу [1, с. 422]

Ігор Калинець доводить парадоксальну залежність енергетичної потужності антропоцентру від ступеня його децентрації. Чим більше позитивної енергії віддає, випромінює центр, тим більше сила його вияву, а отже, й міра утвердження. Ця «алогійна» закономірність постулює спроможність людини (матеріально локалізованого центру) зростати до безкінечності завдяки його енергетичному полю (душі). Ця ідея, яку можна умовно назвати альтруїстичним антроподецентризмом, може стати ядром філософії майбутнього: людина не є центром світобудови, але її духовність як функція (користуючись термінологією деконструктивістів) має наснажувати світ.

Список використаних джерел:

1. Калинець І. Слово триваюче: поезії / І. Калинець. – Харків: Фоліо, 1997. – 539 с.
2. Лосев А. Ф. Эстетика Возрождения / А. Ф. Лосев. – М.: Мысль, 1978. – 623 с.
3. Платон. Пир / Платон // Платон. Сочинения: в 4 т. / Платон. – М.: Мысль, 1990. – Т. 1. – С. 95-157.

Іванченко В.Є.
студентка,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова

«БЕЗВІЗ» ЯК КЛЮЧОВЕ СЛОВО ПОТОЧНОГО МОМЕНТУ

Мова завжди реагує на нові обставини, на події, які відбуваються в політичному, економічному, культурному та науковому світі. Бондар С. О. наголошує на тому, що мова «нагадує пристрій, який швидко реагує і фіксує всі соціальні процеси» [1, с. 1]. Серед багатьох складових мови найвразливішим до змін під впливом соціальних чинників є лексичний

склад мови. Багато мовознавців прийшли до висновку, що концептуальну лексику мови можна та необхідно визначати, як ключові слова поточного моменту (КСПМ).

Ключове слово поточного моменту є досить новим терміном у мовознавстві. Бондар С. окреслює цей термін як «слова і словесні комплекси, що позначають істотні для життя даного народу реалії на конкретний, поточний момент, у межах якого вони сприймаються як найтиповіша лексика» [1, с. 2]. Ідею ключових слів можна назвати універсальною, оскільки поняття «ключове слово» зустрічається та є центральним у більшості наук, в кожній із них це поняття має свої нюанси та смислові відтінки.

Основними ознаками слів поточного моменту в електронних ЗМІ є:

− висока частотність їх вживання;

− є об’єктом активної та масової мовної рефлексії;

− мають декілька лексичних параметрів, зокрема можуть вживатися у ролі метафор;

− мають різні дефініції, тобто декілька різних визначень.

Ключові слова поточного мовлення функціонують у багатьох жанрових формах, все частіше вони з’являються як у письмових, так і в усних творах. Частотність функціонування ключових слів в журналістських матеріалах на радіо та телебаченні можна визначити інтуїтивно. Інтенсивність же вживання слів у текстах, записаних на електронному носії, на сьогодні можна визначити за допомогою спеціальних електронних програм.

Для свого дослідження ми взяли ключове слово поточного моменту «БЕЗВІЗ». Нас зацікавило саме це слово, тому що воно дійсно до недавна було актуальним в наш час. Слово БЕЗВІЗ сприймається як важлива історична подія для України. Не забуваємо той факт, що про безвізовий режим між країнами Європи говорилося вже багато років. Ми ж розглянемо «БЕЗВІЗ» як такий, що наданий Україні і діє з червня 2017 року. У ВікіпедіЇ подається таке визначення стосовно безвізового режиму між Україною і ЄС: «Безвізовий режим між Україною та Європейським союзом – це статус, що дозволив громадянам України вільно перетинати державні кордони країн ЄС без попереднього

звернення до посольства для отримання дозволу,починаючи з 11 червня 2017 року» [2].

Ми продивилися сайти українсських видань, проаналізувати заголовки медійних текстів. По-перше, треба відзначити,що досліджувана лексема з'являється і в заголовках,і в підзаголовках, пор.: *«Безвіз вселяє оптимізм»*[3], *«Такий бажаний безвіз// Що, де, як і коли»*[3], *«Хочемо безвіз»* [5], *«Страшилки про безвізовий режим у ЗМІ Росії»* [6]; *«Заціпило / Кремлівські ЗМІ не знають, як реагувати на український безвіз»* [5], *«Зіпсували День Росії / Реакція соцмереж на український безвіз»* [3]. Не дивно,що дуже багато заголовків пов'язані з російською реакцією на український безвіз: *«Це все відмазки для влади, фейк і хвороба / Як російські ЗМІ відрегували на безвіз в Україні»* [6]; *«Фейки російських ЗМІ про безвізовий режим між Україною та ЄС»* [6]; *«Ненавидимо вас,хохли! / Як російські ЗМІ відреагували на український безвіз»* [6]; *«Лють і образа / Реакція російських ЗМІ на український безвіз»* [3]. По заголовках можна помітити,що російські ЗМІ негативно сприймають подію, що стала для України вирішальною у багаторічному питанні «Росія чи Європа».

По-друге, ключове слово БЕЗВІЗ стало сприйматися на тлі не властивих йому прецедентних текстів:

1) НЕ БЕЗВІЗОМ ЄДИНИМ [7] – відома приказка «Не хлібом єдиним».

2) КОМУ В БЕЗВИЗ ЖИТЬ ХОРОШО [7] – назва відомої поеми М. А. Некрасова «Кому на Руси жить хорошо».

3) БЕЗ ВІЗ, ТА НЕ БЕЗ ПРАВИЛ [5] – приказка «Без исключений, да не без правил».

Новою ознакою текстового аспекту функціонування треба виділити текстогенність ключового слова – «здібність породжувати навколо себе масу текстів» [8]. БЕЗВІЗ породжує багато принципово беззаголовкових текстів в рамках сучасної сміхової культури – інакше кажучи, анекдотів, жартів, приколів. Так, анекдот про палке бажання українців отримати безвіз: *«Українці: Давайте нам безвіз! / Євросоюз: Ухваліть закон про дурнів. / Українці: Ухвалили. Давайте безвіз! / Євросоюз: Ми ще ніколи не бачили таких нахабних дурнів!»* [9]. Наприклад, білоруський анекдот про безвіз України з ЄС: «Ви що – хочете, як в Україні? / – Так. Почнемо з

безвізу» [9]. Ухвалення про безвіз породжує приколи, такі собі жарти: *«– Година на цій планеті дорівнює семи рокам на Землі. / – Чудово, тут і почекаємо безвізовий режим»* [9]. Про проєвропейський настрій говорить такий жарт: *«Обіцянки гаранта про безвіз – це не брехня. / Це нове для нас поняття – єврооптимізм»* [11].

Дуже цікавою виявилася реакція соцмереж на безвіз України з ЄС. Так, під хештегом #БЕЗВІЗНАШ блогери пишуть: *«І у нас «Петро І» прорубав вікно в Європу»* [7]. До речі, хештег #БЕЗВІЗНАШ створений за аналогією з гаслом «Русской весны» «Крым наш». Ось так пишуть про повернення України в Європу: *«Європо, ми повертаємось ...і це тільки перший крок»* [7]. Такі тексти несуть позитивний характер, видно,що український народ радіє безвізу. Але є і негативні реакції соцмереж на безвіз. Так, журналіст Роман Романюк на своїй сторінці Twitter пише: *«Цю новину я б супроводив хітом Алєгрової_Лепса «Я тебе не верю», але що я уже зроблю. Проголосували! Найщиріші вітання з черговою зрадою!»* [11]. Під хештегом #ХТОЖРАДІЄ депутат Сергій Лещенко здивувався тому,як реагували колеги: *«У Верховній Раді оголосили про безвіз. Найбільше радіють ті, які кричали «навіщо нам безвіз, навіщо нам Європа, скільки ЄС може нам диктувати»«*[7]. Так, представник «Опозиційного блоку» О.Вікул висловив скепсис: *«Влада реально не дуже рада безвізу, який не має значення для 99% українців. Це ж не право на роботу або навчання, це можливість поїхати в тур-поїздку. Але сам факт, звичайно, позитивний. Економія – 30 євро на візу»* [7]. Були і заклики не радіти цій події: *«Не смійте радіти!Не зраджуйте апокаліпсис!»* [11].

Але були й ті, хто просто жартував над темою безвізу. Наприклад, головний редактор журналу «Всесвіт» Дмитро Дроздовський пожартував: *«Торт «#БЕЗВІЗ»: угорська полуничка, польські вершки, українські руки))»* [11]. Поет і публіцист Юрко Космина написав: *«Мерщій наповнюймо стакани й пакуймо речі до валіз – прийшов-таки до нас жаданий Безвіз»* [11]. Так, один з блогерів, іронізуючи з закидів «євроскептиків» про те,ніби українці після безвізу будуть працювати «прибиральниками в туалетах» країн ЄС, пише: *«Давайте сюди найбрудніший унітаз, зара отпаліруємо з кумом»* [11]. Лаконічним і смішним є вислів блогера: *«Сьогодні ввечері на всіх ТБ-каналах –*

ритуальний танок «Безвіз»«[15]. Безвіз представляється як дійова особа, суб'єкт соціально-економічного і політичного життя: *«насправді запрацює»* [6], *«діятиме безвіз»* [2], *«безвіз в дії»* [2], *«безвіз вселяє оптимізм»* [2], *«безвіз поставить остаточну крапку»* [7]. Отже, перша метафора антропоморфна. Також безвізу властива предметна метафора: *«безвіз як бізнес»* [10], *«безвізовий режим для України є важливим символом зближення з ЄС»* [10], «безвіз – перший крок» [17], *«безвіз – це добре»* [6], *«безвіз – це велика можливість»* [4], *«безвіз – це гідність і свобода»* [2]. Отже, ключове слово БЕЗВІЗ має насичену метафоричність в медійних текстах.

Граматична активність слова БЕЗВІЗ в цей період його функціонування в якості ключового проявляється в активності відмінкових форм в різних значеннях. У формі Н.в. він *працює, приносить, діє, вселяє, ставить*; у формі Р.в.: *надання безвізу, над темою безвізу, вічну дію безвізу, місяць безвізу*; у формі О. в.: *працювати за безвізом*; у формі Д.в.: *раді безвізу*. О.в. знаходимо у фразеологічних структурах: *«Безвіз безвізом, а відірватися від Росії – це трохи інше»* [8]. Найактивніше ключове слово БЕЗВІЗ проявляється у формі Зн.в.: *реакція на безвіз, ЗМІ про безвіз, відреагували на безвіз, хочемо безвіз, пропонував безвіз, страшилки про безвіз* і т. д.

Отже, ключові слова поточного моменту – частина лексичної системи мови, яка має особливий статус: екстралінгвістичні чинники визначають актуалізацію звичайної лексики до рівня ключової на певний конкретний проміжок часу. Основними ознаками слів поточного моменту в електронних ЗМІ є: висока частотність їх вживання; є об'єктом активної та масової мовної рефлексії; мають декілька лексичних параметрів, зокрема можуть вживатися у ролі метафор; мають різні дефініції, тобто декілька різних визначень. Проаналізувавши ключове слово поточного моменту БЕЗВІЗ в сучасних українських ЗМІ, виявили всі ознаки таких слів, виокремлених півтора десятка років тому. Крім того, воно змусило побачити ще одну важливу ознаку – текстогенність, особливо в рамках сучасної сміхової культури. БЕЗВІЗ, як ключове слово поточного моменту, яскраво виразилося в текстовому, лексичному і граматичному аспектах.

Список використаних джерел:

1. Бондар С. О. Інваріантні ознаки ключових слів поточного моменту у ЗМІ / С. О. Бондар // Наукові записки Інституту журналістики. – № 3. – С. 2-5.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https: // www.wikipedia.org.
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: newsua.one.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 24tv.ua.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: anekdot.if.ua.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.chasipodii.net.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: // mobile.twitter.comë.
8. Шмелёва Т. В. Ключевые слова текущего момента / Т. В. Шмелева // Colleqium, 1993. – № 1. – С. 33-41.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: espresso.tv.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: m.tyzhden.ua.
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.facebook.com.

Кладова Т.О.
старший викладач,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна

СПЕЦИФІКА ВИЯВУ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ТА ФОНЕТИКО-МОРФОЛОГІЧНИХ РИС ВИЗНАЧЕНОГО АРЕАЛУ

Слобожанські говори значною мірою споріднені з лівобережними середньонаддніпрянськими (полтавськими), отже, часто, особливо на південному заході, мають основу останніх. Разом з цим слобожанські говори споріднені із степовими. Вони характеризуються численними паралелями на рівні різних рис.

В енциклопедії «Українська мова» подаються такі основні риси, характерні для фонетичної системи слобожанського говору:

1) наголошений вокалізм шестифонемний, варіативний;

типовий вияв – ***і у***; зрідка – ***і ы у***;

и	*о*	*е*	*о*
		е	*а*
		а	

другий тип поширений у зоні безпосереднього контакту з південноросійськими говірками;

2) ненаголошений вокалізм варіюється залежно від ступеня збереження основних виявів фонем і може мати такі типові структури:

1.	*і*	*у*;	2.	*і*	*у*.
	и/е	*и*		*о*	
	а	*а*			

Зрідка у північних говірках слобожанського діалекту визначається нейтралізація *[а]: [о]* – акання (*малак'о*);

1) зміна *[о]* на *[о^{у}]*, *[у]* – укання помірне – переважно перед складом з наголошеним *[і]*, *[и]*, *[у]*, зрідка – перед складом *[о]*, *[а]* (*су^{о}б'і*, *бо^{у}лит'*, *пужар*, *хо^{у}мут*); як протилежне до укання виникло вторинне окання – зміна *[у] > [о^{у}], [о] (одова, кор'ін' «курінь»*);

2) непослідовні зміни давніх фонем: *[ě] > [і]*, *[и]*, *[е]*, *[о]* (*хр'ін* і *хрон*, *хр'ен*; *ц'ілувати* і *цилувати*, *целувати*); *[ę] > [а]*, *[і]* (*колод'аз'* і *колод'із'*);

3) нерегулярний розвиток окремих сполук, зокрема губний приголосний+*j*:

а) збереження сполуки (*вимја*);

б) втрата *j* з наступним пом'якшенням губного приголосного (*вим'а*);

в) поява на місці *j* епентетичного *[н']* (*вимн'а*);

г) при дієвідмінюванні епентетичний *[л']* регулярний (*л'убл'у*, *лоўл'у*);

д) нерегулярні зміни звукосполук в окремих словоформах (*ч'етир'і*, *чотир'і*, *ч'тир'і*; *тоб'і*, *тиб'і*, *теб'і*, *т'іб'і*);

4) переважно знівельована вимова пом'якшених приголосних перед *[і]*, що походить з *[ě]*, *[е]*, *[о]* (*ст'іл*, *д'ід*), у північних говірках зберігається протиставлення пом'якшеної вимови перед *[і]*, що походить з *[ě]*, і непом'якшеної – перед *[і]* з *[о]* (*тік*, *лій* і *д'ід*, *с'іно*);

5) паралельний вияв *[л']* і *[л]* (*л'ожка*, *мал'ен'ка* і *ложка*);

6) посилення функції навантаження |*р'*| (*р'ама*, *комор'а*);

7) пом'якшена вимова окремих шиплячих: *[ч˙]* у позиції перед наголошеним голосним (*ч˙удо*, *ч˙истий*), у північних говірках *[ш˙]* (*лош˙а*);

8) спорадична відсутність протетичного приголосного *[в]* (*уж, ухо, од:ати*) при широкій наявності протез;

9) поширення на місці давньої фонеми [*м´]* сполуки *[мн´]* перед *[а´]* з *[ę]* (*полумн´а, сімн´а*);

10) в окремих словах поширена заміна *[т´]* на *[к´]* (*к´істо, к´існиї*), *[д´]* на *[й]* (*јате*^{и}*л, сваїба*) і *[й]* на *[д´]* (*с´ід´ба < с´іїба*); *[л´]* на *[н]* (*манен´киї*);

11) дзвінкі й глухі приголосні здебільшого протиставляються, зрідка відзначено оглушення дзвінких перед глухими і в кінці слова [1, с. 631].

Звук *[о]* в ненаголошеній позиції по багатьох говірках має тенденцію наближатися до *[у]*, особливо після губних приголосних перед складами з *[у]*, *[о]*, *[и]*. Наприклад: *пу*^{о}*луниц'а, му*^{о}*гилниї, пу*^{о}*жар* тощо. Так само після задньоязикових, а іноді й після інших приголосних *[о]* перед складами з *[о]*, *[у]* набуває закритої вимови, стаючи середнім звуком між *[о]* та *[у]*. Наприклад: *у ко*^{у}*жусі, у хо*^{у}*мут´і, го*^{у}*лубенко* (від *г'олуб*); *по*^{у} *р´ідно*^{у}*му, по*^{у} *чисто*^{у}*му пол´у* тощо [2, 256-260].

Південним говірками найбільш притаманне звуження *[о]* при вимові й перехід його в *[у]* (*пу*^{о}*лин, су*^{о}*б´і, ту*^{о}*б´і*), тоді як у східнослобожанських говірках укання виражене досить помірно: ненаголошений *[о]* рідко переходить в *[у]* навіть перед складами з *[і]*, *[у]* (*хо*^{у}*д´ім, то*^{у}*б´і, бо*^{у}*лит´*)., у багатьох слобожанських говірках зникає фонемне розрізненОтженя в ненаголошених складах. Цією особливістю вони споріднені з південно-західними (поліськими) говорами.

Внаслідок міждіалектних зв'язків у минулому – контактів говірок з уканням і тих, де є розрізнення *[о]*: *[у]* в ненаголошених складах, виникло гіперичне явище заміни *[у]* на *[о]*. Ця особливість є в говірках, що підпали міждіалектним контактам на межі південно-західних і південно-східних говорів. Вона виявляється в окремих словах (як лексикалізована) слобожанських говірок. Наприклад, у східнослобожанських говірках: *одова, от´уг, опир, огол´ниї, ко*^{у}*рін´, ко*^{у}*рд´ук* та інші [2, с. 260].

Спостерігається також спорадичне вживання дієприслівників на *-а* (*ход´а, стоја, сид´а*).

Лексичні особливості слобожанського говору представлені локальними словами, наприклад: *ламанка* «бительня»; *кобушка* «глечик»; *рига* «клуня»;

хобоття «відходи після молотьби колосків»; *степ, неудобиця* «цілина»; *кобець, рябець* «яструб», *відволож* «відлига», *сіверко* «холодно», *половіддя* «повінь», *накидка, настільник* «скатерка», *звід* «криничний журавель», *халаш* «будівля для реманенту» та інші [1, с. 632]

Слобожанські говірки в лексичному складі мають спільні риси з говорами середньої Наддніпрянщини (особливо полтавськими), а також із східнополіськими; є спільні риси з говорами російської мови (південноросійськими).

Деякі слобожанські вияви поширені й по інших південно-східних говорах української мови: *благий* «хворий»; у середньонаддніпрянських говірках це слово означає «кволий», «поганий»; *бурта* – «купа», наприклад, картоплі (як у східнополіських говорах, де є похідне *буртувать* – насипати купою картоплю, буряки); у полтавських говірках «шпиль», «горб», «насип»; *збір* – молочні продукти, одержані з молока; *катрага* (*катражка*) – «курінь або хижа для бджіл; накриття над льохом, крокви для куреня»; *козубка* – «лубкова корзинка»; *лаганок* – «бочечка із видовбаного дерева»; *метло* – «зручне місце для полювання»; *образ* «обличчя»; *побатувати* – «порізати великими шматками, кусками, скибками хліб, м’ясо» (поширене в середньонаддніпрянських говорах); *пособа* «допомога»; *реля* «гойдалка», поширене в північних говорах; *робло* «виріб»; *рубай* «дроворуб»; *товаришник* – «двір для худоби»; *трапок* «слід», «стежка», «доріжка»; *яндола* (*яндила*) «велика миска з двома вушками по краях; загиб на вершині гори» [3, с. 175].

Таким чином, слобожанський говір має ряд спільних рис з іншими, особливо із суміжними, говорами української мови. Проте в говірках Слобожанщини фіксуються також специфічні лексико-семантичні та фонетико-морфологічні особливості, відмінні від інших діалектних континуумів. Проте необхідно підкреслити, що місцевих відмінностей у граматичній будові, основному словниковому фонді й фонетичній системі слобожанських говірок порівняно небагато.

Список використаних джерел:

1. Гриценко П.Ю. Слобожанський говір / П.Ю. Гриценко // Українська мова. Енциклопедія. – 3-є вид. зі змінами і доп. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2007. – С.631-632.

2. Ніколаєнко І.О. Назви виробів ткацтва в східнослобожанських говірках української мови / І.О. Ніколаєнко // Вісник Луганського держ. пед. ун-ту імені Т. Шевченка. – Луганськ, 1998. – № 9. – С. 125-131.

3. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови: підручник / Ф.Т. Жилко. – К.: Рад. школа, 1966. – 308 с.

Ляленко В.А.
викладач української мови і літератури,
викладач-методист;
Приходько Г.В.
викладач української мови і літератури,
викладач-методист;
Індустріальний коледж
ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»

ВПЛИВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Книги – морська глибина:
хто в них пірне аж до дна,
той, хоч і труду мав досить,
дивнії перли виносить.
І. Франко

Питання впливу літератури на формування особистості було актуальним в усі часи. Ще князь Ярослав Мудрий у «Літописі руському» зазначав: «Велика бо користь буває людині од учення книжного. Книги ж учать і наставляють нас на путь покаяння, і мудрість бо, і стриманість здобуваємо ми із словес книжних, бо се є ріки, що напоюють всесвіт увесь. Се є джерела мудрості, бо є у книгах незмірна глибина».

Література споконвіку мала величезний вплив і на дорослих, і на дітей. Все прочитане в ранньому віці з часом формувало соціалізацію підлітка, успішне самоутвердження в дорослому світі. Книжка може бути поштовхом до змін тоді, коли досвід від описуваного знаходить відлуння в особистому досвіді читача.

Ми провели дослідження з визначення рівня зацікавленості студентів літературою для подальшого використання цих даних у навчальному процесі.

Анкетування було проведено серед студентів I (69 осіб) та II курсів (75 осіб) загальною кількістю 144 особи.

Результати подаємо в додатку № 1.

З результатів анкетування ми дізналися: домашні бібліотеки мають 70% студентів. З'ясувалося, батьки студентів читають більше, ніж їх діти (77%), в той час як серед студентів, що читають книжки, відсоток складає 68%.

Прочитані книжки студенти обговорюють переважно із друзями, хоча на другому курсі збільшилась кількість студентів, які хотіли б обговорити прочитане не тільки з друзями, а й з викладачами.

Молодь читає переважно фантастику та бойовики.

Але на другому курсі починають більше цікавитися мотиваційною літературою, що є цілком закономірно, оскільки студенти починають задумуватися над реалізацією себе у суспільстві.

Користуються студенти переважно електронними носіями інформації, в той час як їхні батьки надають перевагу друкованим.

Інформацію про книги студенти беруть в основному від друзів, з мережі Інтернет. На другому курсі зростає поінформованість від викладачів.

Прочитані книжки спонукають студентів до роздумів та надихають на нові справи. Таких є 88% від опитаних.

Нам було цікаво з'ясувати, чи є взаємозв'язок між читанням книжок та успішністю студентів. Результати наведені в таблиці 1 та таблиці 2.

Таблиця 1

Результати опитування (I курс)

I курс			
Оцінка / загальна кількість студентів	**Кількість прочитаних книг**		
	жодної	**2-4**	**більше ніж 5**
«3» / 10	8	2	0
«3»-»4» / 38	7	26	5
«4»-«5» / 21	5	11	5

Таблиця 2

Результати опитування (ІІ курс)

ІІ курс			
Оцінка / загальна кількість студентів	**Кількість прочитаних книг**		
	жодної	**2-4**	**більше ніж 5**
«3» / 6	6	0	0
«3»-»4» / 34	5	28	1
«4»-«5» / 35	4	22	9

Отже, як свідчать дані таблиць, у студентів, що читають книги, успішність у навчанні значно вища.

Із проведеного дослідження ми з'ясували, що зацікавленість художньою літературою є недостатньою, оскільки 32% студентів не читають взагалі.

Такі результати викликають занепокоєння. Оскільки всебічно розвинена особистість, яку ми намагаємося виховати впродовж навчання в коледжі, формується також із знань, почерпаних із художньої літератури.

І наше завдання полягає в тому, щоб якомога більше студентів залучити до читання книжок.

Ми пропонуємо заходи, які, на нашу думку, можуть спонукати студентів читати літературу:

− зустрічі з письменниками, а також з членами молодіжних літературних студій міста;

− співпраця з центральною бібліотекою міста;

− огляд книжкових новинок;

− презентації студентів;

− залучення батьків студентів до проведення літературних заходів;

− упровадження нестандартних форм проведення занять викладачами коледжу.

Книжки допомагають нам пізнавати світ, спонукають розбудовувати його за законами краси та істини, пробуджують почуття та духовність, збагачують людські душі.

Додаток № 1

Питання	Кількість опитаних I курсу	Кількість опитаних II курсу
1. Стать:		
чоловіча	50	55
жіноча	19	20
2. Чи є домашня бібліотека?		
так	48	52
ні	21	23
3. Чи читають ваші батьки?		
так	58	52
ні	11	23
4. Скільки книг ви прочитали за рік?		
жодної	24	22
2-4	38	44
5-8	7	9
5. Які книги за жанром ви читаєте?		
фантастика	46	48
бойовики	16	13
психологічні	20	28
мотиваційні	10	9
6. Чи ведете обговорення прочитаних книг?		
так	20	30
ні	49	45
7.З ким би ви хотіли обговорити прочитані книги?		
з друзями	40	49
з батьками	24	20
викладачами	5	22
8. Чи є хтось з улюблених авторів?		
так	26	30
ні	43	45
9. Яким носіям ви надаєте перевагу?		
друкованим	34	44
електронним	35	38
10. Звідки ви черпаєте інформацію про книги?		
від друзів	22	16
від батьків	14	14
від викладачів	15	17
з мережі Інтернет	41	67
11. Ваші відчуття від прочитаних книг, я..		
прочитав і забув	15	13
спонукає до роздумів	32	48
надихає на нові справи	22	24
12. Ваші успіхи в навчанні,навчаюсь на:		
3	10	6
3-4	38	34
4-5	21	35

Список використаних джерел:

1. Хімчук О.Є. Задоволення інформаційних потреб учнів бібліотекою // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Роль бібліотеки в системі національної освіти Україн»: Тези доповідей. – Київ, 1997. – С. 81-82.
2. Рекомендаційні списки Microsoft Office Publisher.pub: Бібліографічні огляди. Інформаційно-бібліографічна робота бібліотеки.
3. Микало О.В. Роль книги в житті людини [бібл. урок] // Шкільна бібліотека. – 2014. – № 11. – С. 38-39.
4. Історія української культури. Збірник матеріалів і документів. – К., 2000.

Максименко Р.І.
викладач,
Запорізький електротехнічний коледж
Запорізького національного технічного університету

ГАЛИНА ПАГУТЯК – МАЙСТЕР СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ

Останнім часом у літературі спостерігається посилений інтерес до творчості письменників «дев'яностиків». Вітчизняне літературознавство відчуло потребу в поглибленому вивченні творчості письменників «дев'яностиків» та художньо-стильовому аналізі творів. Усе частіше письменники звертаються до експериментальності у змістовому й жанрово-стильовому планах, у вмінні створити специфічний «герметичний» художній світ.

Наукова література, що присвячена розробці загальних і окремих теоретичних аспектів фантастично-містичної прози, нараховує невелику кількість монографій, розвідок, статей. Щодо аналізу творчості Г. Пагутяк, то її першу книгу «Діти» аналізував М. Жулинський [3], який спостеріг нестандартність авторського погляду, оригінальність деяких стильових знахідок, своєрідне поєднання реалістичних і фантастичних елементів її прози. В. Агеєва рецензувала збірку Г. Пагутяк «Потрапити в сад» [1], відзначила глибокий психологізм та інтелектуалізм, жанрово-стильові особливості її прози; виявила типологічну спорідненість її прози з історико-фантастичною прозою В. Шевчука. Частково проблему

поетики роману «Господар» Г. Пагутяк дослідила Н. Синицька [7]. У своєму авторському проекті «Незнайома «В. Габор щодо Г. Пагутяк відзначає національну автентичність її прози, «фантастично-символічну» манеру її письма, прорив до «вигаданого світу», потяг до містики та безнастанних пошуків спасіння людської душі у жорстокому світі» [2; 248]. Її міфопоетичну прозу досліджували також К. Ламазова, Н. Мельник, О. Квасній, О. Поліщук та інші.

Галина Пагутяк – яскрава письменниця нової літературної генерації, безсумнівний майстер сучасної української прози. Творчість письменниці вирізняється неординарним художнім світом, індивідуальним стилем, жанровими імпровізаціями. Твори Галини Пагутяк умовно можна поділити на два періоди: твори, написані та видані у 80-х роках (зб. «Діти», «Господар», «Потрапити в са», «Гірчичне зерно») та твори 90-х років XX ст. (зб. «Записки Білого Пташка», «Захід сонця в Урожі»). Якщо повісті та оповідання першого періоду хоч частково підлягають літературознавчому визначенню цих понять, а також у них можна виокремити домінування реалістичного чи фантастичного стилю, то твори 90-х не вписуються в жодну однозначну кваліфікаційну жанрово-стильову парадигму. Вона пише іраціоналістично, наголошуючи при цьому не на зовнішній оболонці-упаковці, а на духовних константах-оберегах своїх текстів, що підтверджено її романами «Писар Східних Воріт Притулку», «Королівство», «Слуга з Добромиля» і збіркою прози «Захід сонця в Урожі». Пагутяк Г. облаштовує Ірраціо-World розмірено, статечно й концептуально, позаяк саме Ірраціо-Culture продюсує океани її фантазії. У кожному зі своїх нових романів письменниця зображує не тільки й не стільки персонажів, стосунки, колізії, скільки Простір / Space, у якому постають персонажі, складаються стосунки, виникають колізії. «Писар Східних Воріт Притулку», «Королівство», «Слуга з Добромиля» недзвозначно заманіфестовують, що письменниця прагне посутньо більшого масштабу, ніж тільки і лише фабули, події, взаємини. Її передовсім бентежать не інтрига, не мовнодієва напруга, і навіть не семантика натур-характерів, а значно ширші аспекти – аксіологія та світоглядна культура того Ірраціо-Space, у якому розгортаються художні реалії. Й хоча романні території Галини Пагутяк не відчувають нестачі в дійових персонах першого, другого й епізодичного планів, доволі швидко стає зрозумілим, що персонаж, натура, образна постава являють

для неї інтерес не самі по собі, а як речники осяжної концепції, що в образній поставі оживає концептуальна морфологія, що персонаж майже завжди містить у собі символічну чи символіко-метафоричну транскрипцію.

Для прози Пагутяк характерна *заборона самовбивства як виступ з позицій цінності сакрального абсолюту*, а також зникнення тіла як сущого, розчинення його у просторі жіночої екзистенції. Тілу, охопленому бажаннями, у Пагутяк протиставлене тіло семіургізоване, структуралізоване за принципами архітектоніки сакрального, як і функціоналізоване сакральним. Фактично, вона подає тілесно прозору картину світу. Міфологізуючи текстовий простір, надаючи йому сакрального значення, Пагутяк йде шляхом універсалізації всього, що в тому просторі опиняється, інтуїтивно повертаючись до уявлення про вищий світ, оновлений, духовний. У цьому світі навіть поділ на статі втрачає сенс, тіло стає прозорим у світлі сакральної міфологізації, неістотним як знак письма. *Кричуще розпорошення тілесності в прозі Галини Пагутяк, вочевидь, становить провідну ознаку її жіночого письма*. Внутрішній світ жінки-митця усвідомлюється як головний естетичний об'єкт. Пошуки несвідомого у внутрішньому світі відповідають пошукам символістів. «Символісти, – як зазначала М. Моклиця, – несвідоме шукали у сферах духовних, містичних, а не біологічних, як це робили психологи» [4; 87].

У «Записках Білого Пташка», а також в інших творах письменниця наближається до такої форми художнього кодування самотності, яка заснована на медитативно-езотеричній символіці загальнолюдського добра і зла, фемінне начало в інтерпретації такого типу взагалі пригасає. Таке письмо не можна назвати ані жіночим, ані чоловічим, оскільки перебираючи ознак символістської образності, воно універсалізується подібно до біблійних текстів.

Для Г. Пагутяк характерні форми символізації самотності в художньому тексті: перехід зі світу патологічної самотності у світ ідеальної (позитивної) самотності. Така ідеальна самотність є формою потойбічного знання, що повідомляється посередником між двома світами – Перевізником. Героїня «Книги снів і пробуджень» опиняється у потойбіччі, проминувши вічну річку Лету за допомогою Перевізника. Потойбіччя як абсолютна самотність має самотність за втіху. Це єдине місце, де правомірність самотності вмотивована езотеричним досвідом

людства; самотність потойбіччя, що прагне зазирнути у світ зворотньої парадигми (потойбіччя, що відвідує реальний Урож «Пан у чорному костюмі з блискучими ґудзиками»); *зображення самотності Бога як трагедійного апофеозу людського існування стає мотивом боговтрати у людській душі.* У творі «Кіт з потонулого будинку» містифікується божественна самотність постапокаліптичного світу, Бога новонародженого світу і світу, знесеного потопом; містифікація простору – образ Острова як своєрідної міфологеми, що втілює самотність божественної пустелі. Якщо Вежа – символ пустки, то Острів – божественної пустелі («Записки Білого Пташка»); матріархальні міфологічні мотиви: самотність Урожа як втіленого на землі жіночого раю, як материнського лона чутливості й первісного яйця («Захід сонця в Урожі»); біблійні міфологічні мотиви (самотність Христа як вираження вершинного страдництва у «Книзі снів і пробуджень»); авторські міфологічні мотиви та образи, представлені найяскравіше у творах, написаних в останні роки: «Кіт з потонулого будинку», «Писар Східних Воріт Притулку» тощо; символіка книжної самотності, забутої сакральної книги. Абсолютна самотність має наслідком щезання тіла і слова. Афористичність відіграла роль ілюстрації мовної самотності як однієї із форм людського відчуження («Писар Східних Воріт Притулку»); самотність Писаря Східних Воріт Притулку – це суто містична художня каузальність, прочитується лише в системі алегорій самого автора («Писар Східних Воріт Притулку»).

Прозі Г. Пагутяк притаманні й окремі ознаки «жіночого письма»: жіноча суб’єктивність, автобіографічність, ліризм, емоційність, фрагментарність. Однак її твори не піддаються однозначному прочитанню чи застосуванню гендерного підходу при інтерпретації, а вимагають глибокого аналітичного розгляду. У них фактично відсутній світ жінки як такий творам, «затерто» статеві характеристики персонажів, знято елемент жіночого в образній та наративній сферах тексту (крім роману «Господар» та оповідання «Захід Сонця в Урожі»). Характерною ознакою творчості письменниці є високий рівень суб’єктивності художнього мислення, підтекстовість. «Мандруючі» з тексту в текст образи-символи Чорного і Білого Пташків, Перевізника, шипшини, інтертекстуальність, розказані героями події-історії, розгорнені екзистенційно-філософські, релігійно-містичні мотиви є

внутрішніми синтезуючими чинниками, які перетворюють прозу Г. Пагутяк у своєрідний метатекст.

Експериментальність у змістовому й жанрово-стильовому планах виявилась у вмінні створити специфічний «герметичний» художній світ, в якому інтегроване реальне й ірреальне, дійсне й умовне («Записки Білого Пташка», «Смітник Господа нашого»), елементи казкового і лірико-романтичного («Лялечка і Мацько», «Бесіди з Перевізником»), психологічного і фантастичного («Господар», «Гірчичне зерно»). «Маленькі романи», нетрадиційні повісті («Книга снів і пробуджень») свідчать про своєрідне використання сюрреалістичних тенденцій, традицій класичного і «нового «роману, карнавального хаосу, постмодерної гри («Смітник Господа нашого»), символомислення та біблійних ремінісценцій («Радісна пустеля»); акцентуванні на художніх прийомах сну (як форми неусвідомлюваної психіки), фрагментарного «потоку свідомості», специфічного хронотопу (як правило, тривимірного часу і двовимірного простору); композиційної мозаїчності та принципі кінематографічного монтажу тощо.

Для Галини Пагутяк характерне тяжіння до психологічного та феноменологічного повноцінного *відтворення переживання самотності, адже ця категорія розглядається в її творчості як гуманістична характеристика людства,* через яку воно спізнає глибини буття в парадигмах хаосу й упорядкованості. Галина Пагутяк намагається поєднати конкретну образність, життєву достовірність реалій з умовними конструкціями, які спрямовані на досягнення універсальності своїх прийомів; вона прагне до синтезу чутливої рефлексії і реалістичного явища, деталі, поглибленого психологічного аналізу складних внутрішніх станів людини. Нелегко досягнути композиційної і стилістичної єдності, щоб окремі сцени злилися в цілісний, структурно завершений твір. Відчувається ще велика зваба самодостатнього ліричного самовираження, прагнення до багатозначності багато значимості умовних прийомів художньої виразності.

Список використаних джерел:

1. Агеєва В. Про книгу Галини Пагутяк «Потрапити в сад» // Слово і час. – № 3. – 1990. – С. 74-76.

2. Габор В. Галина Пагутяк – прозаїк, есеїст // Незнайома: Антологія української «жіночої» есеїстики другої пол. XX – поч. XXI ст. – Львів: ЛА «Піраміда», 2005. – С. 426-429.

3. Жулинський М. Чому на сонячній галявині плакав лис? // Пагутяк Г. Діти. – К.: Радян. письмен., 1982. – С. 5-12.

4. Моклиця М.В. Модернізм як структура: Філософія. Психологія. Поетика: Монографія. Вид 2-ге, доповн. і перероб. – Луцьк: Ред. вид. відд. «Вежа», 2002. – 390 с.

5. Пагутяк Г. Смітник Господа нашого // Пагутяк Г. Записки Білого Пташка. – К.: Український письменник, 1999. – С. 3-79.

6. Пагутяк Г. Захід сонця в Урожі. – Львів: ЛА «Піраміда», 2003. – 356 с.

7. Пагутяк Г. Гірчичне зерно. – К.:Радян. письмен., 1990. – 232 с.

8. Синицька Н. Інтертекстуальний аналіз романів «Господар» Галини Пагутяк та «Землетрус» Софії Майданської // Літературознавчі обрії: Праці молодих учених України. – Вип. 1. – К., 2000. – С. 113-115.

9. Толстая Т.Н. Кысь: Роман. – М.: Подкова, 2001. – 320 с.

10. Хамітов Н. Самотність у людському бутті. Досвід метаантропології. – К.: Гранослов, 2000. – 238 с.

11. Шкловський В. За и против. Заметки о Достоевськом. М.: Советский писатель, 1997, с. 15.

12. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К.: Вид-во «Орій» при УКСП «Кобза», 1992. – 229 с.

13. Шлемкевич М. Загублена українська людина. – К.: МП «Фенікс», 1992. – 168 с.

14. Юркевич П.Д. Вибране. Бібліотека часопису «Філософська соціологічна думка», серія «Українські мислителі». – Київ: Абрис, 1993. – 416 с.

Скубіліна О.Є.
старший викладач,
Харківський національний педагогічний університет
імені В.Н. Каразіна

АРХЕТИПОВИЙ ОБРАЗ БОЖОЇ МАТЕРІ

Бароко (італ. baroccо – дивний, химерний) визначають як «історико-стилістичну добу в мистецтві та літературі XVII – XVIII ст.» [32; 119]. Бароко поширювалось у Європі, в тому числі й в Україні, де здобуло свою модифікацію, яка позначається терміном «українське бароко».

Термін «бароко» на позначення «стилю епохи» вперше був використаний у німецькому мистецтвознавстві XIX ст. Генріхом Вольфліном, який стверджував, що існує мистецтво Ренесансу, просто інше мистецтво – мистецтво бароко. Г. Вольфлін визначив бароко як стиль, що дотримується своїх естетичних законів. Він довів, що існує краса цілком ясної, цілком сприйнятної форми і поряд із нею краса, заснована саме на неповному сприйнятті, на таємничому, що ніколи до кінця не розкриває свого обличчя, на загадковому, яке щомиті набуває іншого вигляду» [4; 13].

Поняття архетип уперше зустрічаємо в працях давньогрецького філософа Філона, а визначення цього поняття в сучасній науці дав шведський філософ і психоаналітик Карл Густав Юнг. На думку вченого, архетип – це несвідоме утворення, тобто – змістова сторона колективного несвідомого, яке є підсумком життя роду та однаковою мірою притаманне всім його представникам. Він писав, що «...несвідоме вважають чимось схожим на футляр, у якому міститься інтимно-особисте, тобто приблизно тим, що Біблія називає «серцем» [48; 97]. Архетипи формують самобутній образ психічного життя нації. Згідно з концепцією К. Юнга, зміст колективного несвідомого, а саме відображення досвіду попередніх поколінь – є загальнолюдські архетипи, серед яких і архетип Божої Матері.

Архетипи формують самобутній образ психічного життя нації. Одним із головних архетипів, виокремлених Юнгом, є архетип матері. На його думку архетип матері має «магічний авторитет всього жіночого, мудрість, духовність...» [50; 129]. За Юнгом, архетип матері уособлює

вічну несвідому стихію та певну містичну причетність первісної людини до землі, на якій вона проживає і на якій перебуває дух її предків. Архетип матері асоціюється з турботою, співчуттям, мудрістю, духовним зростанням. До архетипу матері вчений відносв Божу Матір, Софію. В етнокультурному ментальному житті українців Жінка-Мати виступає берегинею роду [4; 13].

Наукова зацікавленість постаттю Божої Матері у світовій культурі простежується у працях віддавна. З прадавньої історії відомо, що першою силою, кому поклонялися, була жінка-богиня.

Християнська модель гендерної культури розкривається в тексті Першого послання апостола Павла до коринфян: «Хочу ж я, щоб ви знали, що всякому чоловікові голова – Христос, а жінці голова – чоловік, голова ж Христові – Бог». І далі: «Бо чоловік не походить від жінки, але жінка від чоловіка, не створений-бо чоловік ради жінки, але жінка ради чоловіка» [41; 530]. Чоловік формує внутрішній світ жінки, подібно до того, як Бог створює цей світ. На перший погляд, подібні висловлювання віддзеркалюють ідею патріархальної дискримінації жінки, що нівелює євангельську концепцію рівноправності і божественної любові. Але більш уважний погляд на зміст цитованих філософем дозволяє виявити, що формальна першість чоловіка над жінкою фактично означає паритетний діалог між ними. Із цього приводу В. Соловйов зауважує, що співвідношення чоловіка і жінки не є тотожним співвідношенню Бога-творця і його творіння. Якщо Бог творить Всесвіт, відповідно до догмату креаціонізму, з нічого і ставиться до створеного як все до ніщо, то чоловік творить жінку з рівного йому матеріалу, однаково недосконалого, але потенційно багатого [41; 530]. І чоловік, і жінка – обидві недосконалі істоти, які досягають духовного удосконалення (злиття з божественним) через взаємодію: «Одначе в Господі ані чоловік без жінки, ані жінка без чоловіка. Бо як жінка від чоловіка, так і чоловік через жінку; а все – від Бога» [41; 530].

Архетип жіночого начала в християнстві був успадкований наступними періодами розвитку європейської культури та мав численні й різноманітні вияви у богослов'ї, релігійній і світській філософії, мистецтві. Розглянемо особливості богословського тлумачення даного архетипу. Образ жіночості у християнстві, окрім суто мирського, пов'язаного зі шлюбними стосунками, набуває нерідко сакрального значення, генетично

успадкованого від прадавніх солярно-вегетативних культів богинь-прародительок, захисниць роду і покровительок родючості (Афродіта, Деметра, Ізіда, Кібела, Іштар, Лада, Мокош та ін.). Символом священного жіночого начала в християнстві є у першу чергу Богородиця, образ якої діалектично пов'язаний з іншим визначним символом християнського віровчення: символом Софії – премудрості Божої.

Християнський архетип жіночого начала, інтерпретований у межах концепції любові як духовна величина, окрім богословських та релігійно-філософських трактовок, має численні вияви у межах світського мистецтва та філософської думки. Що стосується особливостей художнього тлумачення даного архетипу, то найповніше він виявляється в такому самобутньому культурно-естетичному феномені зрілого Середньовіччя, як лицарська культура (куртуазія, лицарські турніри і лицарська література) – досить замкнута елітарна субкультура західноєвропейської військово-феодальної знаті, яку відрізняє жорстка вертикаль сеньйорно-васальних відносин, ідеали особистої відданості й вірності, романтичний культ Прекрасної Дами. Останній сформувався у лицарському середовищі XI – XII століть завдяки уявленням про Богородицю та догмату про непорочне зачаття, а також завдяки утвердженню канонічного образу Мадонни у сакральному живописі, який сформував візуальні уявлення про красу жінки.

Таким чином, архетип жіночого начала у християнстві формується відповідно до концепції любові як універсального закону буття, норми і мети людського існування.

Найглибша структура жіночого пов'язана з існуванням культу Великої Матері.

Архетипу Великої Матері внутрішньо притаманна амбівалентність. З одного боку, він уособлює породжуючу, творчу силу, а з іншого – сліпу, стихійну деструктивну природну стихію, яка не підлягає контролю, є непередбачуваною, а отже, загрозливою. Ці два аспекти згодом у трансформованому вигляді знайшли своє відображення в бінарній топології Добра та Зла, яка асоціюється з жінкою, і втілилися в яскравій галереї жіночих казкових образів та образів богинь, які діють у різних релігійних традиціях, уособлюють різні аспекти жіночого. У християнській традиції ця опозиція знайшла своє відображення в образах Богоматері та відьми, Марії та Магдалини, а в секуляризованій

культурі Нового часу – берегині та розпусниці. Дуалістичний за своєю природою архетип жіночого був досліджений Карлом Юнгом, який вважав його двоїсту природу позитивною, такою, що підвищує творчий потенціал особистості.

Серед архетипів українського народу провідне місце посідає архетип Доброї Матері. Він виявився ще в часи трипільської культури, яке, як гадається, є одним із протоджерел українців. Раніше згадувалась трипільська богиня родючості – Велика Мати усього сущого. Апогеєм вербалізації архетипу доброї матері є Божа Мати, Богородиця, що особливо шанується серед українців. Ю. Крістева зазначає, що «Християнство – найвитонченіший символічний конструкт, в якому жіночість, що просочується через нього, – і це вона робить безупинно – зосереджується на Материнстві» [22; 497].

Згідно з концепцією К. Юнга, архетип матері (Великої Матері) функціонує в культурі як найглибинніший культурний код. Як і всі архетипи, він набув конкретного етнічного походження з прадавніх, архаїчних епох становлення етносу. Протягом тривалого часу він набував значення образу, символу, що узагальнював риси етнічного буття.

Архетипи – це сили, що приходять зненацька, сили, які ми не можемо пояснити, а часто й упоратися з ними. Вони здатні дати нашому життю новий зміст або занурити в божевілля, тому що це те, що приходить із несвідомого. Якщо ми їх фіксуємо й називаємо, вони поступово переходять в область свідомості.

Словами Карла Юнга, архетипи мають не змістовну, але винятково формальну характеристику, та й ту лише в досить обмеженому вигляді.

Отже, у дослідження проблем національного характеру свій внесок зробили представники кількох шкіл: географічної (Ш. Монтеск'є, Д. Юм), філософської (Й. Гердер, Т. Гегель, І. Кант), біологічної (К. Кереньї, З. Фройд, К. Г. Юнг). Із цих теорій головною залишається концепція К.Г. Юнга про архетип як колективне несвідоме. Він відокремив архетип матері, «як вічну і безсмертну несвідому стихію, що уособлює певну містичну причетність первісної людини до землі, на якій вона проживає і в якій перебуває дух її предків» [48; 98].

Список використаних джерел:

1. Бойчук Г. Актуалізація архетипів підсвідомого засобами слова / Г. Бойчук // Дивослово. – 2005. – № 10. – С. 12-13.
2. Крістева Ю. Stabat Mater / Ю. Крістева // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. – Львів: Наукова думка, 1996. – С. 497.
3. Медієвістика: [зб. наук. статей / наук. ред. Мишанич О.]. – Одеса: Астропринт, 2002. – 252 с.
4. Соловьёв В. С. Сочинения: В 2-х томах / В. С. Соловьёв. – М.: Мысль, 1990. – Т. 2. – 560 с.
5. Юнг К. Г. Архетип і символ / К. Г. Юнг. – М.: Ренессанс, 1991. – 304 с.
6. Юнг К. Г. Бог и бессознательное / К. Г. Юнг. – М.: «Олимп», 1998. – 480 с.

Смольницька О.О.
кандидат філософських наук,
провідний науковий співробітник,
Київський літературно-меморіальний музей Максима Рильського

ДІОНІСІЙСТВО У ПЕРЕКЛАДАХ ФРАНЦУЗЬКОЇ ПОЕЗІЇ МАКСИМОМ РИЛЬСЬКИМ: ПРОТИВАГА АПОЛЛОНІЗМУ ЧИ ДОПОВНЕННЯ

Український неокласицизм свідомо та несвідомо поставав на аполлонічному принципі, тобто гармонійного мистецтва. Такого принципу дотримувалися М. Зеров, М. Драй-Хмара, М. Рильський та ін., те ж саме простежується у поезії та виборів творів для перекладу в наступних поколінь неокласиків (І. Качуровський, М. Стріха) і генерації, яка в поезії та перекладі дотримується засад неокласицизму та йменується «постнеокласики» (Олена О'Лір, Л. Вировець, Н. Гаврилюк, Н. Науменко, О. Смольницька, Л. Хворост та ін.). Наприклад, лірична героїня Олени О'Лір, услід за М. Зеровим, свідомо стверджує у сонеті «Поет» (2002): «Собі небесну флейту заслужу / І буду посланцем при Аполлоні» [4, с. 22]. Проте докладний аналіз джерел стосовно М. Рильського виявляє і своєрідне ставлення до діонісійства (вакхічності) як протилежного аполлонізму. Теми діонісійства і гедонізму у М. Рильського, зокрема, античний і французький контексти,

розроблено у працях: [1-2; 8], але це питання вимагає докладнішого висвітлення на матеріалі як власної лірики поета, так і його маловідомих перекладів, нещодавно оприлюднених. Предметом пропонованого дослідження постає французька лірика символізму та парнасизму.

У цьому плані варто звернутися до символістського вірша Фернана Мазада (Fernand Mazade, 1861–1939) «Вінок Діонісові», де перекладачем гранично чітко відтворено принцип діонісійства. Цікава квіткова символіка, закодована у вірші й призначена для підготованого реципієнта: «Для інших – анемони та нарциси, / Ясмини й мирти я приніс би в дар, / – А ти, що злив сп'янілих володар, / Юнацьку вроду і дівочий чар, / Трояндами вінчайся, Діонісе» [5, с. 16]. Ця символіка антична. Анемон (анемона) – багряна квітка, яка виросла на крові коханого Венери Адоніса; також ця рослина означає і пролиту Ісусом Христом кров на розп'ятті [11, с. 66] (улюбленець Аполлона Гіацинт загинув, і на його крові виросла однойменна квітка; роздерті були Діоніс і Орфей; з крові Озиріса, Аттіса та ін. проростали квіти). Також анемон – атрибут Флори, пов'язується і з Гермесом [3, с. 14]. Це й символ самоти й печалі [3, с. 14]. Ясмин (жасмин) – більше загадковий символ: який античний підтекст цієї квітки? У Китаї це жіночність, грація, привабливість, а в європейській культурі – так само грація, елегантність, але й Діва Марія [3, с. 88]. Інші джерела пропонують точнішу градацію: білий жасмин – дружелюбність, жовтий – елегантність і граціозність [10, с. 402]. Тобто це ніжність, милосердя, конотація квітки спокійна. Нарцис викликає асоціації з міфом про однойменного героя (звідси поняття нарцисизму), також це емблема весни, але й ранньої смерті – в'янення. Це атрибут таких богів, як Деметра, Немезида, Селена, Гадес [3, с. 214]. Окрім богині родючості (Деметри), інші божества тут означають потойбіччя (Селена – місяць, нічна іпостась Діани-Артеміди), Гадес – Аїд, підземне царство, тобто смерть; Немезида – каральна богиня відомсти. Мирт означає любов, кохання, це шлюбний символ і атрибут Афродіти (Венери) [7, с. 89]. (Докладніше про мирт: [7, с. 89]). Тому зрозуміло, чому автор протиставляє цю квітку як фемінінну й приналежну іншому божеству – квітці Діоніса (хоча троянда – атрибут й інших богів). У поета троянди – «квітки, що будять сонну кров» [5, с. 16], а Діоніс – «пантер велитель» [5, с. 16] (пантера – один з тотемів

і атрибутів у міфах та зображеннях цього бога). Важливо те, що троянди вводять у любовний екстаз, який поєднується з містичним. Таким чином, вірш, побудований як гімн, присвячений діонісійській містерії, а ліричний герой – посвячуваний, який проходить ініціацію та стане жерцем.

У цьому вірші цікавий й інший контекст. Автор народився поблизу Андюз – регіон Лянґедок-Руссільйон, а Лянґедок оспіваний у віршах М. Рильського («На світі є співочий Лянґедок…»), також це був один із центрів трубадурської куртуазної культури. Подальше життя Мазада було пов'язане з Парижем (часта доля тодішніх французьких письменників) і Новою Аквітанією, також одним із осередків куртуазної літератури (яка творилася складними для перекладу канонічними формами: кансона, альба та ін.). Також цей поет був перекладачем Шевченкових віршів, причому перекладав не прозою (як заведено у Франції), а версифікаційно [12]. 1958 р. М. Рильський, сам як неокласик прихильник канонічних форм і точної рими (за тоталітарного режиму свою причетність до неокласицизму, зрозуміло, він не афішував), сміливо підняв проблему художнього перекладу французькою мовою, зазначивши: «…французы до сих пор предпочитают переводить стихи прозой – и это в той стране, где Шенье и Мюссе, Виктор Гюго и Теофиль Готье, Леконт де Лиль и Бодлер, Эредиа и Верлен и целый ряд других поэтов довели стихотворную форму до изумительной, блестящей виртуозности!» [6, с. 4]. (Від себе додам, що зараз прозової тенденції, на жаль, дотримуються й англо- та німецькомовні перекладачі поезії, за деякими винятками). Зазначимо, що поет не просто читав усіх перелічених ним авторів, але й перекладав більшість із них чи обігрував у творчості (наприклад, тематику Бодлера або Верлена). Таким чином, настрій Мазадової поезії й навіть біографічні факти були близькі М. Рильському. Здійснений аналіз виявляє: те, що було зрозуміле в цьому тексті М. Рильському як підготованому читачу, сьогодні вимагає розшифрування – міфологічного, контекстуального, історичного.

Діонійсійський принцип спостерігається і у ліриці Поля Верлена – «Пісня невинних (ямб)»: вірш присвячений умінню радіти життю й опису, на перший погляд, легковажності. Більше виразне діонісійство – у сонеті Ж.-М. де Ередіа (Ередія, José Mariá de Heredia, 1842–1905, кубинського

походження, відомий за життя єдиною збіркою «Трофеї», 1893, 118 сонетів [9, с. 653]) «Кентаври втікають», побудованому на античному зіставленні Еросу і Танатосу й навіть взаємодії цих аспектів, сексуальному потязі. Для перекладу М. Рильський знайшов експресивну лексику, яка підкреслює вакхічність: «Вони біжать, п'яні від хижого розбою» [5, с. 9], далі – Танатос: «Їх гонить чорний жах, їм смерть ступає вслід, / Левиний чують дух вони поза собою» [5, с. 9], і у коді стає зрозумілою причина їхньої втечі – це «Геракла тінь страшна» [5, с. 9] (а «левиний дух», бо герой одягнений у шкуру переможеного ним Немейського лева). Отже, тут обіграно міф, чию кінцівку можна вгадати: Геракл переможе кентаврів. Античний колорит нагадує не лише власну поезію неокласиків, але й пов'язані з ним твори поетів «Празької школи». На думку К. Москальця, переклад сонета «Кентаври втікають» є «творчим перегуком з найближчим побратимом, Миколою Зеровим, який не раз перекладав сонети цього поета» [5, с. 4]. Це так, але якщо для М. Зерова кентавр – це передовсім Хірон, мудрий наставник Геракла (тобто аполлонічний принцип), то і «Празька школа», і М. Рильський розширюють межі творчого пошуку: у першому випадку це античне і слов'янське діонісійство (наприклад, змій-коханець), у другому – і діонісізм, і гедонізм. Відповідно, цікаво простежити переклади з поезії Ередія у М. Стріхи: обрано сонети «Hortorum deus» (цикл із п'яти сонетів, назва означає «Садівничий бог»), «Конквістадори», «Могила завойовника», «Carolo Quinto imperante». Перекладачем обрано складну філософську лірику, хоча перший цикл будований на міфологічних образах і гармонійному співіснуванні з природою. Певною мірою це діонісійство, але дуже природне і помірковане, хоча поміркований діонісізм, здавалося б, оксюморон. У циклі описано священний сад з гронами, плодами, квітами. Античний діонісійський дискурс – в описі ідола Пріапа та офіри й символі цапа як Еросу: «Немає інших більш на мене тут богів… // Ще й двічі кожен рік на землю тут стіка / З ножа селянського в святім офіруванні / Кров бородатого ненатлого цапка» [9, с. 654].

Таким чином, здійснений аналіз виявив, що мотивація М. Рильського обрати для перекладу зразки французької поезії, де наявне діонісійство, свідчить про бажання як виявити власний поетичний темперамент (і,

звичайно, зумовлена орієнтиром на спільні для неокласиків творчі засади, зокрема парнасизм), так і спробою врівноважити аполлонізм протилежним йому принципом. Тобто такий підхід виявляє прагнення гармонії, але, як продемонстрував компаративний і міфологічний аналіз, читання цих перекладів вимагає підготованого реципієнта. Робота має перспективу продовження: планується зіставити переклади Ередія у М. Зерова і докладніше М. Стріхи, а також проаналізувати присвячені діонісізму вірші В. Брюсова у перекладах М. Рильського.

Список використаних джерел:

1. Агеєва В. Мистецтво рівноваги. Максим Рильський на тлі епохи / Віра Агеєва. – К. : Книга, 2012. – 392 с.
2. Гальчук О. В. »…Не минає міт!» : Античний текст у поетичному просторі українського модернізму 1920-1930-х років : Монографія / Оксана Гальчук. – Чернівці : Книги – XXI, 2013. – 552 с.
3. Купер Дж. Энциклопедия символов / Дж. Купер. – Кн. IV. – М. : Ассоциация Духовного Единения «Золотой век», 1995. – 402 с.
4. О'Лір О. Прочанські пісні : Поезії і переклади / Олена О'Лір. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 143 с.
5. Рильський М. Переклади / Максим Рильський / Упор. І. В. Скакун; передмова К. В. Москальця. – К. : Українські пропілеї, 2016. – 592 с.
6. Рыльский М. Ф. Художественный перевод с одного славянского языка на другой / М. Ф. Рыльский. – М. : Изд-во АН СССР, 1958. – 36 с. (IV Международный съезд славистов. Доклады).
7. Смольницька О. О. Діалог поетичних текстів як принцип дзеркала (на прикладі вибраних віршів Крістофера Марло та сера Волтера Релі): відтворення в українському поетичному перекладі / Смольницька О. О. // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія: «Перекладознавство та міжкультурна комунікація», 2017. – Вип. 3. – Херсон : ХДУ, 2017. – С. 89.
8. Смольницька О. О. Компаративний аналіз вибраної лірики Максима Рильського й вірша Ричарда Лавлейса «До Алтеї, з В'язниці»: підґрунтя гедонізму / Смольницька О. О. // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія: «Перекладознавство та міжкультурна комунікація», 2017. – Вип. 3. – Херсон: ХДУ, 2017. – С. 76-83.
9. Стріха М. Улюблені переклади / Максим Стріха. – Вид. 2-ге, випр. і доповнене. – К. : Пенмен, 2017. – 770 с.
10. Фоли Д. Энциклопедия знаков и символов / Джон Фоли : Пер. с англ. – 2-е изд. – М. : Вече, 1997. – 512 с. (Энциклопедии. Справочники. Неумирающие книги).

11. Холл Дж. Словарь сюжетов и символов в искусстве / Джеймс Холл / James Hall. Dictionary of subjects and symbols in art. – М. : КРОН-ПРЕСС, 1999. – 656 с.

12. Fernand Mazade. – https://fr.wikipedia.org/wiki/Fernand_Mazade. – 22.12.2017. – Français.

Тереховська Л.М.
здобувач,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ПОРІВНЯННЯ З ОРУДНИМ ВІДМІНКОМ ЯК ПРОДУКТИВНИЙ ЧИННИК ЕСТЕТИЗАЦІЇ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ (НА ПРИКЛАДІ ПОСТМОДЕРНОЇ ПОЕЗІЇ)

Дослідження порівняльних конструкцій із орудним відмінком є важливим чинником під час вивчення поетичної мови, оскільки вони відображають індивідуально-авторські асоціації та мовну картину світу кожного поета. Образні конструкції з орудним відмінком важко назвати чисто порівняльними, оскільки вони зберігають деяку метаморфозність.

У поетичному постмодерному мовленні порівняння з орудним відмінком стали продуктивними стилістемами. Специфіка конструкцій з орудним відмінком у порівняльному значенні полягає в поєднанні об’єкта й показника порівняльних відношень в одній лексемі, а саме: об’єкт виражений лексичним значенням слова, а показник – граматичним (формою орудного відмінка).

Орудний порівняння, уживаний переважно з дієсловами, виражає якісну характеристику дії або стану й залежить, зазвичай від дієслів руху.

За тематичними групами лексичних значень, з якими може вживатися орудний порівняння, іменники можна розподілити так:

1) назви тварин та птахів: *«Вимерлим сумчастим вовком виє в мені моя пам’ять»* [10, с. 38]; *«Це вище, ніж атлет, що гне залізні штанги, і навіть – ніж лемур, що нявкає котом»* [2, с. 6]; *«…зайцем вскочила в поїзд…»* [6, с. 18]; *«І совою Міневри у вікна вдивляється ніч»* [5, с. 95]; *«втікають наші душі кажанами»* [11, с. 124]; *«Бджолою дня з хмільної*

ружі / Спиваю сонячні меди!..» [6, с. 34]; *«Я іду, і за мною захеканим псом поспішає уранішня / вулиця»* [6, с. 28];

2) назви рослин та їхніх частин: *«Червоніємо суницями й малинами, запахущими ясними полуницями і звірятами – гарячими лисицями, – спалахнувши враз, до сонця линемо»* [1, с. 74]; *«А тіло тим часом тектиме корчами, мов ковдра, що хоче скинути хворий»* [4, с. 48]; *«Та тіло розповзається, а дух / в світи женеться перекотиполем»* [15, с. 106]; *«А біль, що то вибухнув корчем у тілі тіснім, / знов мене вирвав звідтіль…»* [7, с. 242] *«Кущем небесним зацвіла ясна ілюмінація…»* [1, с. 40];

3) назви явищ природи: *«І в пучки вступає морозом сила відьмацька»* [4, с. 11]; *«Благатимеш у долі лиш одно: / Дощем навшпиньки увійти в ворота»* [6, с. 57]; *«всі слова зійшли снігами»* [14, с. 61];*»снігом світять сумні ліхтарі»* [14, с. 93];

4) назви реалій природи, просторових об'єктів: *«У вилом стелі шумким крижаним зорепадом / Рине Космос»* [4, с. 48]; *«То ллється світло небосхилом синіх веж»* [11, с. 62]; *«Землетрусом іде життя»* [4, с. 78]; *«На світ упала тінню манія / вогню і крові»* [15, с. 66]; *«його погляд накладається карою тінню»* [14, с. 118]; *«Раптово так весняні холоди / Упали. Не морозами – туманом»* [9, с. 17];

5) назви конкретних предметів: *«І світло давкою пов'язкою ляже на звужені очі…»* [5, с. 31]; *«І гармошкою бгаються обриси ніжні й тонкі»* [5, с. 81]*; «А на ній земля золотим подолом / Рине у море, тюльпанно спадає»* [15, с. 90]; *«Він тобі зійшов стовпом зі світла і повив тебе, як чистий прапор»* [1, с. 78];

6) назви сукупностей: *«Згустком бринючого сонця завмерли на / щоках вії»* [4, с. 84]; *«І зграєю галок злітають в повітря вокзали»* [5, с. 135];

7) назви осіб: *«Скинутим янголом зірка додолу летить!..»* [4, с. 80]; *«Вгрузаєш у рінь – астронавтом у місячний пил»* [5, с. 76]; *«Архангелом світанку ти летиш»* [11, с. 62]; *«це річка / в ній затока а в ній плюскочуться жінки данаями з дунаю»* [2, с. 28]; *«Ждеш мене ти – Мефістофелем в чорній сорочці»* [7, с. 239];

8) назви речовин: *«Все шумовиння дня в очах осіло сіллю…»* [6; 46]; *«І посипались попелом коси в жертовний вогонь…»* [5. с. 17]; *«і несподіваний дощ видається порохом спогадів»* [11, с. 21]; *«Піском цементовим січуться / слова, котрих я не сказала…»* [5, с. 135].

Додаткових стилістичних відтінків набувають вислови, у яких об'єкти зіставлення зазнають інверсії. Це відбувається за уподібнення неживих об'єктів істотам (*«І сивий дощ провісником снігів / Шкребеться у вікно»* [9, с. 12]) і навпаки – живих до неживих (*«з кутка вибігає пацюк – цитатою з Хвильового…»* [4, с. 43]; *«погойдаєшся чорною грушею павлику пане»* [2, с. 25]).

У поетичній мові помітна тенденція до використання абстрактних назв, ужитих у формі орудного відмінка, у ролі суб'єкта порівняння, що допомагає яскравіше передати психологічний стан людини: *«Я відображенням у каві затремтів»* [11, с. 80]; *«Отак ми стоїмо, як скуті на Майдані / прокляттям родовим, а прапори – в руках»* [12, с. 102]; *«Як вибухає між пальців огненними ядрами Розум»* [6, с. 12].

За умови еліптичних скорочень вислову в зазначеному функціонально-синтаксичному оточенні орудний відмінок починає виконувати роль предиката: *«Обрисом у блакиті – / рухлива темрява»*. [11, с. 110].

І. Р. Вихованець виокремлює в семантичній парадигмі орудного відмінка перехідне значення між суб'єктним та інструментальним. Ідеться про сему «стихійний реалізатор дії» [3 с. 131], яка охоплює переважно назви об'єктів та явищ природи, напр.: *«…ліхтарі сонцями позвисали над юрбою…»* [13, с. 48]; *«Кров знаком водяним проступить на папері»* [5, с. 123]; *«Або ще пригадується пісня – / Стародавнім гірким акордом»* [10, с. 16]; *«І знову вірш набухає в мені виногронами слів»* [7, с. 21].

У межах порівняння грамема орудного відмінка зазвичай виконує атрибутивну функцію: *«…Де пальми стоять витинанками / у блиску води і піску»* [8, с. 16]*;»це тільки майстерня відколотим кубом / прозорим, підхоплена нуртом, ниряє по водах…»* [4, с. 44]; *«Коли по вікнах пасмами зміїстими / Стікає дощ і світло ліхтарів»* [10, с. 25]. Орудний відмінок, сполучаючись із предикатами, що містять сему звуку, здатен відображати яскраві слухові образи: *«Ударяючись, думка об думку / металом услід проскрегоче»* [5, с. 48]; *«і заморські наймення / вибухали на плитах вогнем»* [2, с. 45]. Вступаючи у валентні зв'язки з дієсловами, що містять сему світла, грамема орудного відмінка набуває в тропі такого самого відтінку, хоч основне значення іменника не має подібної семи

(«*Татарським оком світить крук в мені»* [11, с. 86]), або ж і предикат, і іменник в орудному відмінку мають спільну сему, яка поширена й на суб'єкт порівняння *(«Тільки спалахом магнію зблисне хвилина оця»* [5, с. 50]). Із наведених прикладів видно, що в порівняльних конструкціях семантичний варіант грамеми орудного відмінка залежить від природи предиката.

Порівняння з орудним відмінком є важливим чинником індивідуально-авторського стилю. Завдяки їм можна простежити особливості поетичної мови майстрів слова. Зокрема, яскравими порівняльними конструкціями насичена творчість Віктора Неборака: *«камінним лісом замок / довкола тебе знов росте як сон»* [11, с. 88]*;* *«Лихим камінням губи впали, / і голос льодом стиг у горлі»* [13, с. 65]; *«одна монета лягала в долоню «орлом» / друга – «рєшкою»«* [12, с. 53]; *«так ось колись ця лінія / ущільнена до матерії чорних дір / перерветься крапкою тиші»* [14, с. 22]. Порівняння Олександра Ірванця більше тяжіють до використання іменників на позначення явищ природи: *«В нас навіть кров з минулим запеклася / І запеклася струнами дощу»* [10., с. 30]; *«А в чорних його окулярах / Двома іскорками лежало сонце…»* [9, с. 29]; *«І ходить будинками / сновидою місяць, спиняє годинники, / у сни заглядає…»* [9, с. 43].

Орудний відмінок у порівняльних конструкціях виконує об'єктну функцію. У порівняннях такого типу зливаються семи суб'єкта й об'єкта, що допомагає виокремити спільну ознаку двох компонентів у межах тропу.

Список використаних джерел:

1. Андрухович Ю.І. Середмістя: Поезії // Київ, 1989. – 101 с.
2. Андрухович Ю.І. Екзотичні птахи і рослини: Поезії // Київ, 1991. – 104 с.
3. Вихованець І.Р. Система відмінків української мови // Київ, 1987. – 232 с.
4. Забужко О.С. Автостоп: Поезії // Київ, 1994. – 95 с.
5. Забужко О.С. Диригент останньої свічки: Поезії // Київ, 1990. – 143 с.
6. Забужко О.С. Травневий іній: Поезії // Київ, 1985. – 64 с.
7. Забужко О.С. Друга спроба: Вибране // Київ, 2009. – 432 с.
8. Ірванець О.В. Вірші останнього десятиліття. 1991-2000 // Львів, 2001. – 32 с.
9. Ірванець О.В. Вогнище на дощі // Львів, 1987. – 117 с.
10. Ірванець О.В. «Тінь великого класика» та інші вірші: Поезії // Київ, 1991. – 72 с.
11. Неборак В.В. «Літаюча голова» та інші вірші // Львів, 2005. – 304 с.

12. Неборак В.В. Вірші з вулиці Виговського // Львів, 2009. – 116 с.

13. Неборак В.В. Бурштиновий час; Ірванець О.В. Вогнище на дощі; Рачинець С.П. Запах Вітру: Поезії // Львів, 1987. – 118 с.

14. Неборак В.В Alter eqo: Поезії 1980 – 1990 років // Київ, 1993. – 126 с.

15. Неборак В.В. Повторення історій // Київ, 2005. – 108 с.

Цепа О.В.
кандидат філологічних наук, доцент,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

ОБРАЗ ОПОВІДАЧА В НОВЕЛІ «ФАВСТ» ГРИГОРІЯ КОСИНКИ

Новела «Фавст» засвідчила намір автора донести світові правду про антигуманність соціальних катаклізмів, нечуваний деспотизм влади, що прийшла «*панувати над рабами, обернути кожного на автомат»* [4]. Саме тому фахівці від філології цікавляться як безпосередньо цим текстом, так і загалом творчою спадщиною та біографічною постаттю Григорія Стрільця.

Текст новели став об’єктом розгляду, скажімо, під час інтерпретації образу «маленької людини» (Заїка Ю.) [2], дослідження «топосу тюрми» (Меншій А.) [5], «фольклорних імпульсів» (Кавун Л.) [3] тощо. Чимало вагомих наукових спостережень щодо життєпису та творчої манери Косинки маємо в літературно-критичних дослідженнях В. Агеєвої [1], М. Наєнка [7], Р. Мовчан [6] та ін.

Зважаючи на вищевисвітлену специфіку дослідницької рецепції, переконані, що експліцитна та імпліцитна сфери новели «Фавст» Григорія Косинки отримають нові якісні «напрацювання», за умови застосування новітніх концепцій і методологій, сформованих на основі актуальних питань філологічної науки. Наприклад, використовуючи розроблену нами в межах проблеми автора концепцію інтегрованого підходу до текстуально закодованої особистості (Див. розлогіше: [8, с. 67-78]), можна системно дослідити внутрішній і зовнішній світи оповідача – особливості самопрезентувань та осягань довколишнього.

Уже перша фраза новели є досить промовистою щодо самохарактеристики оповідача. Експресіоністичне та виразно націоцентричне міркування суб'єкта мовлення оприявлює національно свідому особистість із неординарним мисленням.

Прагнення увіковічнити стражденну історію Фавста передає гуманізм художньо вираженого автора, його відчуття своєї особливої «місії» щодо наповнення скарбниці колективної пам'яті народу як запоруки самозбереження. Цікаво, що зазначені аспекти внутрішнього світу отримують якісне збагачення від усвідомлення того, що й сам оповідач – теж невільник. Психологічно тонко вивірене зображення чужого душевного та фізичного болю, безсумнівно, стає індикатором його власних, суттєво переосмислених переживань.

Спостереження і роздуми стосовно співкамерників Клєнцова і Фавста оприявлюють добре освічену людину, що схильна до критичної рецепції баченого, має чітко сформульовану потребу творчої реалізації.

Аби розставити акценти щодо так званого «зовнішнього світу» оповідача, зосередимось головним чином на інтерпретації особливостей бачення, осмислення та ставлення до зображених персонажів. Такий підхід сприятиме увиразненню не лише змістової, часово-просторової характеристики художньо втіленого довколишнього, але й дасть змогу окреслити інтереси, уподобання, цінності, якості оповідача, що в прозовому тексті презентує одну із форм вираження авторського образу.

Найперше оповідач висловлює своє осібне співчутливе ставлення до «*дорогого*» йому, «*до болю рідного*» «*Фавста з Поділля»* [4]. Оприявлена душевна прив'язаність пояснює, чому надалі наш суб'єкт мовлення найбільше і найвагоміше говоритиме саме про Прокопа Конюшину. У манері власної оповіді художній автор органічно поєднує хронологічно послідовні та ретроспективні моменти, що, звісно, тонально збагачує стиль викладу, продукує інтригу навколо постаті Фавста. Така специфіка викладової форми, безумовно, засвідчує вербальну майстерність самого оповідача.

Окрім зазначеного, стійкий інтерес реципієнта до Прокопа, а відтак і до самого тексту забезпечений зміною оціночних суджень оповідача про ключового суб'єкта власних спостережень: від першого враження про Конюшину як про «*до примітиву простого»,* «м*ахлаюватого», «наївного*

селюка з Поділля», «незрячого гречкосія», котрий далекий від усвідомлення і самого поняття, і масштабів *«народної трагедії»* [4], до переконання в непересічності Фавста, зумовленого аналізом ряду ситуативних аспектів (символічних словесних перепалок з офіцером Клєнцовим та начальником корпусу Бейзером; факту тримісячного перебування в так званій «*секретці*»; поведінки в карцері та в камері № 12 тощо). Такий спосіб зображення Конюшини-Фавста привідкриває не лише виняткову спостережливість оповідача, його уважне ставлення до довколишніх, але й схильність до критичного осмислення баченого й почутого задля осягнення істини.

Поряд із такою специфікою оціночних суджень органічною є контрастність у зображенні та осмисленні «*історії*» Фавста, що, за його ж словами, «*варта теж легенди*» [4]. Зауважимо, що найвиразніше згадана особливість художнього бачення простежується на рівні окремих життєвих пластів Конюшини – років дитинства, повстанського минулого, арештантського теперішнього.

Оповідач як безпосередній свідок тюремних буднів Прокопа в камері № 12 детально передає розмаїття його внутрішніх станів і відчуттів, тим самим демонструючи власну психологічну чутливість. У процесі спостереження за Фавстом художній автор увиразнює: його підозрілість, розгубленість, емоційну розбалансованість у момент появи в камері; озлобленість під час іронічно-саркастичних допитів Клєнцова; душевне умиротворення від усвідомлення, що позбувся гнітючої самотності «*секретки*»; невпевненість і дипломатичну делікатність у спілкуванні зі співкамерниками; співчутливість у ставленні до Конончука; ненависть та зневагу до «цинічно-нахабного» начальника корпусу № 6 Бейзера; знесилення, оціпеніння та божевілля в очікуванні власної «останньої ночі».

Суттєво доповнює картину довколишнього оповідача його художнє бачення своїх і Фавстових співкамерників («*в'їдливого*» офіцера Клєнцова, поляка Яцьківського, хворобою вимученого представника мусульманського світу Маламета, українського селянина Конончука, «*що давно вже втратив образ людський*», «*вічно заляканого карцерами й карами*» [4] старосту камери № 12 тощо) та тих, хто, прийшовши до влади, безпосередньо «*висотував*» з арештантів, колишніх своїх опонентів, «*дух протесту*» (Сторожука, що «*благословляє матюком*

Христа і нас усіх…», начальника корпусу № 6 Бейзера на прізвисько «*Злий Собака*» [4], слідчого Однорогова). Особливості осмислення згаданих постатей засвідчують компетентність оповідача щодо тогочасної суспільної атмосфери, часу жорстокого протистояння різноспрямованих ідейних переконань. Розмаїття і глибина представлених відчуттів та емоцій переконують у майстерності оповідача як психолога.

Таким чином, у процесі аналізу/інтерпретації самопрезентувань оповідача, особливостей його осмислення довколишнього ми сформували естетичне уявлення як про закодовану авторську індивідуальну картину світу (неволю і волю як змістові та просторово-часові коди), так і про самого художньо вираженого автора (його національну свідомість, неординарність і критичність мислення, потребу творчої реалізації, виняткову спостережливість, психологічну чутливість, гуманізм тощо). Сподіваємось, такий дослідницький ракурс стане черговою спробою наближення до художнього світу новели «Фавст» Григорія Косинки. Висвітлені нами результати можуть бути суттєвим доповненням чи підґрунтям для ряду інших методик або концепцій дослідження як конкретного тексту, так і загалом спадщини митця.

Список використаних джерел:

1. Агеєва В. П. Українська імпресіоністична проза: Михайло Коцюбинський, Григорій Косинка, Андрій Головко / В. П. Агеєва. – К.: Віпол, 1994. – 160 с.

2. Заїка Ю. М. Інтерпретація образу «маленької людини» у творчості Григорія Косинки (на матеріалі творів «В житах», «Фавст») [Електронний ресурс] / Ю. М. Заїка // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія. – 2011. – Вип. 22. – С. 161–167. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2011_22_28.

3. Кавун Л. Фольклорні імпульси у творчості Григорія Косинки [Електронний ресурс] / Л. Кавун // Літературознавство. Фольклористика. Культурологія. – 2015. – Вип. 18-20. – С. 236-244. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lfk_2015_18-20_28.

4. Косинка Григорій. Фавст [Електронний ресурс] / Григорій Косинка. – Режим доступу: http://www.ukrlib.com.ua/books/printitzip.php?tid=4206.

5. Меншій А. М. Топос тюрми у творчості М. Коцюбинського та Г. Косинки [Електронний ресурс] / А. М. Меншій // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Філологічні науки. –

2013. – Вип. 4.11. – С. 146-153. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduf_2013_4.

7. Мовчан Раїса. Григорій Косинка: зблизька і на відстані / Раїса Мовчан // Дивослово. – 2005. – № 10 (583). – С. 18-24.

8. Наєнко М. Григорій Косинка / М. Наєнко // Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики XX ст. / Упоряд. В. Яременко, Є. Федоренко: у 3 кн. – Кн. 2. – К.: Видавництво «Рось», 1994. – С. 284-291.

9. Цепа Олександра. Образ автора в поезіях Тараса Шевченка до заслання: монографія / Олександра Цепа. – Кіровоград: ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2014. – 260 с.

Юлдашева Л.П.
аспірант,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАГОЛОВКІВ ТВОРІВ

Для заголовка твору характерна певна двовекторність: зовнішня його спрямованість на представлення твору в літературному світі, і внутрішня – звернена до тексту. На думку Л. Ф. Грицюк, заголовок у творі набуває значення своєрідної тези самого корпусу тексту, специфічного смислового й психосоціолінгвістичного вузла, ядра ідеї твору, ключа до його змісту [4, с. 55]. З огляду на це, семантичний аспект заголовків полягає у з'ясуванні явних та прихованих зв'язків заголовка з текстом. І. В. Ісхакова [7] та Т. Є. Трошинська-Степушина [16] диференціюють текстово-заголовковий зв'язок на підставі ступеню прояву інформативної функції заголовка, й виокремлюють явний, приблизний, відносний, алюзійний, слабкий зв'язки. До того ж існує обернена залежність рівня інформативності й атрактивності в заголовку: чим вищий рівень інформативності, тим нижчий рівень атрактивності, і навпаки.

На підставі семантичного аналізу заголовків і тексту виокремлюють заголовки, що представляють основну тему чи проблему твору (надають читачеві загальне уявлення про відображені у творі явища життя); заголовки, що задають перспективу розвитку сюжету твору, зокрема:

фабульні заголовки (описують увесь сюжетний ряд); кульмінаційні заголовки (виділяють найважливіший щодо розвитку дії момент); заголовки, що містять імена персонажів (значну частину таких назв представляють антропоніми; часто вони містять інформацію про національність, родову належність чи соціальний статус головного героя); заголовки, що позначають час і простір (для них характерне вживання хронотопів); називають абстрактні поняття та стани тощо (А. В. Ламзіна [11], Лі Ліцюнь [12], А. Р. Волков [2]). На образно-семантичній основі ґрунтується класифікація заголовків Л. Ф. Грицюк: заголовки-індикатори, у яких домінує пряме значення, заголовки-образи, в основі яких переносне, концептуальне значення, і заголовки-символи, що мають переосмислену підтекстову семантику [4, с. 51-52].

Заголовкове значення вмотивоване текстом, після прочитання тексту на його первинне сприйняття нашаровується художній світ твору, а відтак заголовок розширює свій змістовий обсяг відповідно до ідейно-тематичної й сюжетно-композиційної організації твору. Е. О. Лазарева [10] та А. І. Домашнєв [5] пропонують диференціювати заголовки за кількістю елементів значеннєвої схеми тексту: односпрямовані відповідають одному елементові смислової структури тексту, комплексні – багатьом. На відміну від односпрямованих, комплексні співвідносні з кількома елементами структурної схеми тексту, вони одночасно акцентують тему й оцінку ситуації, називають персонажа й містять хронотопну вказівку тощо. Комплексні заголовки інформаційно місткіші, а різноманітні зв’язки цих заголовків із текстом є ще одним засобом підвищення експресивності тексту [5, с. 5]. Е. О. Лазарева пропонує новий рівень класифікації за ознакою повноти вираження будь-якого значеннєвого текстового елемента в заголовку. Такий підхід дає змогу виокремити повноінформаційні, які є сигналом про головну думку твору, неповноінформаційні – які частково відображають головну думку, та пунктирні – імпліцитно пов’язані з текстом заголовки. Відповідно до класифікації за формою вміщеної інформації І. Р. Гальперін розрізняє назви-символи, назви-тези, назви-цитати, назви-повідомлення, назви-натяки, інтриги; назви-оповіді [3, с. 134].

Заголовок не тільки називає текст, а й презентує індивідуально-авторське висловлення про нього. На цьому наголошував А. Є. Нямцу:

«Заголовок твору часто виступає тим первинним ідейно-смисловим сигналом, який налаштовує реципієнта на необхідне для автора сприйняття інтерпретації сюжету (образу, мотиву), а іноді й підказує читачеві характер його переосмислення» [14, с. 63]. Такі думки суголосні з твердженням Н. А. Ніколіної, про те, що заголовок є запропонованою автором першою інтерпретацією літературного твору [13, с. 171]. Заголовок вербально імпліцитно або експліцитно виражає основний задум та інтенцію автора. Однак ще С. Д. Кржижановський акцентував залежність заголовка тексту від певного адресата-читача, та дійшов висновку про те, що тенденції номінування характеризують не тільки письменника, а й аудиторію, для якої він призначений [8]. Т. О. Чекенева зазначає, що в заголовкові відбивається концептуальне ядро твору, але у свідомості читача воно формується поступово, відображаючи поетапний шлях пізнання: передчуття – розгадування – збагачення свого тезауруса» [17, с. 130]. За метою емоційного впливу на аудиторію О. О. Тертичний виокремлює захопливі, страшні, карколомні, скандальні, інтимні та ін. заголовки [15, с. 82].

Семіотична природа заголовка проаналізована в роботах Т. В. Желтоногової [6], В. А. Кухаренко [9] та ін. Вона насамперед виявляється в його репрезентативних можливостях виокремлювати твір у корпусі творів словесного мистецтва. Заголовок стає знаком іншого знаку вищого порядку – тексту та виразником його глибинної семантики, субститутом тексту у формальному ракурсі. Крім того, у сучасних наукових розвідках акцентовано й інші параметри заголовка, зокрема диференціація заголовків за домінантними функційними характеристиками, прагматичні особливості заголовків, переклад заголовків тощо. Нині виокремлено ще одну грань заголовкових студій, пов’язану з розвитком нейміту – науки про називання. Саме такий підхід стає підставою констатації Р. Барта: «Оповідання – це товар, рекомендація якого супроводжується рекламною «приманкою» [1, с. 432]. Функцію рекламної «приманки» й виконує заголовок. Дослідження в цій сфері спрямовані на з’ясування рекламних атрибутів заголовків, зокрема їхнього рекламного аранжування.

Заголовковий масив динамічний і змінний у часі. Це детермінує необхідність вивчення заголовків конкретних синхронних зрізів та

проведення діахронійного аналізу. Різні функційні стилі, літературні жанри, літературно-історичні епохи зумовлюють особливості в організації заголовка, активізують різні експресивні можливості мовних одиниць і зв'язків у текстовому заголовку й мають певні відмінності у сприйнятті читачем. З огляду на це вагомого значення набувають наукові розвідки, присвячені вивченню заголовків художньої літератури, наукових текстів, публіцистичних, зокрема заголовків текстів ЗМІ, тощо.

Отже, комплексний підхід до вивчення заголовка як феномена, із залученням досягнення літературознавства, лінгвістики, міждисциплінарних галузей (когнітивістики, семіотики, дискурсології, філософії імені та філологічної герменевтики) дає змогу максимально повно дослідити зазначене явище.

Список використаних джерел:

1. Барт Р. Текстовый анализ одной новеллы Эдгара По // Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М. : Прогресс, 1989 – 616 с.

2. Волков А. Р. Заголовок / Волков А. Р. // Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – С. 211-213.

3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. –Москва : Наука, 1981. – 139 с.

4. Грицюк Л. Ф. До питання про лінгвістичний статус заголовка / Л. Ф. Грицюк // Мовознавство. – 1989. – № 5. – С. 55-58.

5. Домашнев А. И. Интерпретация художественного текста / А. И. Домашнев, И. П. Шишкина, Е. А. Гончарова. – М. : Просвещение, 1983. – 192 с

6. Желтоногова Т. В. Заголовок як компонент структури українського поетичного тексту: автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова / Т. В. Желтоногова – Кіровоград, 2004. – 20 с.

7. Исхакова И. В. Семантические и функциональные особенности заголовочных комплексов художественных текстов (на материале произведений англоязычных авторов XVIII – XX вв.) / И. В. Исхакова // Вестник ОГУ. – 2010. – № 11 (117). – С. 75-81.

8. Кржижановский С. Д. Поэтика заглавий / С. Д. Кржижановський. – Москва : Никитинские субботники, 1931. – 32 с.

9. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко.– М. : Просвещение, 1986. – 327 с.

10. Лазарева Э. А. Заголовок в газете / Э. А. Лазарева. – Свердловск: Урал. гос. ун-т, 1989. – 96 с.

11. Ламзина А. В. Заглавие литературного произведения / А. В. Ламзина // Русская словесность. – 1997. – № 3. – С. 75-80.

12. Ли Лицюнь Структура, семантика и прагматика заглавий художественных произведений: дисс. … канд. филол. наук: 10.02.01 – русский язык / Ли Лицюнь. – Москва, 2004. – 185 с.

13. Николина Н. А. Филологический анализ текста / Н. А. Николина. М.: Академия, 2003. – 256 с.

14. Нямцу А. Е. Поэтика традиционных сюжетов / А. Е. Нямцу. – Черновцы : Рута, 1999. – 176 с.

15. Тертычный А. А. Заголовок – слово главное / А. А. Тертычный // Журналист. – 2004. – № 1. – С. 80-82.

16. Трощинская-Степушина Т. Е. Заглавие как компонент художественного текста: семантический аспект [Электронный ресурс] / Т. Е. Трощинская-Степушина. – Режим доступа: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/17203/1/.

17. Чекенева Т. А. Текстообразующие потенции названий художественных произведений / Т. А. Чекенева // Лингвистические средства текстообразования. – Барнаул: АГУ, 1985. – С. 122-131.

ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Гетман Ю.С.
кандидат філологічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ Е. БЕРДЖЕСА «МЕХАНІЧНИЙ АПЕЛЬСИН»

Проблема антиутопії в літературі ХХ ст. є однією з важливих та маловивчених. Не дивлячись на те, що існують роботи присвячені цьому питанню (статті Ю. А. Жданова «Антиутопія другої половини ХХ століття: творчій пошук перспектив жанру», «Художня модель хронотопу в антиутопічному жанрі другої половини ХХ століття», І. І. Пархоменко «Антиутопія: інтерпретація в сучасному літературознавстві», В. Кучер «Сюжетно-образні константи романів-антиутопій», А. С. Соловйова «Антиутопія як символічна модель суспільства тотальної деперсоналізації»; монографія С. Г. Шишкіної «Истоки и трансформации жанра литературной антиутопии в ХХ веке» (2009) та ін.).

Г. О. Варнацька відмічає, що «Символіка назви роману «Механічний апельсин» (оригінальна назва роману Е. Берджеса англійською мовою «A clockwork orange2) має кілька значень. <...> слово «clockwork» <...> з одного боку, його можна перекласти як «механічний», «заводний», притаманний механізму, і тоді йтиметься про те, що придушення бажання робить людину подібним до робота, іграшки. З іншого боку, годинниковий механізм має властивість працювати циклічно: жертва і кат обмінюються ролями; політичні уряди змінюють один одного; той, хто вчора був злочинцем, сьогодні носить поліцейський значок...» [1, с. 39].

Ентоні Берджес – видатний представник англійської літератури, письменник, лінгвіст, композитор. Він є автором більш ніж тридцяти романів, в яких розкривав теми взаємодії особистості і суспільства, проблеми творчої особистості, релігії та культури та ін.

В романі «Механічний апельсин» показаний жорстокий світ побудований на насильстві, яке надходить не від держави, а від людини.

У творі немає позитивних персонажів, немає також певного лиходія. У гіпертрофованому насильстві (ультранасильство) винні усі.

Ціль статті – аналіз жанрової специфіки роману-антиутопії Е. Берджеса «Механічний апельсин».

Л. Ф. Хабібулліна відмічає, що існує ряд проблем пов'язаний з неоднозначністю жанру антиутопії. Так, західні дослідники вважають антиутопію жанром (Г. Морсон), а вітчизняні визнають її позажанрову специфіку (Е. Баталов) [2, с. 3]. За словами дослідниці антиутопія тяжіє до романної форми і має наступні ознаки:

– навідміну від утопії, в антиутопії основну роль відіграє конфлікт;

– увага до проблеми особистості;

– історизм [2, с. 3].

– знецінення сім'ї та сімейних цінностей.

Жанр антиутопії також має багато спільного з жанром наукової фантастики. Але антиутопія маж певні ознаки, такі як:

– наявність соціальної сатири та критика певної утопічної ідеї;

– взаємовідносини людини та суспільства, відмінність суспільних цінностей від звичних читачеві, наявність соціальних нонконформістів;

Для розуміння роману-антиутопії Е. Берджеса «Механічний апельсин» необхідно розглянути особливості світогляду і естетичної позиції письменника. «Е. Берджес був впевнений, що світом керує неправий бог, а справжній пішов під землю. Письменник бачить світ як єдність протилежностей, які неможливо вирішити. <...> Берджес вважає що поняття добра знаходиться поза етикою, поза мораллю, знаходить більше доброго та доброго, в природніх проявах людської сутності, ніж часто лицемірних проявах християнського милосердя. Письменник вважає що кожен має зробити свій вибір…» [2, с. 4].

Роман «Механічний апельсин» пов'язаний з проблемою підліткової злочинності актуальною в 60-і роки. Автор розглядає питання вибору і можливість змінити людину за допомогою досягнень в науці, таких як «вчення про умовний рефлекс Павлова, та біхейвіоризм Скіннера [2, с. 7].

Головний герой підліток Алекс (14 років) — жорстокий злочинець, але він потрапляю до рук правосуддя. «Алекс вульгарний і брутальний, він механічно задовольняє лише власні тваринні інстинкти. <...> Заради насолоди тут і зараз життя підлітка і схожих на нього перетворюється на механічне існування» [1, с. 35]. За скоєні злочини його примусово піддають дії «Техніки Людовіка». Через це він втрачає здатність діяти

вільно, втрачає свободу вибору і відчуває на собі жорстокість суспільства. «Сироватка Людовика, яку вводили Алексу, та спосіб психологічного програмування нагадували біхевіористську практику. Підлітка фіксували в кріслі, використовували спеціальні пристрої, що не дозволяли йому повернути голову чи стулити очі» [1, с. 36].

Л. Ф. Хабібулліна відмічає, що «Берджес показує протистояння «поганої» особистості і ззовні благопристойного механістичного суспільства, оголяючи в третій частині роману за допомогою прийому, який ми визначили як «прийом дзеркального відображення», жорстоку та агресивну сутність цього суспільства» [1, с. 8]. В цій частині роману раніше законопорядні представники суспільства, користуючись його неможливістю чинити насильство і навіть захистити себе, роблять жорстокі вчинки.

Л. Ф. Хабібулліна також відмічає, що «в романі «протистояння двійників-антагоністів відбувається за приципом нонконформізма-конформізма. За своїми поглядами Алекс – августианець, а його антагоніст – пелагіанець. Своєрідність в тому, що двійник Алекса – доросла людина, письменник, образ «майбутнього» Алекса. За допомогою цього прийому Берджес компроментує обидві позиції і показує як зло, зроблене кожним двійником, обертається проти нього самого через двійника» [2, с. 8].

Антиутопійний дискурс роману проявляється, коли міністр внутрішніх справ годує Алекса з ложечки в лікарняній палаті, бо підліток є своєрідним аргументом проти суперника на виборах. Таким чином, тоталітарна система контролює і експериментує зі свідомістю своїх громадян. У романі держава втручається у внутрішній світ людини і примусово корегує його і не турбується про наслідки. По суті Алекс став беззахисним перед свавіллям полісменів, жорстокістю незнайомих людей, і навіть батьки поквапились позбавитись сина. «Е. Берджес у романі «Механічний апельсин» дає уявлення читачам про механічну реальність, де дії виконується підсвідомо, без участі волі особистості. Замовником такого світосприйняття є держава, величезний механізм, котрий вправно керує людьми, як елементами, гвинтиками в системі» [1, с. 39].

Список використаних джерел:

1. Варнацька Г.О. Механічний універсум Ентоні Берджеса (за романом «Механічний апельсин») / Г.О. Варнацька // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – 2014. – № 2. – С. 32-40.

2. Хабибуллина Л.Ф. Антиутопия в творчестве Энтони Бёрджесса. Автореф. дис.. .. канд. филол. наук / Л.Ф. Хабибуллина. – Н. Новгород, 1994. – 16 с.

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Гасюк Н.В.
доцент;
Пуш О.М.
асистент,
Івано-Франківський університет Короля Данила

ВІДОБРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «SYSTEM» В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Мовна картина світу − це надзвичайно складне і багатогранне поняття, для якого характерна гнучкість, мобільність та миттєве реагування на зміни в мовному середовищі носіїв будь-якої мови. У світлі нашого дослідження концепту «system» нам особливо близька характеристика Л. Вайсгербера мовної картини світу як системи можливих змістів: духовних, які визначають своєрідність культури й менталітету окремої мовної спільноти, та мовних, які визначають існування і функціонування самої мови; системи, що створює однорідність мовної сутності та сприяє закріпленню мовної, а отже і культурної своєрідності бачення світу і його позначення засобами мови; системи, що існує в певній однорідній самосвідомості мовної спільноти і передається наступними поколіннями завдяки певному світобаченню, правилам поведінки, способу життя, закарбованим засобами мови [3, с. 78-113].

Метою цієї наукової розвідки є моделювання концептосфери «system» у мовній картині світу та показ вербалізації цього концепту у системі англійської мови через компонентний та дефініційний аналіз. Мета нашого дослідження реалізуватиметься вирішенням наступних завдань:

1) проведення дефініційного аналізу концепту «system» на основі англомовних тлумачних словників; 2) показ лексико-семантичного поля концепту «system»;

3) створення концептосфери «system».

Методи дослідження: дефініційний аналіз (опис компонентів лексичного значення концепту «system»); кількісний аналіз (для підрахунку домінантних компонентів); лексико-семантичний аналіз (для побудови лексико-семантичного поля даного концепту); компонентний аналіз (для створення концептосфери «system»).

Виклад основного матеріалу дослідження. Філософський енциклопедичний словник (під редакцією В. І. Шинкарука) подає наступне значення лексеми «система» (від грец. *поєднання,утворення*) – сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія [4, с. 583]. Дане визначення присутнє у всіх британських та американських енциклопедичних словниках, обраних для дефініційного аналізу складових англійської лексеми «system». На нашу думку, дефініційний аналіз є важливим у виявленні сутності концепту, який ми досліджуємо. А. П. Бабушкін у статті

«Концепты разных типов в лексике и фразеологии и методика их выявления» пояснює, що «ідеальна сутність концепту вловлюється словом і дублюється у його визначенні» [5, с. 53-54].

Наше дослідження базується на основі 10 англомовних словників. Ми обрали для аналізу дані 10 словників, щоб визначити максимальну кількість слів-репрезентантів концепту «system». Дослідження показало, що всі десять компонентів лексичного значення «system» не були заявлені в жодному з перелічених англомовних тлумачних словників. Наявність розбіжностей пояснюється різними причинами, до прикладу, швидкі зміни в мові та підходи до укладання словників.

Для визначення домінантних компонентів поєднуємо два види аналізу: дефініційний та кількісний. Компоненти лексичного значення related parts, method та government, organization, administration бачимо у всіх 10 словниках. Тому це дає нам можливість стверджувати, що саме вони і є домінантними компонентами лексичного значення «system».

Використовуючи результати дефініційного аналізу, покажемо лексико-семантичне поле лексеми «system». О. О. Селіванова розглядає лексико-семантичне поле як парадигматичне об'єднання лексичних одиниць певної частини мови за спільністю інтегрального компонента значення [6, с. 281].

У відповідності до цих характеристик лексико-семантичне поле містить ядро (центр) та периферію. З. Н. Вердієва зазначає, що центр поля складається з одиниць, які мають інтегральне, загальне з ядром і між собою значення. Периферія поля складається з одиниць, що є найвіддаленішими за своїм значенням від ядра. Вони деталізують та конкретизують основне значення поля. Зазвичай периферійні елементи перебувають у зв'язку з іншими семантичними полями, утворюючи при цьому лексико-семантичну цілісність мовної системи [8, с.26]. Отже, до складу ядра входять найбільш вживані та визначені значення, а для периферії характерна невисока частотність вживання.

Базуючись на результатах дефініційного аналізу, ми можемо показати співвідношення між домінантними та периферійними компонентами на рисунку 1.

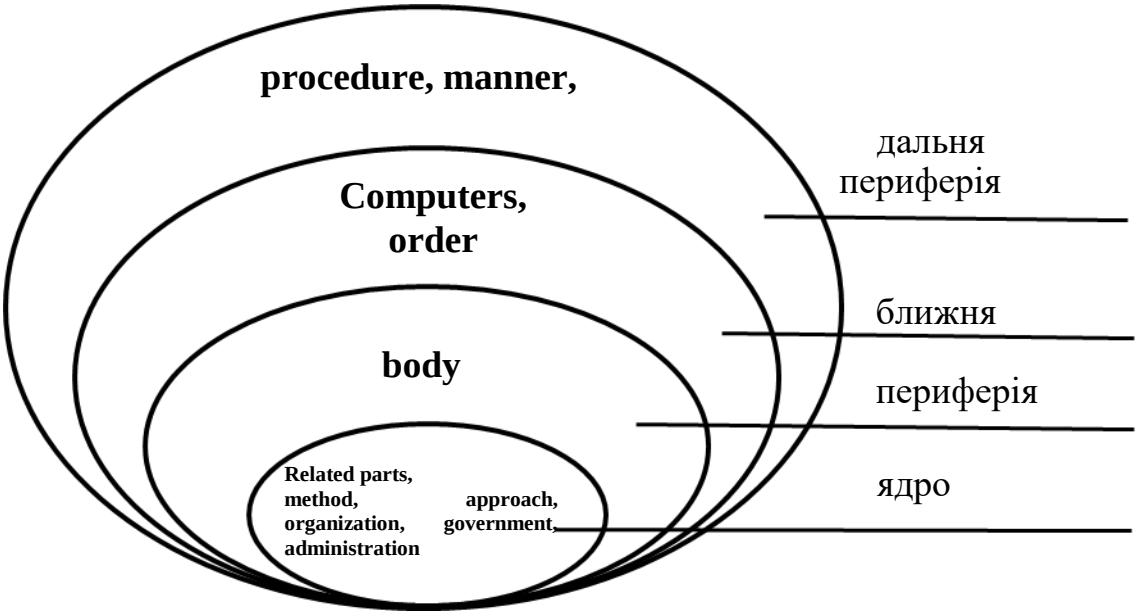

Рис. 1. Структура лексико-семантичного поля лексеми «system»

Ядром лексико-семантичного поля лексеми «system» слід вважати домінантні компоненти related parts, method та government, organization, administration, оскільки це дефініції із найвищою частотою вживання. Інші значення ми розташували у вигляді овалів, які віддалені від ядра у порядку зменшення частотності вживання. Так, дефініція body була заявлена в 9 із 10 аналізованих тлумачних словників, а дефініції computer, order − у 7 із 10 джерел. Тому ці компоненти, за визначенням

А. В. Бондарко, який пропонує поділ на «дальню» та «ближню» периферії [9; 72], ми віднесли до ближньої периферії. Дефініції procedure, manner заявлені тільки у 3 тлумачних словниках, тому їх слід віднести до дальної периферії.

Щоб розширити наші уявлення про релевантність лексеми «system» з іншими складовими відповідної концептосфери, ми проаналізували матеріали з Concise Oxford Thesaurus. За даними цього джерела до складу концепту «system» входить 21 лексема. На Рисунку 2 ми відобразили вербалізацію концепту досліджуваної лексеми.

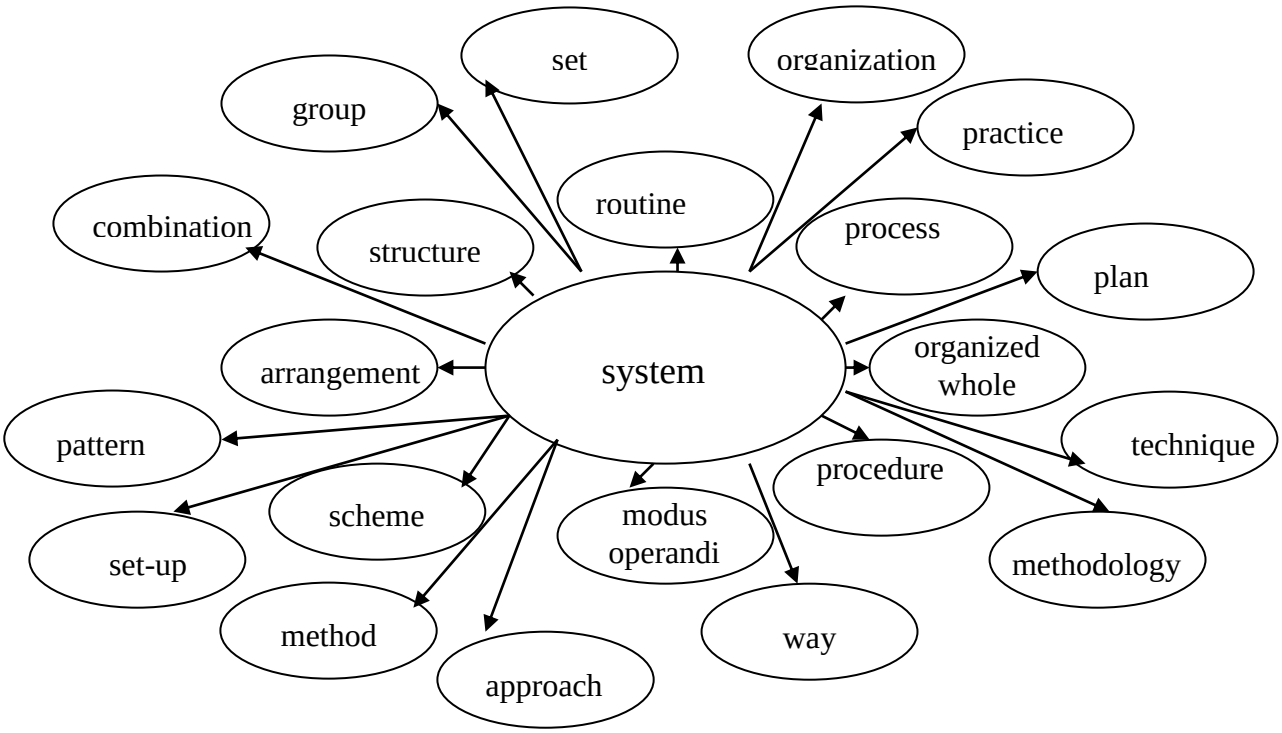

Рис. 2. Концептосфера «system»

Висновки і перспективи подальшого дослідження. У результаті проведеного дослідження нам удалося встановити, що концепт «system» представлений в мовній картині світу наступними лексемами: «approach», «structure», «method», «organization», «process», «arrangement», «administration», «procedure», «way». Кожна із лексем несе певне смислове навантаження, але може суттєво відрізнятися за частотністю вживання в різних мовних дискурсах.

Слід зауважити, що результати нашого дослідження не можна назвати такими, що не піддаються дискусії. Для більш глибшого аналізу ми

плануємо провести контрастивне порівняння концепту «system / система» в англійській та українській мовах, а також опрацювати дані декількох тезаурусів. Цікавим аспектом наступних досліджень ми також вважаємо аналіз вживання концепту «system/система» в політичному дискурсі.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф.С. Філософія мови: Історія лінгво-філософських вчень: Підручник / Ф.С. Бацевич. − К.: ВЦ «Академія», 2008. – 240 с.

2. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / Пер. с нем / В. Гумбольдт. − М.: ОАО ИГ «Прогресс», 2000. – 400 с.

3. Вайсгербер Й.Л. Родной язык и формирование Духа / Вайсгербер Й.Л. − [2-е изд.] − М.: Едиториал УРСС, 2004. – 232 с.

4. Філософський енциклопедичний словник (під ред. В.І. Шинкарука). Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАНУ. – К.: Абрис, 2002. − 751 с.

5. Бабушкин А.П. Концепты разных типов в лексике и фразеологии и методика их выявления / А.П. Бабушкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж: ВГУ, 2001. – С. 52-57.

6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля. – К, 2006. – 716 с.

7. Левицький В.В., Огуй О.Д., Кійко Ю.С., Кійко С.В. Апроксимативні методи вивчення лексичного складу. − Ч.:Рута, 2000. – 136 с.

8. Вердиева З.Н. Семантические поля в современном английском языке. – М.: Высшая школа, 1986. − 120 с.

9. Бондарко А.В. Основы функциональной грамматики: Языковая интерпретация идеи времени / А.В. Бондарко. − Санкт-Петербург.: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 1999. – 260 с.

10. Concise Oxford Thesaurus. − Oxford: OUP, 1993. – 1703 p.

Карлова В.О.
аспірант,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКА ДІАЛЕКТНА СИСТЕМА

Когнітивна лінгвокомпаративістика в її неофункціонально-дискурсивному векторі на сучасному етапі характеризується тенденцією до самоорганізації (Ж. Багана, О. В. Бондаренко та ін.) і, з-поміж іншого, останнім часом повертається до глибшого осмислення зв'язків мови і різних типів свідомості, зокрема і давньої, продукти якої, так звані артефакти, стали фундаментом для утворення багатьох сучасних мов. До таких давніх продуктів-мовних утворень належать давньосаксонські діалекти, які є важливим фрагметом у вивченні «лінгвістичного макросвіту» (О. В. Бондаренко) у плані з'ясування закономірностей мовної еволюції. У цьому ракурсі є необхідним розкриття таких характеристик кожної мови і англійської зокрема, як здатність до саморозвитку на тлі процесів мовної дивергенції і конвергенції, що відображають механізми роботи свідомості носіїв мов на конкретному історичному етапі [1; 2; 3; 4].

На сьогодні загальновідомо, що у плані генеалогічноої класифікації англійська мова належить до індоєвропейської сім'ї мов, її германської підгрупи [6, с. 13]. Продовжуючи обговорювати процеси становлення англійської мови, Р. Р. Ніколаєвська підтримує розроблену теорію Р. Діксона, яка ґрунтується на припущенні про те, що прамови багатьох мовних сімей могли утворюватися конвергентним шляхом із небагатьох неспоріднених мов. Саме поняття дивергенції, на його думку, може бути застосоване лише до індоєвропейських мов [6, с. 42].

В історії розвитку мов, як уважає Р. Діксон, «[…] відбуваються чергування періодів рівноваги: коли під впливом однієї мови на іншу, зокрема і шляхом запозичень, мови стають схожими; коли відмінність мов, набута за попередній період, «розчиняється»; коли мови, які поширюються на нові території, диференціюються, і відмінності між ним зростають. Стадії різких змін збігаються з соціальними змінами –

міграціями, завойовницькими війнами [...]». Ця стадія завершується, коли певний географічний ареал стає повністю заселеним, після чого знову спостерігаться «період рівноваги» [11, p. 3-4].

Давньоанглійський період дослідники (Ж. Багана, Р. Р. Ніколаєвська, О. І. Смирницький, А. Мейє та ін.) хронологічно датують V ст. н. е., бо саме у цей час давньогерманські діалекти, з яких склалася англійська мова, були принесені в Британію англо-саксонськими племенами та остаточно поширилися на значній частині її території; саме це зумовило ізоляцію від інших давньогерманських діалектів, а з іншого боку, зберігало постійний зв'язок між ними, що був давньоанглійським [7; 5].

Уважається, що давньоанглійський період розпочинається «*долітературною епохою*», яка не залишила у спадок тексти цією мовою. Включаючи два століття давньоанглійського періоду, «долітературна епоха», звісно, містить і попередній етап, тобто до V ст., – той період, коли на материку в інших умовах, взаємовідносинах розвивалися різні діалекти, які утворили згодом давньоанглійську мову [7, с. 19-20].

У германістиці визнаним є факт, що давньоанглійська мова була цілком германською мовою, натомість, припускають, що на розвиток її словникового складу впливали також і запозичення з інших мов. Наприклад, кельтські, латинські та скандинавські [10, p. 11-12].

Р. Р. Ніколаєвська, слідом за багатьма іншими лінгвокомпаративістами, припускає, що «[…] англійська мова за морфолого-типологічною класифікацією є мовою аналітичною, тобто в ній принциповим є окреме вираження лексичного та граматичного значень. А це, у свою чергу, стало основною тенденцією в еволюції граматичного устрою цієї мови [...]» [6, с. 61]. За спостереженнями О. І. Смирницького, давньоанглійська мова здебільшого була утворена з говірок германських племен, що жили в IV – V ст. н. е. в Ютландії та північно-західних областях Німеччини, що межували із Північним морем. Найважливішими з цих племен були англи, сакси та юти [7, с. 20].

В англо-саксонській Англії, на думку Дж. Алгео, існувало чотири основні діалекти: «[…] *кентський* – мова ютів, які заселяли Кент; *західно-саксонський*, яким говорили в південному регіоні Темзи; *мерсійський*, поширений від Темзи до Хамберу, та *нортумбрійський*, локалізація (північ Хамберу) якого визначається самою назвою [9, p. 85].

«Мерсійський та нортумбрійський діалекти мають певні спільні характеристики, що відрізняють їх від західно-саксонського та кентського, які «[…] іноді складають групу як мови англів, тобто тих, хто в основному говорив цими діалектами […]» [там само].

Натомість стандартна сучасна англійська мова переважно була утворена на основі мерсійського діалекту. Хоча більшість збережених давньоанглійських рукописів можна віднести до літератури, написаної на західно-саксонському діалекті. При цьому дослідники, які працюють у цій сфері, припускають, що не існує великої різниці між західно-саксонським діалектом та сучасною англійською мовою, бо загалом різниця між усіма давньоанглійськими діалектами була не настільки суттєвою [там само, p. 86]. Але ці припущення є суб'єктивними міркуваннями.

О. І. Смирницький з цього приводу пише, що діалекти англів, саксів та ютів і деяких інших племен, рано втративши свою самостійність, згрупувалися у Британії в кілька відносно значних діалектів, що складають давньоанглійську мову. Ця мова отримала назву *Enslisc*, тобто англійська, як англська – згідно з назвою англів. Звідси і виникла сучасна назва англійської мови – English. Однак час від часу давньоанглійську мову називають також англо-саксонською, оскільки германське населення Британії давньоанглійського періоду прийнято називати англо-саксами. Ця назва впевнено закріпилася в германістиці [7, с. 28-30].

Найповніше від решти збережений писемністю уесекський діалект. Однак до IX ст. пам'ятками уесекського діалекту є окремі грамоти. Тексти ж великого обсягу, написані цим діалектом, з'являються наприкінці IX ст.: переклади з латини, зроблені королем Альфредом (роки правління 871–901); переклад Сіга Pasio-ralis (обов'язки пастиря) папи Григорія I з передмовою Альфреда; переклад «De Consolaiione Philo-sophiae» римського філософа Боеція, а також переклад «Historiarum adversus paganos libri septem» («Сім книг історії проти язичників») іспансткого священика Орозія [7, с. 30-31]. Ці переклади становлять не лише лінгвістичний інтерес, а й місять дуже цікаві географічні та етнографічні дані про короля Альфреда. Нортумбрійський діалект збережений у невеликій кількості пам'яток, із яких найціннішими є

давні, що належать до VII – VIII ст. Деякі з нортумбрійських пам'яток є рунічними надписами. До пізнішого часу відносять рядкові переклади з латинської мови (переважно євангелійські тексти), які, безперечно, є найзначнішими за об'ємом пам'ятками нортумбрійського діалекту. Мерсійський діалект представлений глосаріями та рядковими перекладами латинських текстів релігійного змісту (VIII ст.). Кентський діалект відомий за дуже давніми грамотами – з кінця VII ст.; далі – за глосами та двома невеликими перекладеними текстами пізнішого часу (псалом і гімн) [7, с. 30-34].

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що давньоанглійська мова була утворена з говірок германських племен, що жили в IV – V ст. н. е. Існувало чотири основні діалекти в англо-саксонській Англії: кентський – мова ютів, які заселяли Кент; західно-саксонський, яким говорили в південному регіоні Темзи; мерсійський, поширений від Темзи до Хамберу, та нортумбрійський, (північ р. Хамбер).

Список використаних джерел:

1. Багана Ж., Хапилина Е.В. Глобальный английский язык. Гуманитарные науки. 2016. № 21 (242). С. 31-35.

2. Бондаренко Е.В. Системные фонолого-морфологические особенности юго-восточного (кентского) диалекта среднеанглийского языка. Вестник Череповецкого государственного университета. Серия: Филологические науки. 2011. № 1. С. 57-60.

3. Бондаренко Е.В. Специфика морфологии уэссекского варианта «Англосаксонской хроники» за 895 год. Вестник Костромского государственного университета. Серия: Языкознание. 2011. № 1. С. 83-85.

4. Бондаренко Е.В., Лютова Г. Н. Диахрония диалектов английского языка: экстралингвистический фон и морфологические характеристики. Научные ведомости. Серия: Гуманитарные науки. 2014. № 6. С. 57-61.

5. Мейе А. Основные особенности германской группы языков. М.: УРСС, 2003. 168 с.

6. Николаевская Р.Р. Английский язык в контексте генеалогической, типологической и ареальной классификации языков. Вестник Московского государственного лингвистического университета. 2010. № 598. С. 13-262.

7. Смирницкий А.И. Древнеанглийский язык / под ред. В.В. Пасека. М.: Филологический факультет МГУ им. М.В. Ломоносова, 1998. 307 с.

8. Трубецкой Н.С. Мысли об индоевропейской проблеме. Вопросы языкознания. 1958. № 1. С. 44-59.

9. Algeo Jh. The origins and development of the English language. Wadsworth: Cengage learning, 2010. 347 p.

10. Deutschmann M.A (very) brief history of English. M.: Mid Sweden University, 2010. 18 p.

11. Dixon R. The rise and fall of languages. C.: Cambridge University Press, 1997. 169 p.

Полякова А.І.
старший викладач центру міжнародної освіти,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ У СУЧАСНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Тема гендеру у сьогочасному суспільстві є надзвичайно актуальною. Індикатором цього є хоча б виникнення такого терміну, як «феміністська лінгвістика».

Ця тема доволі широко освітлена у багатьох роботах з гендерної лінгвістики та психології, але крапку у цих дослідженнях поставлено ще не було.

Становлення та інтенсивний розвиток гендерних досліджень в лінгвістиці припадає на останні десятиліття XX століття, що пов’язано зі зміною наукової парадигми в гуманітарних науках під впливом постмодерністської філософії. Нове розуміння процесів категоризації, відмова від визнання об’єктивної істини, інтерес до суб’єктивного, до приватного життя людини, розвиток нових теорій особистості, зокрема теорії соціального конструктивізму, призвели до перегляду наукових принципів вивчення таких категорій, як етнічність, вік і стать які інтерпретувалися раніше як біологічно детерміновані. Цей підхід природньо стимулював вивчення лінгвістичних механізмів прояву гендеру в мові та комунікації. У цьому ж напрямку підштовхувала вчених і феміністська критика мови, яку ряд дослідників відносить до однієї зі складових постмодерністської філософії.

У мовознавстві Е. І. Горошко виділяє наступні три магістральних підходу у вивченні гендерного впливу на мовну організацію індивіду.

Перший підхід зводиться до трактування виключно соціальної природи мови жінок і чоловіків і націлений на виявлення тих семантичних відмінностей, які можна пояснити особливостями перерозподілу соціальної влади в суспільстві. При цьому мова визначається як якась функціональна похідна від основної мови, яка використовується в тих випадках, коли партнери по мови знаходяться на різних щаблях соціальної ієрархії.

Другий соціопсіхолінгвістичний підхід науково редукує «жіночу» і «чоловічу» мову до особливостей мовної поведінки жінки і чоловіка; для нього статистичні показники або визначення середніх параметрів мають основоположну значимість і складають каркас для побудови психолінгвістичних теорій чоловічого і жіночого типів поведінки.

Представники третього напрямку роблять упор на когнітивному аспекті відмінностей у мовній поведінці статей. Для них виявляється більш значущим не тільки визначення частотності відмінностей і оперування її показниками, а й створення цілісних лінгвістичних моделей когнітивних підстав мовних

У соціолінгвістики також зустрічається гіпотеза про більшу консервативність «жіночої» мови, проте її обгрунтованість викликає у ряду дослідників сумніви. Наприкінці 60 початку 70 років гендерні дослідження в мові отримали ще один найпотужніший імпульс завдяки так званому Новому жіночому руху в США та Німеччині, в результаті чого в мовознавстві виник своєрідний напрям, названий феміністської лінгвістикою. Головна мета феміністської лінгвістики складається у викритті патріархату – чоловічого домінування в суспільному і культурному житті [5, с. 23].

Основоположною в області теоретичної лінгвістики стала робота Р. Лакофф «Мова та місце жінки», в центрі уваги якої виявився розгляд загальних питань відображення соціального статусу жінки у мові. Р. Лакофф дійшла висновку, що в європейських мовах жінки відображені, як правило, негативно (фольклор – кращий тому доказ), вони «присутні частіше в ролі об’єкта, а не суб’єкта, а їх мовна поведінка характеризується більшою невпевненістю, ніж чоловіча, і в той час

гуманністю, орієнтованістю на співрозмовника, і тому менш агресивною» [7, с. 37]. На думку автора, все це є наслідком установленого в європейських суспільствах стереотипу жіночності, що розуміється як «м'якість», «поступливість», «покірність». Навпаки, жінки говорять і пишуть у чоловічому стилі, тобто вміють наполягати на обговоренні тієї теми, яка їх хвилює, в усному мовленні схильні перебивати співрозмовника, використовувати форми наказового способу, сприймалися як «неосвічені», а носії цих форм – як чоловікоподібні. Цю ситуацію Р. Лакофф назвала становищем «подвійної пов'язаності «жінок-носіїв мови [8, с. 53].

Виходячи з перерахованих вище феміністської лінгвістикою ознак андроцентризм мови, як найбільш характерна форма прояву цього феномена у французькій мові нам хотілося б виділити наступні:

1. Ототожнення понять «людина» і «чоловік». Незважаючи на те, що значення «жінка» формально включається в дефініцію поняття «людина», фактично воно виключається при вживанні цього слова в мові, тобто загальнолюдське поняття є маскулінної категорією. У багатьох мовах Європи вони позначаються одним словом: man – в англійській, homme – у французькій, Mann – у німецькій. У французькій мові обидва ці поняття позначаються одним словом – homme, і в уявленні більшості носіїв мови це слово пов'язується з чоловічою статтю. Цікаво, що до 1976 р. стаття французького словника давала дефініцію слова femme як compagne de l'homme, épouse, celle qui est ou a été mariée. І тільки у зв'язку з фемінно-соціальними змінами в суспільстві стаття змінює формулювання: 1) être humain de sexe feminin; 2) épouse; 3) celle qui est ou a été mariée. Значення ж слова homme залишається один раз визначеними і незмінними: 1) être mâle; 2) représentant de l'espèce.

2. Імена іменників жіночого роду є, як правило, похідними від чоловічих, а не навпаки (un maître – une maîtresse, un traducteur – une traductrice, un mâle– une fémale та ін.). Їх часто супроводжує негативна конотація (députée, experte, peintresse). Застосування чоловічого позначення до жінки припустимо і підвищує її статус і соціальний стан. У сучасному французькому суспільстві престижні професії magistrat, avocat, financier, docteur в рівній мірі відносяться як до чоловіків, так і до

жінок, але жіночого роду ці іменники не мають. У деяких випадках при номінації професії осіб жіночої статі у французькій мові до іменників чоловічого роду, що позначають рід занять, додається лексема femme: femme écrivain, femme docteur, femme savante. Це пов'язано з тим, що до XX століття поняття «жінка» і «учений», «жінка» і «письменник» виглядали несумісними.

3. Необхідно відзначити, що деякі «парні» лексичні одиниці, що позначають паралельні поняття, найчастіше виявляються нееквівалентними по емотивному, оціночному або експресивному сенсах. Наприклад, наступні іменники чоловічого роду, що мають нейтральне значення, в жіночому роді отримують негативне забарвлення:

чоловічий рід	жіночий рід
maître (пан, господар)	maîtresse (коханка)
fias (хлопець, тип)	fiasse (товста, вульгарна дівка)
courtisan(придворний)	courtisane (куртизанка)

4. Узгодження на синтаксичному рівні відбувається за формою граматичного роду відповідної частини мови або за рядом фонетичних правил, а не за реальною підлогою референта: Son émotion était très forte. (у відриві від контексту неможливо зрозуміти, хто відчуває цю емоцію: чоловік чи жінка). Ігнорування за жіночою статтю у французькій мові виявляє себе й у відсутності еквівалента особових приглагольних займенників – непрямих доповнень, які і в єдиному, і в множині мають однакову форму вираження: lui, leur. При вживанні цих займенників в складних часах не відбувається узгодження, що знову надає складність при визначенні статі при розумінні тексту: Je lui ai dit que Pierre s'y connaissait bien en matière du cinema, і часто фрази такого типу переводяться на російську мову чоловічим родом. Таким чином, в масі випадків жінки часто ігноруються французькою мовою, а фемінність і маскулінність виявляються різко розмежованими і протиставленими один одному як в якісному (негативна і позитивна оцінка), так і кількісному (домінування чоловічого як загальнолюдського) відношенні, що веде до утворення гендерних асиметрій.

Список використаних джерел:

1. Городникова М.Д. Гендерный фактор и распределение социальных ролей в современном обществе // Гендерный фактор в языке и коммуникации. – Иваново.: 1999. – С. 23-27.
2. Горошко Е.И. Особенности мужского и женского речевого поведения (психолингвистический анализ): Автореф. дис… канд. филол. Наук. / М., 1996. – 26 с.
3. Горошко Е.И. Проблемы изучения особенностей мужского и женского стиля речи // Человек говорящий: язык, познание, культура. – М. – Тверь, 1995. С. 25-36.
4. Горошко Е.И., Кирилина А.В. Гендерные исследования в лингвистике сегодня // Гендерные исследования. – Х., 1998. – № 2. – С. 234-241.
5. Кирилина А.В. «Мужественность» и «женственность» с точки зрения лингвиста // Женщина в российском обществе. – 1998. – № 2. – С. 21-27.
6. Ласкова М.В. Грамматическая категория рода в аспекте гендерной лингвистики: Дис … канд. филол.наук. – Ростов-на-Дону, 2001. – 302 с.
7. Пушкарева Н. Л. Гендерная лингвистика и исторические науки // Этнографическое обозрение. – 2001. – № 2. – С. 31-42.
8. Lakoff R. Language and women's Place // Language in Society, 1973. – № 2. – P. 45-79.

Pukaliak M.V.
Lecturer,
Lviv Polytechnic National University

IMPORTANCE OF IDIOMS IN MODERN ENGLISH

Idioms are characteristic of almost any language in the world and are frequently used on a daily basis. They are an important part of any language and culture, thus learning any language also includes learning idioms used in the target language. In the course of time, a need of classification of English idiomatic expressions has occurred in order to «control» extensive portions of the language and to practically incorporate them into English language teaching. Though idiomatic expressions still take up a rather remote part in any curriculum, and learners perceive them both as elusive lexical items and compulsory ones to pass English language examinations, they are strongly connected with everyday language. To generate a more positive learner

attitude towards these complex in nature elements of language and prompt their successful acquisition, the uncovering of grammar, specifically syntactic structure of English idioms, could be a step forward to clarify their perception and usage. Idiomatic expressions are of different origins and can be of sociocultural, political, and historical background. The use and meaning of idioms and idiomatic expressions is strongly influenced by culture and history of nations using these lexical items [1, p. 45].

The significance of idioms in the modern English language is impossible to underestimate since they make a colloquial speech lively and rich. And, without doubt, idioms are actually used by native speakers in their everyday language. Consequently, it is necessary to pay a particular attention to these lexical units studying a foreign language. Furthermore, some ways of learning idioms individually as well as by means of various communicative types of activity under the guidance of a teacher are also considered in the research.

Moreover, the English language is particularly rich in lexis. Without doubt, idioms play a great role in the enrichment of the English language. Idioms represent unique cultural and historical information as well as broaden people's understanding and manipulation of English. Native speakers use idioms to make their speech more colorful and alive. That is why it is definitely important for non-native speakers to learn not only grammar and new lexical units as well as acquire reading, listening and writing skills but also pay attention to idioms in the process of English language learning.

Idioms are described variously as in the following [3, p. 143]:

- «An idiom is a combination of two or more words which function as a unit of meaning…. Idiomatic expressions are units of meaning, non-idiomatic expressions, conversely, are made up of distinct meaningful parts».
- «…groups of words with set meanings that cannot be calculated by adding up the separate meanings of the parts».
- «Idiom can be defined as a number of words which when taken together, have different meaning from the individual meaning of each word»

In short, idiom is an expression whose meaning cannot be worked out from the meanings of its constituent words.

Generally speaking, an idiom is a kind of lexical unit in which the whole meaning of the expression is not apparent from the meanings of its

components. According to Bell, there are certain essential features which help in the recognition of idioms.

Some of these features are:

− Alteration of Grammatical Rules. The idiomatic expression is not always grammatical, but it is established, accepted and used by native speakers of the language with a fixed structure and meaning. E. g. *It's ages since we met* (singular with a plural noun)

− Conventional Phrases. Idioms are special expressions which are almost known and agreed by all the members of a particular community. E. g. *How are you doing*? (Expression used to ask someone about his health). *Once in a blue moon* (rarely, infrequently).

− Alteration of Word Order. English Idiomatic expressions, usually, do not respect the English word order. E. g. *It may be well ahead of time* (normal word order). It may well be ahead of time (probably): idiomatic expression.

− Figurativeness. The basic characteristic of idiomatic expressions is that the words are used metaphorically. Therefore, the surface structure has a little role to play in understanding the meaning of the whole expression. For example, in «to bury the hatchet», meaning to become friendly again after a disagreement, the meanings of the words «to bury» and «the hatchet» are different from the meaning of the whole expression.

− Phrasal Verbs. Phrasal verbs are the most common type of idioms in English. Many of them carry idiomatic meanings that cannot be inferred from the form, unless the phrase is already known. E.g. *After war began, the two countries broke off diplomatic relations* (discontinue).

− Addition. Adding any word to an idiomatic expression may alter its meaning, or remove its idiomatic sense. For instance, adding the adverb *very* to the adjective *red «in red herring»*. (*very red herring) affects the figurativeness of its meaning completely. Deletion. Deleting the adjective sweet and the article from the expressions have a sweet tooth and spill the beans would change totally their meanings. Hence, (**have a tooth*) and (**spill beans*) have no idiomatic sense.

− Substitution. Idioms accept no replacement of words even if those words are synonyms. For example, the long and short of it means the basic facts of a situation. The adjective long cannot be substituted by another adjective, like «tall», despite they have nearly the same meaning.

− Modification. Any change in the grammatical structure of an idiom leads to the destruction of the idiom meaning. For instance, the expression (**stock and barrel lock*) is no more idiomatic because of the altered order of the items in the expression lock, stock and barrel completely.

− Comparative. Adding the comparative former to the adjective hot in the expression «to be in hot water» changes the conventional sense of the idiom which has the meaning of be in trouble.

− Passive. The passive form some beans were spilled has a different meaning from its active one. These restrictions affect the degree of idiomacity of lexical items, and they may remove their main feature of figurativeness. These characteristics make the idioms be considered as rigid structures, almost impossible to be decoded. However, through a cautious approach, thorough explanations, continuous interest, idioms may become vital elements in the acquisition of proficiency in a foreign language.

Thus, idioms play a great role in the enrichment of the English language. Idioms represent unique, cultural and historical information as well as broaden people's understanding and manipulation of English. The usage of idioms makes speech more colorful and alive. One of the approaches to defining this linguistic phenomenon stresses that an idiom is a manner of speaking that is natural to native speakers of the language. It proves that only people who are very good at speaking English can adequately and to the point use idiomatic expressions in their speech.

References:

1. Винокур Г. О. О языке художественной литературы / Г. О. Винокур – М.: Художественная литература, 1991. – 345 с.
2. Leah C. Idioms – Grammaticality and Figurativeness [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/fil/18nov2017/22.pdf.
3. Galperin I.R. Stylistics / I.R. Galperin – M., 1987. – 157 p.
4. Screbnev Yu. M. Fundamentals of English Stylistics / Yu. M. Screbnev – M., 2000. – 320 p.
5. Wright J., 2002. Idioms Organiser: Organised by metaphor, topic and key word / J. Wright. – Boston: Thomson, Heinle. 1998. – 678 p.

Стельмах М.Ю.
кандидат філологічних наук, доцент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОДАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ У ПЕРСЬКІЙ МОВІ

Модальні дієслова у перській мові часто вживані, вони мають основні ознаки, притаманні морфологічним формам і інших дієслів. Водночас ці дієслова не виражають дію чи стан. Основна їхня функція – вираження модальних відношень, пов'язаних з предикативним відношенням «носій ознаки – ознака». Особливе функціонально-семантичне призначення цих лексичних засобів – виражати не саму дію, а її передумови – знаходить відображення в кількох варіантах їхнього термінологічного позначення. Так, Ю. С. Степанов називає модальні дієслова і предикативи предикативами потенційності [6, с. 114-139], а Р. Мразек – інтенційними, синтаксично допоміжними, тобто такими, що вимагають певного доповнення, поширення [2, с. 53].

Питання про те, чи модальні дієслова є виключно лексичними засобами вираження модальності, чи синтаксичними, неодноразово порушувалось в лінгвістиці. Частина дослідників розглядає їх як одиниці, значення яких може реалізуватися лише в синтаксичних відношеннях, як аналітичну форму дієслова чи перший компонент придієслівного присудка тощо. Відомий сходознавець Л. С. Пейсиков розглядає модальні дієслова лише як складову частину синтаксичних груп – дієслівних поєднань модально-цільового характеру, аргументуючи це тим, що «семантично важко відривати, наприклад, прагнення суб'єкта здійснити дію від самої дії, оскільки саме по собі прагнення, виражене модальним дієсловом чи його еквівалентом, не позначає, як правило, повноти думки» [3, с. 305]. Безперечно, речення او می تواند «Він може» не виражає завершеного судження, проте неможливо заперечити наявність у модальних дієслів власного лексичного значення. Інші дослідники розглядають модальні дієслова як лексичні одиниці, які виражають різні модальні характеристики, оскільки значення конструкцій з модальними дієсловами повністю вмотивоване значенням дієслова [1, с. 4-6].

Обсяг категорії модальних дієслів може коливатися «використання семантичних ознак для виокремлення модальних дієслів, утворює найчисельніші групи таких лексем, а застосування формальних зумовлює виділення найменшої кількості груп» [7, с. 17].

З точки зору формального вираження категорія модальних дієслів у перській мові не однорідна. Так, внаслідок використання нерівнорядних критеріїв щодо їх виділення. Слід зазначити, що дієслова *خواستن* «хотіти» та *توانستن* «могти» мають особові форми. Від дієслова *بایستن*, яке в класичній перській мові відмінювалось, як і інші модальні дієслова, збереглися лише застиглі форми зі значенням «повинен, слід»: *باید*, *بایست*, *می باید*, *می بایستی*, *می بایست*, *بایستی*, які вживаються однаково для всіх осіб і практично не мають семантичних відмінностей між собою [5, с. 236]. Проте вже в поемі Фердоусі безособові форми цього дієслова значно переважали над особовими. Водночас у перській мові, крім особових форм від дієслова *توانستن*, функціонує і безособова форма *توان*.

До модальних дієслів іраністи часто відносять лише прості дієслова: порівняно невелика кількість модальних дієслів в перській мові поповнюється за рахунок дієслів і конструкцій, еквівалентних модальним дієсловам. Навколо кожного модального дієслова групуються різного роду синоніми. Так, наприклад, синонімом *باید* виступає *مجبور است* [3, с. 307]. Безперечно, віднесення простих дієслів і застиглих дієслівних форм до модальних дієслів, а складних дієслів до «інших їм подібних слів і зворотів» [4, с. 242] склалось передусім під впливом граматики російської мови і є невиправданим з точки зору граматики сучасної перської мови. Саме тому основним критерієм при відборі модальних дієслів має бути семантичний критерій.

До категорії модальності перської мови належать дієслова *توانستن* «могти», *شایستن* «бути можливим», *یاراستن* «сміти», *فرصت داشتن* «мати можливість», *قادر بودن* «бути в стані», *قدرت داشتن* «мати змогу», *امکان داشتن* «мати можливість», *مستعد بودن* «бути готовим», *مناسب بودن* «личити», *بودن یارا* «бути в стані», *بلد بودن* «вміти» та ін.

Слід наголосити, що єдність значень прагнення до здійснення дії і самої дії позначається граматично: модальні дієслова вимагають, щоб основне дієслово стояло в певній граматичній формі. У класичній перській мові це форма інфінітива або усіченого інфінітива, у сучасній – форми теперішньо-майбутнього чи минулого часу умовного способу або

форма минулого тривалого часу дійсного способу. Вживання цих дієслівних форм підкреслює потенційність дії.

Отже, несамостійний характер модальних дієслів, вживання їх лише в поєднанні з іншим дієсловом свідчить про їхню належність до синтаксичного рівня мови. При цьому модальні слова залишаються лексично повнозначними, здатними бути самостійними компонентами значень. Саме тому ми відносимо модальні дієслова (доцільніше говорити про конструкції з модальними дієсловами – синтаксичні структури, які містять як опорний компонент лексичні одиниці (слова чи стійкі словосполучення) з модальним значенням), до лексико-синтаксичного рівня.

Список використаних джерел:

1. Аскоченская В.Ф. Выражение возможности и необходимости в конструкциях с зависимым инфинитивом (на материале польского языка в сопоставлении с русским): Автореф. дисс. … канд. филол. наук: 10.662 / Воронежский гос. пед. ун-т им. Ленинского комсомола. – Воронеж, 1971. – 22 с.
2. Мразек Р. Синтаксическая дистрибуция глаголов и их классы // Вопросы языкознания. – 1964. – № 3. – С. 50-63.
3. Пейсиков Л.С. Вопросы синтаксиса современного персидского языка. – М.: Изд-во ИМО, 1953. – 412 с.
4. Поляков К.И. Самоучитель персидского языка. – М.: Муравей, 2002. – 287 с.
5. Рубинчик Ю.А. Грамматика современного персидского литературного языка. – М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2001. – 600 с.
6. Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения. – М.: Наука, 1981. – 360 с.
7. Ткачук В.М. Категорія суб’єктивної модальності: Автореф. дисс … канд. філол. наук: 10.02.15 / Донецький нац. ун-т. – Донецьк, 2002. – 24 с.

Тарасюк І.В.
кандидат філологічних наук, доцент,
Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЇ ЖЕСТІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ФРАНЦУЗЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ)

Сучасна теорія номінації розглядає номінативні одиниці як утворення, що несуть одночасно дані про характер інформації, яку вони позначають, та про конвенційний спосіб самого позначення. Наше дослідження присвячене опису жестових номінацій у французькій мові, їх інформаційним можливостям, комунікативно-прагматичним та функціональним особливостям. Під жестовими номінаціями ми розуміємо засоби вербалізації усіх форм кінетичної поведінки у термінах Г. Є. Крейдліна [1, с. 71]: безпосередньо жести, міміку, пози, рухи тіла та манери.

Отже, *об'єктом дослідження* є жести як невербальні знаки, що виникають в процесі жестової поведінки людини. *Предмет дослідження* – способи та засоби вербалізації жестів у літературних текстах французьких письменників. *Мета дослідження* – описати жестові номінації з урахуванням особливостей їх функціонування у літературних текстах.

Обравши матеріалом дослідження літературні тексти, ми спираємось на наступні особливості номінацій жестів, які в них репрезентовані: 1) в літературних текстах знаходять свою вербалізацію найбільш конвенційні жести для певної культури; 2) реконструкція жестів персонажів у художніх текстах робиться авторами у відповідності до стереотипних форм поведінки у ситуаціях, що описуються; 3) в умовах домінування письмового коду жестові номінації мають розчленовану структуру, яка може включати одиниці різних порядків: безпосередню номінацію жесту, інтерпретанту (авторське пояснення сенсу жесту у термінах [4]), різні ідентифікатори (мовні одиниці адвербіального типу, які пояснюють особливості самої кінеми, так і її комунікативний зміст [3]) тощо.

Для аналізу жестових номінацій французької мови ми застосували термін *діагностичний маркер*, який у роботі І. А. Стерніна, М. С. Соломатіної [2] визначається як актуалізатор значення багатозначного слова,

за допомогою якого реалізується комунікативна інтенція мовця. Розширюючи це визначення на жестову номінацію, будемо вважати діагностичними маркерами такі відрізки тексту, які описують жести у контексті при їх номінації відповідними засобами.

Всі діагностичні маркери можна розподілити у дві великі групи:

1) *безпосередні діагностичні маркери* вербалізованих жестів, що уточнюють їх параметри, описані Г. Є. Крейдліним [1, с. 73]: фази жестів (екскурсію, реалізацію, рекурсію), інтенсивність руху, напрямок та траєкторію руху, амплітуду рухів тощо;

2) *ситуативні (або комунікативні) діагностичні маркери,* що описують параметри ситуації спілкування – просторові та часові параметри комунікації, статус комунікантів, їх відносини, а також включають вербальні інтеракції комунікантів.

Як показав аналіз номінацій жестів, найуживанішими в літературних текстах є наступні: hocher la tête (secouer la tête), lever les sourcils, se frotter les mains, hausser les épaules, fronçer les sourcils, всі вони є лексикалізованими. Головною ознакою цих номінацій є їх багатозначність, кожна з них позначає жест з різними значеннями (наприклад, hocher la tête – «remuer la tête de haut en bas en signe d'assentiment ou de droit à gauche en signe de dénégation»; fronçer les sourcils – «contracter les sourcils pour exprimer son mécontentement ou son attention»).

Спостерігаючи за функціонуванням цих номінацій у тексті, для кожної з них було виявлено декілька постійних діагностичних маркерів. Так, наприклад, для номінації *hocher la tête* обов'язковими безпосередніми діагностичними маркерами є ті, що вказують на особливості реалізації самого жесту: «*en signe de refus», «en dénégation»* – жест незгоди, відмови, *«de droite à gauche»* - жест згоди, що пояснюється можливостями даної номінації називати потенційно два типи жестів. Серед ситуативних діагностичних маркерів даної номінації найпоширенішим є узгодженість між вербальною та невербальною складовими комунікації, наприклад: 1) відповідний жест підкріплює вербально висловлену згоду: Ton papa i' dit, n'est-ce pas: «Pourvu que la guerre continue!» hé ? – *Pour sûr*, dit l'enfant *en hochant la tête,* parce qu'on devient riche (Barbusse H. Le Feu); Jerphanion *écoutait sans interrompre,* hochant la tête *d'un air de compréhension sympathique* (Romains J. Les hommes de bonne volonté); 2) значення жестової

номінації – «сумнів» – розкривається у поєднанні з реплікою відповідного типу: « – Voilà dix-sept jours qu'on est là! Et on croyait qu'on allait s'en aller du jour au lendemain! – *On n'sait jamais*! dit Paradis, *en hochant la tête* et en claquant la langue» (Barbusse H. Le Feu).

Отже, залучення діагностичних маркерів до аналізу жестових номінацій у художніх текстах дозволяє: 1) встановити відносно стабільні характеристики відповідних жестів (завдяки безпосереднім діагностичним маркерам); 2) визначити набір комунікативно значущих параметрів для кожного жесту, а також деякі не лексикалізовані їх значення (завдяки ситуативним діагностичним маркерам). Подальші розвідки можуть бути спрямовані на створення лексикографічних портретів найбільш відтворюваних у художніх текстах жестів.

Список використаних джерел:

1. Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика / Г.Е. Крейдлин. – М.: Новое литературное обозрение, 2002. – 581 с.

2. Стернин И.А., Соломатина М.С. Семантический анализ слова в контексте / И.А. Стернин, М.С. Соломатина. – Воронеж: «Истоки», 2011. – 150 с.

3. Хлыстова В. Г. Функционально-структурная и семантическая характеристика кинематических речений, отражающих коммуникативный аспект кинесики: на материале английского языка: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Х. В. Геннадьевна. – Нижний Новгород, 2005. – 205 с.

4. Хроленко А. Т. Введение в филологию / А. Т. Хроленко. – Москва: Флинта, 2015. – 252 с.

Чичиркоза А. Ю.
студент,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

ГРАМАТИЧНІ АСПЕКТИ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Інтенсивний розвиток сучасної науки й техніки сприяє збільшенню обсягів технічної літератури. Оскільки міжнародні зв'язки та обмін інформацією між Україною та зарубіжними країнами стають дедалі поширенішими, виникає нагальна потреба перекладу текстів у сфері останніх науково-технічних досягнень.

Загалом, переклад є доволі складним процесом, адже він має забезпечувати не лише відтворення інформації тексту оригіналу, а й передачу його стилістичних, граматичних та лексичних особливостей. Одним із найскладніших видів перекладу вважається технічний переклад, під час якого варто враховувати певні аспекти, які помітно відрізняються від тих, якими перекладач керується під час роботи з текстами іншої жанрової спрямованості (художніх, публіцистичних тощо). Якісне інтерпретування літератури технічної тематики потребує не лише досконалих лінгвістичних знань, а технічної підготовки.

Труднощі під час технічного перекладу найчастіше пов'язані з:

1) недостатнім знанням мови оригіналу або (та) мови, на яку здійснюється переклад, оскільки текст може містити лексичні одиниці та конструкції, що в певному контексті мають абсолютно відмінне від загальновживаного значення;

2) відсутністю або недостатнім рівнем знань у сфері перекладу;

3) відсутністю у мові перекладу відповідних слів або словосполучень на позначення термінів та назв, зазначених в оригінальному тексті.

Варто зауважити, що переклад науково-технічної літератури охоплює велику кількість галузей, тому включає в себе тексти із різноманітної навчальної, довідкової й науково-популярної літератури (підручники, довідники, монографії, статті і т. п.), технічна й супровідна документація, патенти тощо. Спеціалізована література виконує

здебільшого інформативну функцію, що зумовлює ряд особливостей, за якими будується текст і здійснюється його переклад.

До власне мовних особливостей, які має враховувати перекладач, відносять [1, с. 47-48]:

1) насиченість спеціальною лексикою (термінами);

2) наявність особливих ідіоматичних виразів та фразеологічних сполучень, які є нерозповсюдженими у літературній мові (*to make default – не виконувати обов'язки, не з'являтися в суді; suffrage universal – всезагальне виборче право*);

3) наявність значних стилістичних відхилень:

− поширення в документах офіційно-канцелярського стилю;

− чітко регламентоване використання дієслівних форм і мовних зворотів, спеціальної термінології;

4)велика кількість абревіатур та скорочень (*CS – Civil Service – державна служба; U. S. D. J. – United States District Judge – суддя федерального районного суду США*).

Граматичні особливості технічних текстів є менш виразними, ніж, наприклад, лексичні, проте вони є досить різноманітними [2, с. 182], як основну виділяють вживання:

1) складносурядних і складнопідрядних речень із великою кількістю другорядних членів;

2) багатокомпонентних атрибутивних сполучень та дієприкметникових зворотів;

3) означень, утворених шляхом стягування цілих синтаксичних груп;

4) сталих синтаксичних сполучень, еліптичних, пасивних конструкцій.

Пасивні конструкції в англійській мові вживаються частіше, присудок у пасивному стані може бути перекладений кількома способами [3, с. 323], зокрема:

1) Сполученням дієслова *бути* з дієслівною формою на *–но*:

The FORTRAN scientific programming language was developed in 1951. – Наукову мову програмування FORTRAN було розроблено у 1951.

2) Формою дієслова на -ся (-сь) у відповідному часі:

Information is entered into the database via fields. – Інформація вводиться у базу даних через поля.

3) Дієсловом в активному стані у неозначено-особовому реченні:

The project is being improved. – Проект вдосконалюють.

4) Пасивний зворот із формальним підметом *it* та сполучником *that*:

It has been predicted that… – Прогнозують, що…

Деякі форми й конструкції, властиві англійській мові (модальні слова, перфектний інфінітив, герундій, артиклі та інші), відсутні в англійській, тому для досягнення адекватного перекладу використовують заміну членів речення або словосполучень:

If a presentation is needed, I suggest using PowerPoint. – Якщо потрібно зробити презентацію, я пропоную використати PowerPoint.

Часто використовують членування речення, заміну одного складного кількома простими:

Scientists believe nanorobots will be injected into the body's bloodstream to treat disease. – Науковці вважають, що для лікування хвороб у кров людей будуть вводити нанороботи.

З іншого боку, не менш поширеним є використання прийому об'єднання кількох речень у більш складне, зі збереженням при цьому вихідного значення:

However, unpredictable problems are generally unveiled by simulation. They can be discovered only by experimental tests. – Утім, проблеми, які неможливо було передбачити, зазвичай розв'язуються методом імітації, лише у процесі експериментальних тестів.

Підсумовуючи проаналізовані дослідження, можна зробити висновок, що поширення науково-технічної літератури є надзвичайно важливим для розвитку мови, науки та суспільства в цілому. Задля досягнення адекватного, максимально точного та зрозумілого для читача перекладу необхідно враховувати особливості (зокрема, граматичні) мов, між якими здійснюється переклад, підвищувати рівень знань як у лінгвістиці, так і у спеціалізованих галузях. Варто зазначити, що мова спеціалізованої технічної літератури стрімко розвивається під впливом прогресу у науково-технічній сфері, що робить проблему перекладу науково-технічних текстів актуальною для сучасних мовознавців, перекладачів та фахівців різних науко-технічних сфер.

Список використаних джерел:

1. Алимов В. В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации / В. В. Алимов – М.: УРСС, 2004. – 160 с.

2. Коваленко А. Я Загальний курс науково-технічного перекладу: підручник / А. Я. Коваленко. – К.: Інкос, 2002. – 317 с.

3. Шилінська, І. Ф. Лексико-граматичні особливості перекладу науково-технічних текстів / І. Ф. Шилінська // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. – Чернівці: Видавничий дім «Родовід», 2014. – Вип. 692-693: Германська філологія. – С. 311-314.

Юшкевич В.І.
кандидат філологічних наук, доцент,
Національна академія державного управління
при Президентові України

ПУБЛІЧНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС: ТОЧКИ ДОТИКУ ТА ВІДМІННОСТІ

Прагнення України до більш активної ролі у світовому співтоваристві, долучення її до глобальних трансформаційних процесів XXI століття не можливо без активної діяльності офіційних представників влади і громадських діячів, яка постає, переважно, як вербалізована діяльність: публічна комунікація або публічний дискурс. Влада реалізується і відтворюється в дискурсі й за допомогою дискурсу.

Публічна комунікація є своєрідним засобом взаємодії між органами державної влади та громадськістю в системі державного управління. Нові завдання, які постають перед державним управлінням щодо організації діалогу влади і суспільства потребують ґрунтовного вивчення публічної комунікації як феномену, який актуалізує інтереси, потреби, світоглядні орієнтири та цінності учасників інформаційної взаємодії.

Існують різні підходи до визначення *публічного дискурсу*. В цілому його розуміють як дискурс, орієнтований на масового адресата [2]. Параметрами публічного дискурсу вважають: (1) масова адресація; (2) адресант – індивідуальний промовець з певним соціальним статусом, що дає «право на промову»; (3) соціально-значима тематична спрямованість; (4) інтелектуалізована, але зрозуміла широкій аудиторії промова [1]. До основних різновидів публічної комунікації, які спрямовані на забезпечення ефективного функціонування державного управління, відносяться: просвітницька комунікація, публічні виступи та

дебати, публічні акції, ПР-компанії та реклама, політичні ток-шоу. Усі ці різновиди спрямовані на встановлення діалогічних відносин між органами державної влади та громадськістю на принципах досягнення взаємодовіри й управління громадською думкою [4, с. 19].

Публічний дискурс, на нашу думку, можна розглядати як такий, що перетинається з *політичним дискурсом*. Останній розуміють, в широкому значенні, як використання мови в соціально-політичній сфері, тобто це слово про політику, система суджень, наповнених політичним змістом, у вузькому значенні – це лише дискурс політиків, його складають урядові обговорення, парламентські дебати, партійні програми, передвиборчі дебати, публічні виступи та заяви політиків [9]. Політична комунікація – це процес передачі політичної інформації, завдяки якому вона циркулює від однієї частини політичної системи до іншої, між політичною системою і соціальною системою; триває безперервний процес обміну інформацією між індивідами і групами на всіх рівнях [3, с. 276]. Політичний дискурс формується в контексті функціонування політичних інститутів (засідання уряду, сесія парламенту, з'їзд партії тощо) і є політичним, якщо супроводжує політичний акт у відповідній інституційній атмосфері [9].

Спілкування політиків і виборців може бути формальним (приватні бесіди) і неформальним (публічні виступи). Але кожного разу мова політиків повинна бути дуже переконливою. Адже суть політики зводиться до бесіди, розмови, до необхідності переконати протилежну сторону свідомо або підсвідомо інтерпретувати, оцінювати й діяти [10, с. 17].

З вище описаного випливає, що політичний дискурс має чимало *спільних рис* із публічним, зокрема (1) інформування суспільства, тобто «передача інформації, що зачіпає суспільний інтерес із одночасним наданням їй публічного статусу» [8]; (2) створення впливу на аудиторію. Кожен політичний діяч має на меті призвати, переконати, заманити на свій бік слухача. Переконання здатні формувати рівень взаємовідносин між політиком та виборцем. Ефективність спілкування політичного діяча залежить від його здатності взаємодіяти з іншими людьми та встановлювати так званий рапорт, налаштовуючись щодо їхніх моделей світу і навичок поведінки, внутрішньо приєднуючись до них; (3) мають маніпулятивну функцію, яка реалізується у вигляді пропаганди – засіб

маніпулювання свідомістю людей за допомогою мови; (4) функціонально зумовлені ідеологією певної групи, тобто є доступними для розуміння (відповідно до завдань пропаганди) і зорієнтованими на певну групу [6].

Не зважаючи на таку кількість спільних рис можна зазначити і суттєві *відмінності.* Публічний дискурс постає як розумово-комунікативна діяльність, котра лише частково перетинається з політичним дискурсом. Мається на увазі, що під публічним дискурсом слід розуміти дискурс офіційних представників країни, тобто представників влади та керівних органів, а також дискурс державних службовців місцевого рівня.

Якщо порівняти ознаки публічного і політичного дискурсу можна зазначити такі розбіжності: (1) агентами публічного дискурсу є політики і чиновники, а агентами політичного дискурсу постають виключно політики; (2) базовим концептом політичного дискурсу є концепт ВЛАДА [7], а його стратегією *боротьба за владу* [5]; (3) середовищем функціонування політичного дискурсу є державні інституції, що і визначає його інституційну природу, в той час як публічний дискурс реалізується в інституційному середовищі частково, так як, наприклад, зустрічі і спілкування політиків з виборцями може відбуватися буть де, не обов'язково в державних установах.

Таким чином, можна стверджувати, що публічний дискурс інкорпорує політичний лише частково, тобто розумово-комунікативна діяльність вищої ланки державного управління постає як *публічний політичний дискурс*.

З точки зору головної інтенції боротьби за владу, основними жанрами публічного політичного дискурсу є дебати, публічні промови політиків, інавгураційне звернення президента, звіти уряду у парламенті, затвердження або обговорення бюджету тощо.

Аналіз публічного політичного дискурсу логічно обумовлює потребу зосередити увагу в подальших розвідках на його жанрах, зокрема політичних передвиборчих дебатах президентів США, які є ключовим механізмом передачі інформації та впливу на аудиторію, потужним інструментом інформування та переконання великих груп людей.

Список використаних джерел:

1. Андриановна Е. К. Прагматическая направленность метакоммуникативных элементов дискурса / Е. К. Андриановна // Прагматическая интерпретация и планирование дискурса. – Пятигорск : ПГПИИЯ, 1991. – С. 58-59.

2. Воронцова Т. А. О соотношении понятий публичный дискурс – дискурс СМИ – публичная речь [Электронный ресурс] / Т. А. Воронцова. – Режим доступа : http://vestnyk.udsu.ru/2008/2008-13/vuu_08_053_03.pdf.

3. Енциклопедія державного управління [довідк. вид.] : Публічне врядування / [гол. ред. Ю. В. Ковбасюк; наук.-редкол. тому: В. С. Загорський, С. О. Телешун, А. В. Ліпенцев та ін.]. – К. : НАДУ ; Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. – Т. 8. – 710 с.

4. Романенко Є. О. Публічна комунікація як засіб транспарентності державного управління / Є. О. Романенко // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. – 2014. – Вип. 1. – С. 15-26.

5. Ущина В. А. Соціолінгвістична категорія домінантності та її реалізація в англомовному політичному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Ущина Валентина Антонівна. – Луцьк, 2002. – 208 с.

6. Худолій А. О. Публічний дискурс у зовнішньополітичній діяльності президентів США (1945-2012 рр.) : дис. … док. політ. наук : 23.00.04 / Худолій Анатолій Олексійович. – Острог, 2013. – 463 с.

7. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М. : Гнозис, 2004. – 326 с.

8. Шишкина М. Ю. Паблик рилейшнз в системе социального управления / М. Ю. Шишкина. – СПб : Изд-ва «Паллада-медиа» и СЗРЦ «РУСИЧ». – 2002. – 444 с.

9. Dijk T. A. van. What is political discourse analysis? // Blommaert J., Bulkaen C. Politikal linguistics. – Amsterdam : Benjamins, 1998. – Pp. 11-52.

10. Foote Joe S. Television Access and Political Power. The Networks, the Presidency and the «Loyal Opposition» / Joe S. Foote. – N. Y., London : Praeger Publishers Inc, 1990. – 212 p.

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Малишівська І.В.
кандидат філологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ТЛУМАЧЕННЯ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІСТСЬКИХ ТЕКСТІВ

Зацікавленість екзистенціалістською прозою зумовлена гармонійним і органічним поєднанням інтелектуально-філософських догм з популярністю та доступністю, що виявляється в презентації філософських концепцій через їх літературне обрамлення в формі непередбачуваних сюжетів з міжусобними інтригами. Яскравими представниками екзистенціалістського напрямку у літературі, окрім ідейних його засновників Ж.-П. Сартра та А. Камю, вважають таких письменників як А. Мердок, В. Голдінга, К. Вілсона. Серед українських авторів найбільш знаковою у даному контексті є творчість В. Шевчука.

Поряд з базовим типологічним методом аналізу екзистеніалістських творів продуктивним є використання інтертекстуального підходу. Р. Барт визначив, що головною ознакою інтертекстуальності є безмежність, зумовлена безмежністю мови (письма). Кожен текст – це нова тканина, зіткана зі старих цитат. У тексті змішані та поглинуті одні одними уривки культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагментів соціальних ідіом, оскільки завжди поза текстом і довкола нього існує мова. Проте, як необхідну передумову для будь-якого тексту, інтертекстуальність не можна зводити до проблеми джерел і впливів, тому що вона становить ширше поле анонімних формул, позасвідомих або автоматичних цитацій без лапок, походження яких рідко можна з’ясувати [1, с. 246]. З цього випливає, що художній твір варто аналізувати, підходячи до його розуміння по-різному, тому що кожна із

запропонованих інтерпретацій може нести у собі раціональне зерно, оскільки інтертекстуальність провокує своєрідну поняттєву полеміку між читачем (дослідником) та самим твором. До такого інтерпретаційного плюралізму, як зазначають В. Будний та М. Ільницький, дослідників приводить сама багатозначність мистецького мовлення, творена інтертекстуальністю. Адже текст, створений з різнорідних символів, які автор поєднує на стилістичному та тематичному рівнях, штовхає читача до інших текстів, кодів, універсальних істин, протиставляючи чи ототожнюючи або ж зміщуючи чи замінюючи їх, витворюючи таким чином їхній «діалог» [1, с. 243].

Серед сучасних дослідників теорії інтертекстуальності, які пропагують її застосування при будь-якому компаративному дослідженні, ґрунтовними видаються тлумачення словенського літературознавця М. Джувана, який розглядає інтертекстуальність як «міжкультурний феномен, що єднає між собою не тільки національні літератури, але й у межах заданої семіосфери відому літературну продукцію з її минулим або з менш відомими, підпорядкованими аналогами. Більше того, інтертекстуальність структурує залежність тексту та відповідає на культурологічні запити, які демонструє суспільна ідеологія та спосіб життя» [7, с. 7]. Принципи інтертекстуальності, розглянуті вченим, базуються на новітніх принципах порівняльного літературознавства, запропонованих угорським вченим С. Запетніком, який власне і наполягав на тому, що цінність літературного порівняння лежить у розширенні його кордонів та меж [8]. З його теорії випливає, що той чи інший літературний напрям постає як впорядкована картина тоді, коли увага звертається і на менш помітні та невідомі широкому загалу варіанти, які через недостатній рівень функціонування мови (наприклад, української) до певного моменту залишались закритими для аналізу. У зіставленні з екзистенціалістською прозою поняття семіосфери, про яке говорить М. Джуван і яке, як відомо запозичене ним у Ю. Лотмана, постає в межах нашого компаративного аналізу у вигляді екзистенціалістського поля, де відбуваються комунікативні акти між рівносильними учасниками. Продуктивність такого «спілкування» визначається інтенсивністю їхнього інтертекстуального наповнення у відношенні до першоджерела, тобто літературного екзистенціалізму

Ж.-П. Сарта та А. Камю. Під наповненням розуміємо різні форми інтертекстуальності, які використовуються авторами для передачі ідейних інтенцій.

До найпоширеніших та найвідоміших форм інтертекстуальності відноситься цитата, яка у вузькому значенні трактується як «дослівний уривок з іншого твору» [3, с. 571]. Проте у ширшому розумінні варто розрізняти атрибутовану та неатрибутовану цитату, де перша – це графічно марковане відтворення фрагмента будь-якого тексту з обов'язковим посиланням на його прототекст, друга − вводиться у твір без графічного маркування та посилання на свій прототекст. Графічно немарковані цитати здебільшого модифікуються автором, узгоджуючись із контекстом твору, актуалізуючи його поліфонію, при умові їх впізнання реципієнтом. Якщо ж моменту впізнання немає, то «чуже слово» у власне авторському тексті повністю асимілюється, не породжуючи імпліцитні смисли [5, с. 1].

До не менш продуктивних форм інтертекстуальності відносять алюзію та ремінісценцію, де перша розуміється як «лаконічний натяк, відсилання до певного літературного джерела, явища культури, історичної події з розрахунку на ерудицію реципієнта, який повинен зрозуміти закодований зміст» [2, с. 57]. Детальніше трактування алюзії подає російська дослідниця Л. Машкова, яка виокремлює ознаки так званого алюзивного процесу:

- алюзія є посиланням на конкретний літературний твір;
- про алюзію в тексті «сигналізує» алюзивне слово чи словосполучення;
- алюзивне слово чи словосполучення дозволяє установити зв'язок із відповідним літературним джерелом. Для правильного розуміння алюзії необхідно виявити конкретний алюзивний факт. У більшості випадків вірний вибір алюзивного факту залежить від усебічного та глибокого вивчення твору, який містить алюзію;
- розуміння алюзії не можна зводити лише до виявлення алюзивного факту, оскільки зміст твору збагачується не лише за його рахунок, а й через встановлення між двома творами цілої низки додаткових зв'язків: аналогій, паралелей чи, навпаки, протиставлень, антитез;

• алюзивний процес має двосторонній характер: взаємодія, взаємовплив твору та відповідного джерела;

• необхідною умовою ефективного алюзивного процесу є загальність поетичної парадигми чи «філологічного мінімуму» [Цит. за: 5, с. 2].

Що ж до ремінісценції, то її трактують як «відгомін літературного твору, відчутний в іншому літературному творі, опосередковане, приховане, не задокументоване, неточне відсилання до іншого тексту, його мнемонічний слід, завдяки якому автор нагадує читачеві про попередні неназвані літературні факти та їх текстові компоненти, викликає складні асоціації» [3, с. 314]. Зважаючи на багатофункціональність ремінісценції, доречною видається запропонована Л. Статкевич класифікація авторської мотивації при її використанні. Автор може вдаватися до цього прийому, щоб

1. Засвідчити своє поклоніння перед авторитетним попередником.
2. Продемонструвати власне учнівство.
3. Переосмислити традицію на новому етапі культурно-історичного розвитку.
4. Вступити в полеміку (як правило, з класиком).
5. Створити пародію [5, с. 2].

Зауважимо, що ця класифікація описує усвідомлену ремінісценцію та є виправданою у відношенні до англійської екзистенціалістської прози, тоді як для екзистенціалістських творів, наприклад В. Шевчука, більш характерним є неусвідомлене відтворення образної палітри літератури буття з прихованим імпліцитним змістом.

Поряд з вищезгаданими формами інтертекстуальності в контексті обраної нами екзистенціалістської прози важливим є протиставлення імпліцитних та експліцитних зв’язків, виокремлених французькою дослідницею Н. П’єге-Гро у праці «Вступ в теорію інтертекстуальності». До першого типу, який іменується «відношення співприсутності», належать цитата, референція, плагіат та алюзія. До другого − «відношення деривації» − пародія, бурлескна травестія та стилізація [Цит. за: 4, с. 2]. У межах нашого дослідження продуктивними є такі форми інтертекстуальності, як пародія та стилізація, які є різновидами наслідування, що передбачає відтворення загальних змістових і формальних рис оригіналу-взірця [1, с. 259]. Так, під пародією розуміємо

одночасне оперування двома семантичними системами, де у творі існує співвідношення трьох мовних планів: крізь перший план тексту обов'язково проглядає його другий план – текст твору, який викладається по-новому (пародіюється). Таким чином створюється третій план пародії – план інтертекстуальної гри, який виявляє іронічну майстерність її автора. Стилізація, в свою чергу, лише імітує його стиль без обов'язкового відтворення тексту [4, с. 3]. Наприклад, роман «Під сіткою» можемо вважати пародією на роман «Нудота» Ж.-П. Сартра, а «Вільне падіння» В. Голдінга − стилізацією твору «Падіння» А. Камю.

Разом з тим, про інтертекстуальність, як зазначає М. Гловінський, можна говорити лише тоді, коли посилання на попередній текст є елементом значеннєвої будови тексту, в якому воно здійснюється, або ж, коли відбувається семантична активізація двох текстів, однак провідним є текст, який посилається, а активізація тексту, на який посилаються, є вторинним явищем [6, с. 292]. Тобто, значення мають не самі екзистенціалістські ідеї, запропоновані французькими авторами, а те, як вони реалізувались, наприклад, в англійському та українському художніх контекстах.

Список використаних джерел:

1. Будний В. В. Порівняльне літературознавство / В. В. Будний, М. М. Ільницький. – К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. – 430 с.

2. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / автор-укладач Ковалів Ю. І. – К.: Академія, 2007. – Т. 1. – 607 с.

3. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / автор-укладач Ковалів Ю. І. – К.: Академія, 2007. – Т. 2. – 622 с.

4. Переломова О. С. Типи взаємодії текстів: види і форми інтертекстуальності / [електронний ресурс] О. С. Переломова. − Режим доступу http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/FilolNauk/2008/112.pdf.

5. Статкевич Л. П. Форми реалізації інтертекстуальності в тексті художнього твору / [Електронний ресурс] Л. П. Статкевич. − Режим доступуhttp://wwwphilology.univer.kharkov.ua/nauka/e_books/visnyk_936/content/statkevich.

6. Теорія літератури в Польщі антологія текстів друга половина XX століття – початок XXI ст. / [упоряд. Богуслав Бакула; за заг. ред. В. Моренця; пер. з пол. С. Яковенко]. – К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. – 531 с.

7. Juvan M. History and poetics of intertextuality translated from the Slovenian by Timothy Pogacar purdue / Marco Juvan. – University press USA, 2008. – 216 p.

8. Zepetnek S. T. Comparative literature: theory, method, application. – Vol. 18 of Texts: Studies in Comparative Literature / Steven Tötösy de Zepetnek. − Amsterdam and Atlanta. – 1998. – 299 p.

ЗАГАЛЬНЕ, ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ, ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Бородійчук Н.В.
аспірант,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

АРХЕТИПИ-ПЕРШОСТИХІЇ ЯК ПЕРЕДКОНЦЕПТУАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ТВОРЕННЯ АРХЕТИПНИХ МЕТАФОР

Одним із питань, які входять у сферу досліджень когнітивної лінгвістики і, зокрема, когнітивної поетики, коли йдеться про вивчення віршованих текстів, є питання мовного вияву архетипів (В. О. Агєєва, Л. І. Бєлєхова, Ф. Вілрайт, О. С. Гринько, Л. Б. Лебедєва, М. Осборн, та ін.). Водночас, при зверненні лінгвістів до цієї проблеми виникла потреба розрізнення архетипу як поняття психологічного та його словесної реалізації.

Щоб вирішити це питання, Л. І. Бєлєхова розмежовує: 1) юнгівські архетипи як елементи колективного позасвідомого, які сформувались в результаті емоційного досвіду людства і є передконцептуальними структурами, довербальними концептуальними імплікаціями, певний набір яких складає зміст того чи іншого архетипу; 2) культурні архетипи, що є результатом культурно-історичного досвіду людства та постають як психологічні архетипи, свідомо трансформовані у теми, сюжети, символи [4, с. 12-14]; 3) архетипні словесні образи – тип словесних поетичних образів, які втілюють сюжети та мотиви міфопоетичної картини світу у тканині тексту [там само, с. 22].

Словесний поетичний образ Л. І. Бєлєхова розуміє як лінгвокогнітивний текстовий конструкт, що має трирівневу структуру: передконцептуальну, концептуальну та вербальну іпостасі. Передконцептуальна іпостась структурується образ-схемами архетипів або базових концептів, тобто її зміст складають концептуальні імплікації останніх. Проте, в

тексті актуалізується не весь зміст архетипу, а лише деякі його імплікаційні ознаки [4, с. 15-16].

Зважаючи на те, що Л. І. Бєлєхова наголошує на розмежуванні архетипу як поняття психологічного, імплікації якого лежать в основі будь-якого словесного образу, та архетипних словесних поетичних образів, які втілюють сюжети, мотиви та інші фрагменти міфопоетичної картини світу [там само, с. 17], а також на віднесеність архетипів-першостихій до психологічних [там само, с. 13], зауважимо, що ми говоримо про архетипну метафору як про елемент когнітивного рівня структури словесного образу, тобто як про метафоричну концептуальну схему, сформовану, за Л. І. Бєлєховою, шляхом лінвокогнітивного мапування образ-схеми царини джерела, яка містить архетипні імплікації, на царину мети [там само, с. 16]. Однак, концептуальна схема, яка структурує словесний образ, окрім метафоричної, може бути метонімічною та оксиморонною [там само], тому в таких випадках говоритимемо про архетину метонімію та оксиморон.

Поняття архетипної метафори не нове для лінгвістики: М. Осборн, досліджуючи мовлення політичної сфери життя суспільства, позначив цим терміном метафори, які основуються на універсальних архетипах і забезпечують взаєморозуміння між людьми, а також створюють підґрунтя для психологічного впливу на реципієнта [5, с. 54]. Це досягається завдяки таким властивостям архетипних метафор як спонукальна здатність, ефективність у міжкультурній комунікації та довговічність. Учений говорить про прив’язаність цих метафор до основоположних і загальних людських потреб, їхню породженість життєвими інтересами людей, що дає їм змогу активувати «мотиваційну енергію у масштабах аудиторії». Архетипні метафори укорінені в безпосередньому людському досвіді, що охоплює предмети, дії та умови, які є невід’ємною і значущою частиною людської свідомості. [10, с. 183] Щодо довговічності архетипних метафор, то дослідник зауважує збереження певної її моделі та повторення останньої від покоління до покоління без істотних змін, а також незмінність її у всіх культурах [10, с. 183].

Таким чином, можна помітити, що властивості архетипної метафори, описаної М. Осборном, випливають із природи ахретипів колективного позасвідомого, на яких вона основується. Адже, як зазначає О. А. Дон-

ченко, «архетипи мають надкультурні і позачасові змісти транс-персонального, всезагального психічного… Тут і колективні уявлення, і масова свідомість, і соціальні установки, стереотипи – все, що становить більшість наповнення соцієтальної та індивідуальної психіки. Все це обумовлює можливість взаєморозуміння всіх людей на землі» [7, с. 170-171]. «Метафора наповнюється загальновидовим, для всіх людей близьким і зрозумілим смислом лише тоді, коли її корені знаходяться в глибині архетипів… Послання підтексту архетипу завжди адресоване несвідомій частині психічного» [там само, с. 175].

Однак, попри те, що у статті «Metaphor in Public Address» [13] М. Осборна та Д. Енінгера, яка була опублікована у 1962 р., метафора, на відміну від попередніх теорій, розглядається не як прикраса мовлення, а як «категорія думки» [8, с. 241], дослідники все ж залишаються в області риторики і акцентуються на вивченні впливу архетипної метафори на широку аудиторію.

Сучасна ж мовознавча наука, розвиваючись у руслі когнітивної наукової парадигми, ставить перед собою завдання розкриття конгітивних і лінгвокогнітивних механізмів формування тих чи інших словесних образів, зокрема таких, які сягають своїм корінням колективного позасвідомого людства. Тут варто згадати типологію когнітивних механізмів метафоризації, розроблену О. О. Селівановою, яка серед інших виділяє архетипну метафоризацію, що «ґрунтується на асоціативному поєднанні структур знань на основі архетипів – первісних уроджених психічних елементів, які є виявами родової пам’яті, історичного минулого етносу, людства, їхнього колективного позасвідомого й забезпечують цілісність і єдність людського сприйняття» [11, с. 208].

Механізм метафоризації, за Л. І. Бєлєховою, тісно пов’язаний із аналоговим типом мислення: концептуальна метафора – «метафоричне осмислення одного поняття у термінах іншого в межах різних концептуальних царин знання» [2, с. 148-149]. Таке осмислення, що «засноване на матефоричному процесі», дослідниця називає аналоговим мапуванням [там само]. Архетипні ж словесні образи мають в основі культурні архетипи і утворюються за допомогою наративного мапування, яке є проекцією «сюжетів, мотивів чи символів, що містяться

в Біблії, міфах і фольклорних творах, шляхом стилістичного прийому алюзії» [3, с. 14].

Отже, архетип (і зокрема архетип-першостихія) як елемент колективного несвідомого належить до передконцетуального рівня словесного образу і має набір імплікаційних ознак, які формують його образ-схему. Архетипну метафору розуміємо як метафоричну концептуальну схему, що утворюється на когнітивному рівні словесного образу шляхом аналогового мапування певного набору імплікаційних ознак архетипу, який є цариною джерела, на споріднені ознаки концепту, що є цариною мети. Подальші дослідження будуть спрямовані на уточнення співвідношення понять «архетипна метафора» та «метафори стихій» [12, с. 3].

Список використаних джерел:

1. Агєєва В.О. Архетипна і стереотипна символіка вогню в англійській та українській мовах: дис. …канд. філ. наук: 10.02.17. Київ, 2014. 229 с.

2. Бєлєхова Л.І. Аналогове мапування у поетичному тексті (на матеріалі американської поезії). Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2001. Вип. 8. С. 148-152.

3. Бєлєхова Л.І. Архетип, архетипний смисл, архетипний образ у лінгвокогнітивному висвітленні (на матеріалі віршованих текстів американської поезії). Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2015. № 3. С. 6-16.

4. Белехова Л.И. Методика экспликации архетипов, воплощенных в американских поэтических текстах. Когниция, коммуникация, дискурс. 2014. № 9. С. 8-32.

5. Гладцинова М.Н. Архетипический смысл и символическая семантика (к проблеме интерпретации и различения понятий). Вестник Череповецкого государственного университета. 2015. № 3. С. 53-57.

6. Гринько О.С. Концепти-архетипи в прозі В. Холдінга: автореф. дис. …канд. філол. наук: Одеса, 2013. 20 с.

7. Донченко О.А. Архетипи – спільне у нашому житті (розпізнавання архетипів як шлях до унікальності). Психологія особистості. 2011. № 1 (2). С. 170-181.

8. Зубакина Н.Т. Из истории создания когнитивной теории метафоры: Майкл Осборн и Дуглас Энингер. Политическая лингвистика. 2011. № 1 (35). С. 241-243.

9. Лебедева Л.Б. Бессознательное в языковом стиле. Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке. Москва: ИНДРИК. 1999. С. 135-145.

10. Осборн М. Архетипичные метафоры в риторике: сфера образов «свет-тьма». Политическая лингвистика. 2008. № 3(26). С. 182-191.

11. Селіванова О.О. Когнітивні механізми метафоризації. Слов'янський збірник. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. Вип. 17. С. 203-211.

12. Чендей Н.В. Поетико-когнітивний потенціал метафор стихій в англійській та українській мовах: автореф. дис. …канд. філол. наук: Київ, 2009. 22 с.

13. Osborn M., Ehninger D. The Metaphor in Public Address. Speech Monographs. 1962. Vol. 29. P. 223-234.

14. Wheelwright P. Metafor and Reality. Bloomington & London: Indiana University Press, 1973. 192 c.

Лопата В.О.
аспірант,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ОДНОСКЛАДНИХ БЕЗОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ З ДІЄСЛОВАМИ НЕПОВНОЇ ОСОБОВОЇ ПАРАДИГМИ

У мовознавчій літературі неодноразово підкреслювалося, що предикативний центр безособових речень активно утворюють дієслова, які означають стани і процеси в навколишньому середовищі [1; 3; 5; 6]. В українському мовознавстві останнім часом спостережено тенденцію кваліфікування таких безособових дієслів як «одноособових», чи «моноособових», оскільки за системою закінчень вони мають стосунок до третьої особи однини [4, с. 105; 6, с. 82] – можуть мати форму третьої особи однини теперішнього й майбутнього часу (пор.: *дощить* і *дощитиме, морозить* і *морозитиме, смеркає* і *смеркатиме*) та форму минулого часу середнього роду (пор.: *дощило, морозило, смеркало*) [3, с. 268]. Напр.: *Смеркає. Довгі тіні простягаються через майдан* (Леся Українка); *Смеркатиме скоро* (О. Донченко); *Надворі смеркало й сутеніло* (І. Нечуй-Левицький).

Кількість таких дієслів неповної особової парадагми, що виконують роль головного члена безособового речення, за нашими підрахунками, становить в українській мові 36 одиниць. Домінують серед них власне безособові дієслова, уживані без афікса *-ся,* напр.: *вечоріти, дніти,*

крапати, морозити, сіріти, сніжити, тепліти, хурделити, ясніти та ін., рідше – з афіксом *-ся*, напр.: *розвиднятися, смеркатися, хурделитися* та ін.

Здатність функціонально безособових дієслів на позначення природних процесів об'єднуватися в тематичні підгрупи значно розширює їх реченнєвопороджувальну здатність, пор.: *дніти, розвиднятися, світати, світліти, ясніти* (поява денного світла); *свіжішати, студеніти, тепліти, холоднішати, холонути* (температурні зміни); *морозити, сніжити, студеніти, хурделити* (зимові стихії), напр.: *Гості роз'їхались вже, як дніло надворі* (І. Нечуй-Левицький); *Уже розвиднялось, як він вернувся додому* (Панас Мирний); *Світало по-березневому рано* (З. Тулуб); *За скелями починало ясніти: світало вже* (С. Васильченко).

Формально-граматична структура односкладних речень з головним членом у формі ІІІ особи однини дієслова, який означає процеси та стани у навколишньому середовищі, залежно від наявності / відсутності другорядних членів речення та їхньої кількості буває *однокомпонентною, двокомпонентною* та *трикомпонентною.*

Найуживанішим різновидом безособової конструкції є такий, головний компонент якого експлікований одноособовим (власне безособовим) дієсловом [7, с. 97], напр.: *Весніє; Моросило; Штормить* та ін. Проте в українській мові широко представлений складений структурний різновид головного компонента безособового речення, репрезентований семантико-синтаксичною єдністю безособово вжитого фазового дієслова та інфінітива [7, с. 103], напр.: *Уже й стало вечоріти…* (Панас Мирний); *Почало мрячити* (Ю. Мушкетик); *Стало мрячити* (О. Гончар).

Для дієслів аналізованого типу, що суб'єкт процесу чи стану навколишнього середовища, виражений на лексичному рівні обмеженим колом назв природних явищ і стихій (пор.: *вечір, день, дощ, грім, небо, мороз, сонце*), часто є очевидним, зрозумілим [1, с. 149]. Крім того у багатьох дієслів «суб'єкт дії наче входить до основи дієслова: морозить – мороз, гримить – грім, світить – світло» [5, с. 137]. Унаслідок цього підмет при дієсловах на позначення процесів та станів у навколишньому середовищі стає семантично надлишковим і легко редукується [1, с. 149], що спричиняється до утворення *однокомпонентної* формально-граматичної структури, напр.*: Гримить і блискає* (І. Франко); *Сіріло*

(Ю. Збанацький); *Сніжило* (О. Ільченко); *Весніє; Вечоріє; Морозить; Розвидняється*.

Домінанту становлять двокомпонентні та трикомпонентні формально-граматичні структури односкладних речень із цими дієсловами неповної особової парадигми, найменш репрезентована – багатокомпонентна формально-граматична структура цих речень. *Двокомпонентні* структури розрізняються характером другорядного члена та його зв'язком із головним членом речення. Вони представлені такими формально-граматичними типами:

1) головний член безособового речення + просторовий детермінантний другорядний член речення, експлікований переважно прийменниково-відмінковими формами, напр.: *Тільки блискало у хмарах* ...(П. Тичина); *В хаті розвиднілось* (Ю. Збанацький); рідше – обставинними прислівниками, серед яких найуживанішим є прислівник місця *надворі*, напр.:); *Надворі починало вечоріти* (І. Нечуй-Левицький); *Надворі мрячило* (Ю. Збанацький); *Надворі смеркало* (А. Тесленко).

2) головний член безособового речення + часовий детермінантний другорядний член речення, виражений або прийменниково-відмінковою формою, яка характеризує часовий інтервал дії, напр.: *Цілу ніч мрячило…* (Б. Грищук); *Всю ніч штормило* (Б. Олійник); або обставинними прислівниками часу, пов'язаними із семантичним полем моменту, напр.: …*давненько не дощило* (О. Ільченко); *Скоро розвиднилось…* (М. Коцюбинський); … *хляпало зрання* (Г. Хоткевич);

3) головний член безособового речення + придієслівний некерований другорядний член речення, виражений переважно якісно-означальними прислівниками, зрідка – прислівниками міри й ступеня, за допомогою яких повідомляють про якісну чи кількісну характеристику процесу чи стану навколишнього середовища, напр.: …*дрібно мрячить* (В. Худенко); …*ледь-ледь сніжило* (Ю. Збанацький); *Швидко сутеніло* (О. Іваненко).

Трикомпонентна формально-граматична структура односкладних речень із безособовими дієсловами, які означають процеси та стани природи, представлена різними наборами другорядних членів речення, залежно від яких виокремлюємо такі її основні типи:

1) головний член безособового речення + два часових детермінантних другорядних членів речення, виражені обставинними прислівниками часу, напр.: *Узимку вечоріє дуже пізно* (В. Сухар);

2) головний член безособового речення + два просторових детермінантних другорядних членів речення, що визначають насамперед різні параметри просторової локалізації явища природи, напр.: …*гриміло десь далеко-далеко* (А. Головко);

3) головний член безособового речення + два прислівних некерованих другорядних членів речення, виражені якісно-означальними прислівниками, напр.: *Світало і дніло сіро і мляво* (П. Панч);

4) головний член безособового речення + прислівний некерований другорядний член речення, виражений прислівником способу дії, що реалізує значення «так, як буває у якийсь час» [2, с. 64] + часовий детермінантний другорядний член речення, експлікований обставинним прислівником, який позначає час щодо якогось терміну [2, с. 35], напр.: *Почало світати по-березневому рано* (З. Тулуб);

5) головний член безособового речення + часовий детермінантний другорядний член речення, виражений прийменниково-займенниковою формою + прислівний некерований другорядний член речення, виражений якісно-означальним прислівником, напр.: *Після ... спеки якось швидко смерклося* … (М. Коцюбинський);

6) головний член безособового речення + прислівний некерований другорядний член речення, виражений прислівником способу вияву дії та стану + часовий детермінантний другорядний член речення, експлікований обставинним прислівником, напр.: *Розвиднювалося дуже помалу і пізно* (І. Франко);

7) головний член безособового речення + просторовий детермінантний другорядний член речення, виражений прийменниково-займенниковою формою + прислівний некерований другорядний член речення, виражений якісно-означальним прислівником, напр.: …*у вікнах вже добре розвиднілось* (В. Земляк).

Багатокомпонентна формально-граматична структура односкладних речень із безособовими дієсловами, які означають процеси та стани природи, представлена одним типом:

1) головний член безособового речення + два часових детермінантних другорядних членів речення, представлені прийменниково-займенниковою формою та обставинним прислівником + прислівний некерований другорядний член речення, виражений якісно-означальним прислівником, напр.:…*а вночі під ранок різко студеніло* (Р. Коритко).

Отже, дієслова неповної особової парадигми зі значенням зміни процесів і станів у навколишньому середовищі, вирізняються активністю у формуванні різних типів формально-граматичної структури односкладних речень. Характерно, що вони вказують на різні аспекти змін процесів і станів у природі, утворюючи *одно-, дво-, три-* та *багатокомпонентну формально-граматичну структуру.*

Список використаних джерел:

1. Баган М. П. Семантико-синтаксичні параметри безособового вживання особових дієслів у сучасній українській мові: дис. … кандидата філол. наук: 10.02.01 / Баган Мирослава Петрівна. – К., 1999. – 219 с.

2. Висоцький А. В. Синтаксична сфера прислівника в українській літературній мові / А. В. Висоцький. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. – 328 с.

3. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська; ред. І. Р. Вихованець. – К.: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. – 398 с.

4. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-синтаксичному аспекті [Текст] / І. Р. Вихованець. – К.: Наук. думка, 1988. – 256 с.

5. Галкина-Федорук Е. М. Безличные предложения в современном русском языке [Текст]: [монография] / Е. М. Галкина-Федорук. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1958. – 332 с.

6. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису [Текст]: [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк:ДонНУ, 2008. – 294 с.

7. Коваль Л. М. Головний компонент односкладного речення в між'ярусних співвідношеннях: дис. … д-ра філол. наук: 10.02.01 / Коваль Людмила Михайлівна. – К., 2015. – 394 с.

МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Добровольська Г.Д.
студент;
Кондратенко Н.В.
доктор філологічних наук, професор,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ МЕТАФОРИ В ТЕКСТАХ ЗМІ: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Політичний дискурс розглядають переважно в межах прикладних мовознавчих досліджень, що потребує поєднання теорії з практикою та реалізації отриманих результатів безпосередньо в комунікативній площині. У лінгвістиці поняття «політичний дискурс» визначають як певний структурований текст, що має знакову природу. Його розуміють як мовлення, що є невід'ємною частиною комунікативної ситуації, а тому він може більш чітко описувати й соціальну та політичну ситуацію.

Метафора була об'єктом дослідження багатьох вчених, зокрема А. Баранова, В. Вовк, Ю. Караулова, І. Кобозєвої, Дж. Лакоффа, А. Чудінова та ін.. В окремих працях розглянуто політичну метафору, як потужний впливовий інструмент мовлення політичного діяча (А. Баранов, Е. Будаєв, Х. Дацишин, Ю. Караулов, А. Чудінов). Це зумовило формування нового напряму дослідження політичних текстів, який дозволяє зрозуміти принципи та механізми мовленнєвого маніпулювання.

Актуальність теми визначена недостатнім вивченням маніпулятивного компоненту політичної метафори та мотивації щодо виникнення метафоричних перифраз.

Мета – дослідити структурно-семантичні особливості метафор та мотиваційні характеристики політичних перифраз. Для досягнення мети потрібно розв'язати низку *завдань:* 1) окреслити специфіку метафори в

межах політичного дискурсу; 2) визначити поняття мотивації в політичному дискурсі; 3) обрати класифікацію для аналізу мотивації перифраз; 4) провести лінгвістичний експеримент із подальшим аналізом мотивації, де стимулом виступає метафорична перифраза.

Фактичним матеріалом стали метафоричні вислови текстів ЗМІ та метафоричні перифрази політиків. *Методи роботи* – спостереження, порівняння, описовий та кількісний методи, метод лінгвістичного експерименту.

Мотивація – це наскрізна для моделі породження психоментальна операція, результатом якої є семантико-ономасіологічна залежність мовних знаків (того, що породжує, і того, що виникає), яка виникла на основі складної системи зв'язків концептів людської свідомості. Метою мотивації є репрезентація в ономасіологічній структурі вербалізованого елемента фреймової когнітивної моделі, обраного номінатором, що відображає інтеріоризацію властивостей позначуваного, їх асоціативно-образне, метафоричне, парадоксальне сприйняття [3, с. 158].

З метою виявлення мотивації метафоричних перифраз, а також встановлення особи-носія, було проведено лінгвістичний експеримент, де стимулами виступають перифрази як стійкі прізвиська політичних діячів.

Експеримент проводився в один етап в період з березня 2017 року до квітня 2017 року. На цьому етапі респондентам пропонувалася анкета, що містила 10 перифраз. В анкетах потрібно було вказати, кого з українських політиків так називають і чому. Наприклад: Шоколадний король – Петро Порошенко; власник «Roshen».

Респондентами виступали переважно школярі віком від 14 до 17 років, студенти ОНУ ім. І. І. Мечникова віком від 19 до 23 років, жінки та чоловіки від 30 до 72 років. Всього було опитано 50 респондентів, 8 з яких – чоловіки, 42 – жінки. Рідна мова реципієнтів українська або російська, але переважно вони є білінгвами. Усі інформанти мали переважно незакінчену чи закінчену вищу освіту, 8 осіб мали незакінчену середню освіту.

Пропонуємо найцікавіші результати нашого експерименту (відзначимо, що висновки подаємо за класифікацією асоціативно-термінальної мотивації О. О. Селіванової) [4, с. 17]:

1) серед отриманих відповідей було зафіксовано дифузно-метафоричний, та гештальтний різновиди мотивації;

2) гештальтний був помічений перифразі *Кіндер-сюрприз.* Ми бачимо, що метафоричне перенесення відбувається на основі подібності форми голови Арсенія Яценюка з яйцем, *Радикальний виломен* – мотиватором є зоровий образ вил, з якими часто виступає О. Ляшко.

3) більшість перифраз мають дифузно-метафоричну мотивацію, що ґрунтується на аналогізації поведінки політика з міфічною істотою та позначенні професії чи посади політика;

4) було помічене негативне ставлення до деякий політичних осіб через їх погану репутацію;

5) неоднозначну мотивацію мають перифраза *Шістка Тимошенко,* що може бути результатом поведінки Л. Кравчука, а саме підпорядкуванням Ю. Тимошенко чи надмірної балакучості та перифраза *Ростовський вигнанець*, що пов'язана з місцем знаходження В. Януковича та дією «втікання» у Ростов;

6) певна кількість відповідей показала, що не всі політичні діячі є відомими для респондентів, оскільки мають низьку популярність в політичному житті країни.

Отже, проаналізувавши результати експерименту, ми можемо зазначити, що всі політичні діячі мають прізвиська, які були названі метафоричними перифразами. Це дало змогу проаналізувати мотиваційні характеристики обраних перифраз та визначити найбільш вживаний вид асоціативно-термінальної мотивації.

Список використаних джерел:

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры: [сборник]; под ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинский. – М.: Прогресс, 1990. – С. 5-32.

2. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф. − М.: Эдиториал УРСС, 2004. – С. 23-390.

3. Селиванова Е. А. Когнитивная ономасиология [монография]. – К.: Фитосоциоцентр, 2000. – 248 с.

4. Селіванова О. О. Когнітивна концепція словотвірної мотивації / О. О. Селіванова // Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя проф. В. В. Левицького: [зб. наук. праць]. – Чернівці: Книга XXI, 2008. – С. 379-389.

5. Чудинов, А.П. Очерки по современной политической метафорологии: монография / А.П. Чудинов. – Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т, 2013. – 176 с.

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ

Балабін В.В.
кандидат філологічних наук, професор,
Військовий інститут
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ЗАВДАННЯ ТЕОРІЇ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ

Аналіз наукових публікацій з військового перекладу за період із другої половини минулого століття по теперішній час свідчить, що серед спеціальних теорій перекладознавства відсутня науково-обґрунтована й формалізована теорія військового перекладу (ТВП). Попри наявність авторитетних праць Г. М. Стрелковського [1] і Л. Л. Нелюбіна [2], достатньої кількості накопичених наукових фактів, теоретичних суджень і гіпотез з проблематики військового перекладу (які, щоправда, присвячені переважно лексико-семантичним, термінологічним та лінгвопедагогічним аспектам), поза увагою дослідників залишаються фундаментальні засади ТВП.

І хоча виокремлення ТВП з її власними завданнями, предметом і об’єктом, методологією і методами дослідження є доведеним фактом, доцільність якого не викликає сумніву [3, с. 329], маємо констатувати, що переважна більшість одиниць поняттєво-категоріального апарата ТВП є термінологічно невизначеними. Наприклад, на матеріалі військових текстів Г. М. Стрелковський досліджує проблематику, переважно, загальної теорії перекладу і не надає наукового визначення жодній метамовній одиниці категорійного апарата ТВП [4, с. 103]. Так само, Тлумачний перекладознавчий словник Л. Л. Нєлюбіна містить всього шість понять з проблематики ТВП (*військовий переклад* [2, с. 32], *лексичні особливості перекладу військових матеріалів* [2, с. 97], *особливості перекладу військових матеріалів* [2, с. 132-134], *стилістичні особливості перекладу військових матеріалів* [2, с. 212-213], *теорія*

військового перекладу [2, с. 220-221], *вимоги до військового перекладача* [2, с. 230-231]), проте, дефініцію має лише один термін – *військовий переклад* [2, с. 32].

ТВП повинна базуватися на наукознавчих, мовознавчих і перекладознавчих засадах, відповідати методологічним і кваліфікаційним критеріям наукознавства, мати власний об'єкт, предмет і завдання дослідження, теоретичні моделі, поняттєво-категоріальний апарат [4, с. 102]. Об'єктом ТВП є сфера лінгвістичного забезпечення військ, ядром якої слугує перекладацьке супроводження, а предметом – створення абстрактних теоретичних (текстових, знакових, графічних, вербальних) моделей перекладацького супроводження в системі лінгвістичного забезпечення військ [4, с. 104].

Постійним надзавданням, дезидератом ТВП має бути побудова теоретичної (концептуально-функціональної) моделі військового перекладу як системи узагальненого знання про об'єкт у синергії із перекладознавством, воєнною наукою, іншими суміжними й інтегрованими науками (лексикологією, термінознавством, лексикографією, лінгвокраїнознавством, лінгвопедагогікою, психолінгвістикою тощо), що розкриває суттєві зв'язки і закономірності об'єкта в концептуальних поняттях, термінах, визначеннях, абстрактних судженнях, гіпотезах, аргументах, емпіричних даних, графічних схемах та узагальнених висновках.

Сформулюємо основні завдання ТВП як спеціальної теорії перекладознавства:

1. Визначення фундаментальних наукознавчих засад ТВП (загальнонаукових, філолого-мовознавчих, перекладознавчих, міждисциплінарних).
2. Уточнення ролі й місця ТВП в системі перекладознавчої науки.
3. Дослідження міждисциплінарного характеру ТВП.
4. Дослідження, формулювання й унормування основних кваліфікаційних ознак ТВП (об'єкт, предмет, часткові завдання, одиниці поняттєво-категоріального апарата).
5. Дослідження жанрово-стилістичної та функціонально-прагматичної специфіки військового перекладу.

6. Узагальнення, систематизація й типологізація методологічних основ військового перекладу (стратегії, тактики, технології операційної діяльності військового перекладача).

7. Визначення лексико-семантичної та структурно-синтаксичної проблематики військового перекладу.

8. Визначення змісту й структури професійної компетентності військового перекладача.

9. Дослідження змісту й структури системи лінгвістичного забезпечення військ (ЛЗВ).

10. Розкриття функцій та завдань службової діяльності військового перекладача.

11. Формулювання вимог до професійної культури та етикету військового перекладача.

12. Дослідження психолінгвістичних та психофізіологічних аспектів професійної діяльності військового перекладача.

13. Дослідження специфіки лінгвістичного забезпечення військ та досвіду перекладацького супроводження в інших країнах.

14. Систематизування (визначення, уточнення, упорядкування та унормування) термінів і дефініцій поняттєво-категоріального апарата ТВП, укладання відповідного глосарія.

Список використаних джерел:

1. Стрелковский Г.М. Теория и практика военного перевода: Немецкий язык. – М.: Воениздат, 1979. – 272 с.

2. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь. – 5-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2008. – 320 с.

3. Янчук С.Я. Теорія військового перекладу в Україні: стан, проблеми, перспективи // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 43(4). – С. 328-335.

4. Балабін В.В. Онтологічна сутність теорії військового перекладу // Тези доповідей XII Міжнародної науково-практичної конференції «Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє» / за заг. ред. В. В. Балабіна. – К.: ВІКНУ, 2016. – С. 102-105.

Наукове видання

ФІЛОЛОГІЯ І ЛІНГВІСТИКА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

МАТЕРІАЛИ V МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Матеріали друкуються в авторській редакції

Дизайн обкладинки: А. Юдашкіна
Верстка: Н. Кузнєцова

Контактна інформація організаційного комітету:
73005, Україна, м. Херсон, а/с 20,
Науковий журнал «Молодий вчений»
Телефон: +38 (0552) 399 530
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 30.03.2018. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 6,28. Тираж 100. Замовлення № 0418/09.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво «Молодий вчений»
Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, буд. 46-а
Телефон: +38 (0552) 39-95-30
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5761 від 09.11.2017 р.